

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

СТИЛІСТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Навчально-методичний посібник

Кам'янець-Подільський
2017

УДК 811.161.2'38(075.8)
ББК 81.411.4-923.7
С80

Рекомендовано до друку вченою радою Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (протокол за №16 від 28 грудня 2016 р.)

Рецензенти:

Н. В. Кондратенко — доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

С. Т. Шабат-Савка — доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

В. С. Кшевецький — кандидат філологічних наук, доцент кафедри германських мов і зарубіжної літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Упорядники: А. С. Попович, Л. М. Марчук

За редакцією А. С. Попович

С80 **Стилістика української мови:** навчально-методичний посібник / [упорядники: А. С. Попович, Л. М. Марчук ; за ред. А. С. Попович]. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. – 172 с.

Складниками посібника є теоретичний блок, плани практичних занять, схеми стилістичного аналізу та програма семестрового іспиту з дисципліни «Стилістика української мови». Навчально-методичний посібник допоможе студентам готуватися до практичних занять зі стилістики сучасної української мови.

Для студентів-філологів вищих педагогічних навчальних закладів, викладачів-словесників, учителів української мови і літератури та всіх, хто цікавиться стилістикою української мови.

УДК 811.161.2'38(075.8)
ББК 81.411.4-923.7

© А. С. Попович, Л. М. Марчук,
упорядкування, 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ. ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК	6
Основні поняття стилістики	6
Характеристика функціональних стилів української мови	10
Фоностилістика	15
Стилістичні функції синонімів і антонімів	20
Стилістичне використання омонімів і паронімів.....	24
Стилістичні функції лексичних засобів (I)	27
Стилістичні функції лексичних засобів (II)	32
Тропи (I)	38
Тропи (II)	43
Фразеологія та її стилістичні можливості.....	48
Стилістичні функції словотворчих засобів	56
Стилістичне використання іменників (I)	62
Стилістичне використання іменників (II)	67
Стилістична спроможність прикметників	70
Стилістичні можливості займенників і числівників ...	74
Стилістичне навантаження дієслів	78
Стилістичне вживання прислівників.....	83
Стилістичні можливості службових частин мови і вигуку	89
Стилістика модальних різновидів речення.....	93
Стилістичні можливості двоскладного речення.....	97
Стилістичні функції односкладних та неповних речень	105
Стилістика речень з однорідними членами	110
Стилістика речень із відокремленими членами	114

Стилістичні особливості речень із вставними та вставленими конструкціями і звертаннями.....	117
Стилістичне використання складних речень	121
Стилістичні ознаки багатокomпонентних ускладнених синтаксичних структур. Період.....	125
Стилістичні функції прямої, невластне прямої мови, авторського введення	130
Стилістичне навантаження монологічного, діалогічного і полілогічного мовлення	135
Фігури стилістичного синтаксису	141
Стилістичні прийоми	150
СХЕМИ СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ	154
ПРОГРАМА СЕМЕСТРОВОГО ІСПИТУ.....	158
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	163

ПЕРЕДМОВА

Стилістика української мови є нормативною навчальною дисципліною циклу професійної підготовки. Її мета – подати стилістичну систему української мови в її довершеній, поліфункціональній формі; домогтися засвоєння основних понять теоретичної і практичної стилістики та оволодіння стилістичними нормами літературного мовлення; виробити чуття естетики мовлення, уміння працювати над своїм словом і стежити за мовленням інших.

Пропонований посібник розрахований для вивчення стилістики студентами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література). Навчальне видання допоможе майбутнім учителям української мови і літератури готуватися до практичних занять зі стилістики.

До кожного практичного заняття подається основна й допоміжна (найновіша) література, яка зорієнтує студентів на пошук необхідної інформації й допоможе збагнути окремі стилістичні аспекти. Теоретичний блок подає тлумачення основних понять стилістики української мови.

Складниками навчально-методичного посібника є схеми стилістичних аналізів різних рівнів, програма семестрового іспиту і рекомендована література.

Посібник допоможе майбутньому вчителеві-словеснику оволодіти теоретичним й практичним матеріалом зі стилістики сучасної української мови.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ. ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Заняття № 1

Тема: **ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ СТИЛІСТИКИ**

Мета: Ознайомити студентів із основними поняттями стилістики, навчити тлумачити їх; усвідомити поняття «стилістична помилка» та виробити вміння і навички визначати стилістичні помилки в контексті.

План

1. *Стилістична норма. Поняття стилістичної помилки.*
2. *Образність. Експресія.*
3. *Стилістичне значення. Конотація. Колорит.*
4. *Стилістична парадигма. Стилістема.*

Попередня підготовка

1. *Опрацювати літературу:*

а) основну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 5-10.
- *Дудик П.С.* Стилiстика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 17-20; 38-40.
- *Мацько Л.І.* Стилiстика української мови / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 185-217; 380-388.
- *Пономарів О.Д.* Стилiстика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 34-36.

б) допоміжну:

- *Єрмоленко С.Я.* Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) / С.Я.Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – С. 260-343.
- *Єрмоленко С.Я.* Стилiстика сучасної української літературної мови в контексті слов'янських стилістик / С.Я.Єрмоленко // Мовознавство. – 1998. – № 2-3. – С. 25-36.
- *Єрмоленко С.Я.* Українська мова : короткий словник лінгвістичних термінів / С.Я.Єрмоленко, С.П.Бибик, О.Г.Тодор ; за ред. С.Я.Єрмоленко. – К. : Либідь. – 224 с.

- *Козак Р.В.* Образність як семантичний чинник експресивного синтаксису в східнослов'янських мовах / Р.В.Козак // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки : вип. 29, у 2 ч. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – Ч. I. – С. 35-40.
- *Основні лінгвостилістичні поняття і категорії (словник-довідник філолога)* [Електронний ресурс] / укладач І.І.Коломієць. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. – 202 с. – Режим доступу: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/3335/1/Slovyuk-dovidnyk_zi_stylistyky.pdf
- *Семененко Е.А.* Стилістика як лінгвістична та загальнофілологічна дисципліна. Актуальні напрями лінгвостилістики. Предмет і проблематика [Електронний ресурс] / Е.А.Семененко // Записки з українського мовознавства : збірник наукових праць. – Одеса : Астропринт, 2004. – С. 10-17. – Режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/1975/1/Мовознав%2014%202004.10-17%2В.pdf>
- *Українська лінгвостилістика XX – початку XXI століття : система понять і бібліографічні джерела* / уклад.: С.П.Бибик, Т.А.Коць, С.Г.Чемеркін та ін. ; за ред. С.Я.Єрмоленко. – К. : Грамота, 2007. – С. 5-18.

2. Ксерокопіювати й опрацювати:

- *Єрмоленко С.Я.* Лінгвостилістика : основні поняття, напрями й методи дослідження / С.Я.Єрмоленко // Мовознавство. – 2005. – № 3-4. – С. 112-126.

3. Зробити нотатки (щодо поняття «стилістична помилка»):

- *Довга О.М.* Як писати твір / О.М.Довга. – К. : Просвіта, 1995. – С. 20-22.
- *Пентиліук М.І.* Робота із стилістики в 8-9 класах / М.І.Пентиліук. – К. : Рад. школа, 1989. – С. 8-11.

4. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільним підручником:

- *Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень* / М.Я.Плющ, В.І.Тишоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 50-54; 145.

5. Виконати практичні завдання:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 13. – С. 39.

- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – Вправи 107 (І), 362. – С. 52-53; 163.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістична норма – сукупність правил, які визначають семантичні й функціональні можливості та емоційно-оцінну доцільність використання мовних одиниць у тому чи тому функціональному стилі. Основна ознака стилістичної норми – наявність варіантних співвідношень.

Стилістичні помилки – помилки, пов'язані з недоречним за функціонально-стилістичним чи експресивно-стилістичним забарвленням вживання мовного засобу, і такі, що призводять до зниження експресивності та емоційності мовлення. Види стилістичних помилок: стилістичні огріхи, пов'язані з недостатнім оволодінням ресурсами української мови; стилістичні помилки, що засвідчують недостатньо розвинене мовно-стилістичне чуття; помилки, які відбивають порушення норм функціональних стилів.

До першої групи помилок належать недостатній словниковий запас; незнання української фразеології; немотивовані повтори у вузькому контексті одного і того ж слова або спільнокореневих слів; плеоназми і тавтології, що зневиразняють мову; вживання штампів і слів-паразитів; немотивоване послуговування нелітературною лексикою; одноманітність у побудові речень; відсутність необхідних образних засобів тощо.

З-поміж помилок, що підтверджують недостатньо розвинене мовно-стилістичне чуття, виокремлюємо такі:

– немотивоване вживання експресивних засобів: невиправдане в певному контексті використання епітетів або невмілий їх вибір та накопичення; надмірний гіперболізм і емоційність; створення надуманих метафор, невдалих порівнянь;

– поєднання різностильової лексики, зокрема немотивоване вживання розмовної або книжної лексики;

– немилозвучність: збіг голосних і приголосних звуків, вживання поряд або повтор однакових звукосполук, невикористання фонетичних варіантів прийменників, прислівників і повнозначних слів.

Широке і немотивоване використання в одному функціональному стилі мовних засобів, притаманних іншому (наприклад, надуживання канцеляризмами і термінами) – третій вид стилістичних помилок.

Образність – наявність у мовної одиниці слововживань або сформованого переносного значення з яскравим виражально-зображальним ефектом, побудованого на метафоричних асоціаціях.

Експресія – 1) виразність, підкреслена почуттєвість мови; 2) виразово-зображальні властивості мови, закладені в її лексичних, словотвірних, граматичних, стилістичних засобах і призначені для створення образності, емоційності висловлювання.

Експресивність – здатність мовної одиниці передавати експресію; властивість мовної одиниці підсилювати логічний та емоційний зміст висловленого, виступати засобом інтенсифікації виразності мовного знака, засобом суб'єктивного увиразнення мови. Через експресивність виражальних засобів мовець передає своє ставлення до повідомлення та адресата.

Стилістичне значення мовної одиниці – значення, додаткові (супровідні) до лексико-семантичних і граматичних значень, які нашаровуються на її предметно-понятійний або граматичний зміст; емоційно-експресивні й функціональні ознаки, що обмежують використання мовних одиниць певною сферою і отже виражають стилістичну інформацію. Типи стилістичного значення: аксіологічне (оцінне), емотивне (емоційне), образно-експресивне, функціональне.

Конотація – додаткові семантичні й прагматичні особливості лексичного значення та значень інших мовних рівнів, які нашаровуються на їхній предметно-поняттєвий аспект і можуть бути зумовлені як змістовою стороною, так і внутрішньою формою слова. Узувальна конотація – загальна конотація мовних одиниць, яка усталася в мові, є загальнозрозумілою і загальноживаною (конотація традиційна книжна чи пісенна, живомовна). Оказіональна конотація – рідковживані, здебільшого авторські новотвори, що виникли на основі незвичних і маловідомих для більшості мовців суб'єктивних асоціацій.

Колорит – стилістичне забарвлення (тональність, регістр) висловлення, тексту, орієнтоване на його суб'єк-

тивно-оцінне сприймання, на потребу викликати певні асоціації, настрої, емоції в читача, слухача. Види колориту: народнопісенності, невимушеної розмовності, хронікальної інформативності, гумористично-жартівливий, урочистості, офіційності, інтимності-ласкавості, сатири, іронічності, фамільярності, вульгарності, пісенності тощо.

Стилістична (стильова) парадигма – система функціональних і експресивних стилів, зв'язки і залежності між ними, що в сукупності охоплюють простір національної мови.

Стилістема – мовна або мовленнєва одиниця (від слова до тексту), що має певне стилістичне значення.

Заняття № 2

Тема: **ХАРАКТЕРИСТИКА ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТИЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Мета: Ознайомити студентів із класифікацією функціональних стилів української мови та етапами їх вивчення у загальноосвітніх навчальних закладах; виробити вміння і навички визначати стилістичні ознаки мовних одиниць у текстах різних стилів.

План

1. *Визначення функціонального стилю. Різні підходи до класифікації стилів.*
2. *Характеристика функціональних стилів української мови (сфера використання, основне призначення, підстилі, жанри, основні ознаки, основні мовні засоби).*
3. *Вивчення функціональних стилів української мови в загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. *Опрацювати літературу:*

а) основну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 5-19.

- *Дудик П.С.* Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 54-99.
- *Капелюшний А.О.* Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 7-26.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 5-14.
- *Мацько Л.І.* Стилістика української мови / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 156-160; 241-303.
- *Пономарів О.Д.* Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 5-19.
- *Сучасна українська літературна мова.* Стилістика / за заг. ред. І.К.Вілодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 19-22.
- *Чередниченко І.Г.* Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 42-86.
- *Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах /* колектив авторів за редакцією М.І.Пентилюк : М.І.Пентилюк, С.О.Караман, О.В.Караман, О.М.Горошкіна та ін. – К. : Ленвіт, 2004. – С. 315-334.

б) допоміжну:

- *Бибик С.* Диференційні ознаки розмовно-побутового стилю літературної мови / Світлана Бибик // Українська мова. – 2011. – № 4. – С. 22-31.
- *Вернигора Т.І.* Стилі, типи, жанри мовлення. Урок мови в 11 класі / Т.І.Вернигора // Вивчаємо укр. мову та літ. – 2011. – № 13. – С. 7-12.
- *Волкотруб Г.Й.* Стилістика ділової мови / Г.Й.Волкотруб. – К. : МАУП, 2002. – С. 22-29.
- *Донченко Т.* Вивчаємо тему «Стилістика і стилі мовлення» в 5 класі / Тамара Донченко // Дивослово. – 2008. – № 7. – С. 2-4.
- *Коць Т.А.* Публіцистичний стиль початку ХХ століття як джерело формування синтаксичної норми / Т.А.Коць // Мовознавство. – 2013. – № 1. – С. 30-35.
- *Кулик О.* Система завдань для забезпечення наступності у формуванні цілісного уявлення про стилі мовлення / О.Кулик // Укр. мова і літ. в школі. – 2003. – № 1. – С. 12-15.
- *Кучеренко І.* Робота над стилями мовлення в 11 класі / Ірина Кучеренко // Укр. мова і літ. в школі. – 2005. – № 1. – С. 6-11.
- *Пентилюк М.І.* Культура мови і стилістика : пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю / М.І.Пентилюк. – К. : Вежа, 1994. – С. 106-152 (вибірково).
- *Слободянюк Л.* Загальні уявлення про стилі мовлення (урок розвитку мовлення в 5 класі) / Людмила Слободянюк // Укр. мова і літ. в школі. – 2005. – № 8. – С. 42-45.

- Шкурко Т.Ф. Стилi, типи, жанри мовлення. Урок в 11 класi / Т.Ф.Шкурко // Вивчаємо укр. мову та лiт. – 2008. – № 34. – С. 6-8.

2. Ксерокопiювати й опрацювати:

- Арешенков Ю.О. Класифiкацiя функцiональних стилiв i вивчення стилiстики у вищiй та середнiй школi / Ю.О.Арешенков // Укр. мова i лiт. в школi. – 1993. – № 1. – С. 43-45.
- Баранник Д.Х. Мова права як окремий функцiональний стиль / Д.Х.Баранник // Мовознавство. – 2003. – № 6. – С. 8-18.

3. Проаналiзувати теоретичний матерiал i систему вправ iз визначеної теми за шкiльними пiдручниками (один стиль – на вибiр студентiв):

- *Українська мова* : пiдруч. для 10 кл. загальноосвiт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профiл. рiвень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освiта, 2010. – С. 159-162 (розмовний стиль); 189-194, 210-213 (науковий стиль).
- *Українська мова* : пiдруч. для 11 кл. загальноосвiт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рiвень, профiл. рiвень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освiта, 2011. – С. 57-63 (офiцiйно-дiловий стиль); С. 67-73 (художнiй стиль); С. 73-78 (публiцистичний стиль); С. 82-85 (конфесiйний стиль); 85-92 (епiстолярний стиль).

4. Виконати практичнi завдання:

- *Українська мова* : пiдруч. для 10 кл. загальноосвiт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профiл. рiвень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освiта, 2010. – Вправа 360. – С. 162.
- *заповнити* таблицю:

Стилі	Основне призначення	Сфера використання	Підстилі, жанри	Загальні ознаки	Мовні ознаки
Науковий	Повідомлення про результати досліджень, доведення теорій, обґрунтування гіпотез, класифікацій, роз'яснення явищ, систематизація та популяризація знань	Науково-технічна, виробнича, навчальна діяльність, сфера науки, техніки, освіти	Підстилі: власне науковий (стаття, реферат, повідомлення, монографія), науково-популярний (науково-художній і науково-популярний нарис), науково-технічний, науково-навчальний (підручник, посібник)	Понятійність і предметність, об'єктивність, логічність, узагальненість, однозначність, точність, лаконічність, переконливість, аналіз, синтез, аргументація, пояснення причинно-наслідкових відношень, висновки	Велика кількість термінів, схем, таблиць, графіків, абстрактних (часто наукових) слів, наукова фразеологія (сталі термінологічні сполучення), цитати, посилення. Складні речення. Монологічна форма тексту. Типи мовлення: опис, роздум (рідше), розповідь. Усна і писемна форми мовлення
Офіційно-діловий					
Публіцистичний					
Художній					
Розмовний					
Конфесійний					
Епістолярний					

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Функціональні стилі – різновиди літературної мови, які виокремлюються відповідно до колективно усвідомлених типів спілкування і функцій мови в різних сферах суспільної комунікації. Виділяють офіційно-діловий, науковий, публіцистичний, розмовний, художній, конфесійний стилі. Кожен стиль характеризується принципами відбору, комбінації та трансформації мовних засобів; диференційними ознаками (відхиленнями від інших стилів); стильовими (мовленнєва системність, тобто спосіб добору й організації мовних засобів у певному типі мовлення; внутрішня норма: межі стилю, межі усної або писемної форми спілкування, специфіка жанрового різновиду в межах стилю) і стилістичними нормами (мовні засоби, за якими закріпилося певне емоційне чи емоційно-експресивне забарвлення).

Стиль офіційно-діловий – стиль ділових документів, для яких притаманна конкретність, лаконічність формулювань, чіткий виклад рекомендацій, прохань. Він використовує усталені звороти, офіційні формули звертання, віддієслівні іменники, інфінітивні конструкції тощо.

Стиль науковий – стиль наукових праць, мета яких нагромаджувати знання, досвід у галузі науки, техніки, встановлювати закономірності розвитку явищ, процесів. Характеризується вживанням термінів, специфічною побудовою тексту, в якому переважають логічні, причинонаслідкові відношення між конструкціями.

Стиль публіцистичний виконує функцію формування масової свідомості, впливу на неї через добір інформації. Це стиль масової інформації. Йому притаманні мовні форми стандартизації та експресивності, наявність елементів розмовного і художнього стилів для досягнення експресії.

Стиль розмовний – стиль, який використовується в безпосередніх побутових ситуаціях спілкування. У ньому переважають форми усного діалогічного мовлення з активним використанням емоційної інтонації, жестів, міміки та емоційно-експресивних засобів мови.

Стиль художній реалізує естетичний вплив мови через конкретно-чуттєвий зміст художніх образів. У цьому стилі значну роль виконують індивідуально-авторські засоби мовної виразності, переносно-образні слова, експресивні одиниці.

Стиль конфесійний забезпечує спілкування людей у релігійній сфері та має певні канони.

Етапи вивчення функціональних стилів у загальноосвітніх навчальних закладах: 5 клас – розмовний, науковий, художній стилі; 6 клас – офіційно-діловий стиль; 7 клас – публіцистичний стиль.

Заняття № 3

Тема: **ФОНОСТИЛІСТИКА**

Мета: З'ясувати стилістичні можливості звукової системи української мови; навчити аналізувати тексти, стилістичний ефект яких створюється акустично-артикуляційними ознаками звуків; ознайомити студентів із особливостями вивчення стилістичних засобів фонетики в загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Експресивні можливості звуків української мови.*
2. *Евфонія. Евфонічні чергування голосних.*
3. *Звукосимволізм. Ономатопи (звуконаслідування).*
4. *Звукові повтори (анафора, епіфора, алітерація, асонанс) і їх стилістичне використання.*
5. *Вивчення стилістичних засобів фонетики в загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. *Опрацювати літературу:*

а) основну:

- *Дудик П.С. Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 121-140.*
- *Качуровський І. Фоніка / Ігор Качуровський. – К. : Либідь, 1994. – 105 с.*
- *Мацько Л.І. Стилістика української мови / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 31-35.*
- *Сучасна українська літературна мова. Стилістика / за заг. ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 211-244.*

- *Чередниченко І.Г.* Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 125-191.
- *Шипринкевич В.В.* Питання фоностилістики / В.В.Шипринкевич. – К. : Вид-во Київськ. ун-ту, 1972. – 88 с.

б) допоміжну:

- *Бакум З.* Елементи фоностилістики на уроках словесності / Зінаїда Бакум, Лариса Бойко // Укр. мова і літ. в школі. – 2006. – № 2. – С. 2-4.
- *Бакум З.* Лінгвістичний аналіз художнього тексту в навчанні української мови : фонетико-стилістичний аспект / Зінаїда Бакум, Лариса Бойко // Укр. мова й літ. в сучасній школі. – 2012. – № 7-8. – С. 25-28.
- *Бакум З.* Фонетико-стилістичні вправи як засіб підвищення мовної культури учнів / З.Бакум // Укр. мова і літ. в школі. – 2007. – № 1. – С. 2-5.
- *Беценко Т.* Фоностилістичний рівень філологічного аналізу художнього тексту (На прикладі поезії Павла Тичини «О панно Інно») / Тетяна Беценко // Дивослово. – 2013. – № 2. – С. 33-38.
- *Бондаренко А.* Поетичний звукопис у творах Василя Стуса : феноменологічна проєкція / Алла Бондаренко // Дивослово. – 2008. – № 1. – С. 49-52.
- *Бондарчук Л.* Асиндетони – окраса нашої мови / Людмила Бондарчук // Дивослово. – 2003. – № 4. – С. 20-22.
- *Волковинський О.С.* Алітераційні епітети в ранній ліриці В.Кобилянського / О.С.Волковинський // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2012. – Вип. 30. – С. 47-51.
- *Гребньова В.* Світ звуків і барв у новелі М.Коцюбинського «Intermezzo» / Валентина Гребньова // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2002. – № 2. – С. 46-53.
- *Мойсієнко А.* Звук у системі поетичного тексту (Сприйняття Шевченкового вірша) / Анатолій Мойсієнко // Укр. мова та літ. – 1997. – № 40. – С. 4-6.
- *Науменко Н.* Райдуга звуків і почуттів (Порівняльне дослідження звуко-кольорової образності поезії А.Рембо і Б.-І.Антоніча / Наталія Науменко // Дивослово. – 2005. – № 3. – С. 49-53.
- *Павлик М.* Звукоживопис Павла Тичини / Мирослава Павлик // Укр. мова та літ. – 1999. – № 13. – С. 11-12.
- *Пентиліук М.* Виховуємо чуття мови (дещо про засоби милозвучності) / Марія Пентиліук // Укр. мова і літ. в школі. – 2004. – № 2. – С. 5-8.
- *Плющ Н.* Звуковий живопис у поезії / Надія Плющ // Урок української. – 2003. – № 4. – С. 13.

- *Поляковська Т.* Навчатися для життя (з досвіду проведення «фонетичних» уроків у старших класах / Тетяна Поляковська // *Укр. мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах.* – 2010. – № 6. – С. 28-33.
- *Попович А.С.* Лірика В.Свідзинського Кам'янець-Подільського періоду творчості / А.С.Попович // *Матеріали ІХ Подільської історико-краєзнавчої конференції.* – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільська друкарня, 1995. – С. 325-326.
- *Редька Т.* Як почути стиль? Матеріали до уроку української мови з теми «Стилістичні засоби фонетики» в 10 класі / Тетяна Редька // *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах.* – 2008. – № 4. – С. 23-26.
- *Соловей Н.* Узагальнюємо і систематизуємо знання про засоби милозвучності мови (Урок 1. Явища поетичної фонетики. Урок 2. Засоби милозвучності мови. Стилістичні можливості фонетики / Наталя Соловей // *Укр. мова й літ. в сучасній школі.* – 2011. – № 5. – С. 65-72.
- *Соловей Н.* Фоностилістика. Урок української мови. 10 клас / Наталя Соловей // *Укр. мова й літ. в сучасній школі.* – 2012. – № 6. – С. 35-37.

2. Ксерокопіювати й опрацювати:

- *Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін.* – К. : ВЦ «Академія», 1997. – С. 521 **або** *Лексикон загального та порівняльного літературознавства.* – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – С. 216-217.
- *Огієнко І.* Наочна таблиця милозвучності української мови / Іван Огієнко // *Дивослово.* – 1996. – № 5-6. – С. 16-23.
- *Ткаченко А.* Мистецтво слова : вступ до літературознавства / Анатолій Ткаченко. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. – С. 309-316.

3. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільними підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман.* – К. : Освіта, 2010. – С. 96-102.
- *Глазова О.П.* Рідна мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.П.Глазова, Ю.Б.Кузнецов; наук. ред. І.Вихованець. – К. : Зодіак-ЕКО, 2010. – С. 29-42.
- *Заболотний О.В.* Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту / О.В.Заболотний, В.В.Заболотний. – К. : Генеза, 2010. – С. 56-68.

4. Виконати практичні завдання:

- *Миронюк Н.П.* Лінгвістичний аналіз художнього тексту : збірник вправ і завдань / Н.П.Миронюк. – К. : Вища школа, 1993. – Вправи 85 і 86. – С. 92-93.
- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – Вправа 231 (дібрати по 3 зразки). – С. 101.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Звукосимволізм – зв'язок між звучанням і значенням слова, який виникає переважно внаслідок взаємодії різних видів відчуттів (моторних, акустичних, зорових і т. ін.), тобто синестезії. Звукосимволізм розглядають як різновид загального явища – звукозображувальності, до якої зараховують також звуконаслідування.

Евфонія (милозвучність) – певна якість мовних звуків, що визначає емоційне забарвлення мови. Добре, приємне з погляду фонетичних і лексико-стилістичних норм певної мови, звучання певних мовних елементів – звукосполучень, слів і словосполучень. Засоби евфонії: чергування голосних і приголосних звуків; спрощення в групах приголосних; додавання приголосних звуків [в], [й], [г] на початку слова; уникнення збігу голосних звуків; чергування у – в, і – й; використання фонетичних варіантів прийменників, прислівників, повнозначних слів; явище дисиміляції; тенденція до відкритості складів; звукові повтори різних видів (алітерація, асонанс, анафора, епіфора) тощо.

Звуконаслідування або оноματοпея – відображення звуків навколишньої дійсності за допомогою спеціально дібраних слів, складниками яких є фонем, що повторюються й нагадують відповідні звуки. Види звуконаслідування: фономімесис – умовне відтворення звуків довкілля: *тьох-тьох, дзень, шурх, шелест*; ономатофонія – творення та прямого й переносного вживання слів, звуконаслідувальних за походженням: *кукурікати, хрюкати, шепіт, гавкіт*; фонопея – досягнення певного звукового ефекту, через добір та комбінування слів, що не є звуконаслідувальними за походженням, але створюють необхідний фон за допомогою відповідних фонем.

Анафора (єдинопочаток) – повторення першої фонемі слова на початку іншого слова, що стоїть у реченні поряд із ним або недалеко від нього: **О** сонце в сивому плаці, / **О** праці славної вітрило, / **О** творчі райдужні дощі, / **О** всеосяжна людська сило! (М.Рильський).

Епіфора – це повтор фонемі в кінці суміжних віршових рядків, строф, речень: Вночі **к**лючі гусей за хмарами / Одсталих кличуть срібними сурма**м**и, / І в душі стлумлені утом ноктюрна**м**и / Ті згуки бризкають огнями-вдара**м**и (В.Еллан).

Алітерація – повторення однакових чи подібних за звучанням приголосних або звукосполучення для підсилення чи інтонаційної виразності тексту: Ти була жива, / Мої **р**уки доторкалися до тебе, / Моя молодість осяяна твоєю, / Як же ти пер**р**естала бути? / Хіба зелений ост**р**івок може з**р**обитися хвилию / І **р**озпливтися в мор**і**? / Чи тобі на життя позаз**р**ено?) (В.Свідзінський).

Асонанс – повторення однакових голосних (переважно наголошених) звуків у суміжних чи близько розташованих словах художнього тексту; співзвучність голосних у римі; вид звукопису: **П**отопало **с**онце за житами, / Над ланами блиско**м** полило**с**я. / Ти сказала: «Ви такі **х**олодні, / Як **о**це колос**с**я»/ <...> / Похиливши **г**олову в задумі, / Колоски ти рвала несвідом**о**... / І **п**огасла радість межі нами, / І печаль повіяла знайо**м**е; А тебе, мою райдугу, розіб**р**ано, / І розіб**р**ано, і поділено: / Тіло дано покірній землі... (В.Свідзінський).

Заняття № 4

Тема: **СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ СИНОНІМІВ І АНТОНІМІВ**

Мета: З'ясувати відмінності між стилістично нейтральною і стилістично забарвленою лексикою; навчити студентів визначати стилістичні функції синонімів і антонімів; ознайомити їх із особливостями вивчення стилістичних функцій синонімів і антонімів у загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Стилістичне навантаження слова і стилістично-функціональна диференціація лексичного складу української мови. Стилістично нейтральна й стилістично забарвлена лексика.*
2. *Синонімія – основне джерело засобів словесної образності та стилістичної виразності. Мовні й контекстуальні стилістичні синоніми. Внутрішньо-стильові й міжстильові синоніми.*
3. *Перифрази й евфемізми як компоненти синонімічного ряду, їх стилістичні функції.*
4. *Стилістичне використання загальномовних та контекстуальних антонімів.*
5. *Антонімічна градація, антитеза, прийом антонімічної іронії, епітет-оксиморон.*
6. *Вивчення стилістичних функцій синонімів і антонімів у загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

а) основну:

- Дудик П.С. Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 140-144; 166-171.
- Капелюшний А.О. Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 26-56, 76-92.
- Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 14-20; 37-54.
- Мацько Л.І. Стилістика української мови / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 35-38; 367-369; 374-376.

- *Пономарів О.Д.* Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 36-38; 56-72.
- *Сучасна українська літературна мова.* Стилістика / за заг. ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 55-61; 103-107; 124-134.
- *Чередниченко І.Г.* Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 86-94; 108-116; 118-120.

б) допоміжну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 62-63.
- *Волкотруб Г.Й.* Стилістика ділової мови / Г.Й.Волкотруб. – К. : МАУП, 2002. – С. 44-46.
- *Гуйванюк Н.* Синтаксична природа антитези (на матеріалі поезій Володимира Калашника) / Ніна Гуйванюк // Незгасимий словосвіт : збірник наукових праць на пошану професора Володимира Семеновича Калашника / уклали Микола Філон, Тетяна Ларіна. – Х. : Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, 2011. – С. 479-490.
- *Мойсієнко А.* Перифраза в Шевченковому тексті / Анатолій Мойсієнко // Дивослово. – 1997. – № 3. – С. 23-25.
- *Пентилюк М.І.* Культура мови і стилістика : пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю / М.І.Пентилюк. – К. : Вежа, 1994. – С. 170-174.
- *Попович А.С.* Евфемізми в сатирично-гумористичних романах Є.Гуцала та О.Чорногуза / А.С.Попович // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2003. – Вип. 7. – С. 201-205.
- *Романенко Ю.* Стилістичні можливості синонімії. Урок у 10 класі на матеріалі «Лісової пісні» / Юлія Романенко // Дивослово. – 2011. – № 2. – С. 2-4.
- *Світлична Т.В.* Способи творення евфемізмів (на матеріалі прозових творів) / Т.В.Світлична // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2013. – Вип. 34. – С. 277-281.
- *Сидоренко Н.* Явище антонімії у творах Григорія Косинки та стилістичні фігури на їх основі / Н.Сидоренко // Укр. мова та літ. – 1999. – № 41. – С. 10.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільними підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 174-186.*

- Глазова О.П. Рідна мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.П.Глазова, Ю.Б.Кузнецов ; наук. ред. І.Вихованець. – К. : Зодіак-ЕКО, 2010. – С. 151-165; 181-187.
- Заболотний О.В. Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту / О.В.Заболотний, В.В.Заболотний. – К. : Генеза, 2010. – С. 102-108.

3. Виконати практичні завдання:

- Миронюк Н.П. Лінгвістичний аналіз художнього тексту : збірник вправ і завдань / Н.П.Миронюк. – К. : Вища школа, 1993. – Вправи 41 (10 речень) і 56 (1-5). – С. 53-54; 68;
- Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – Вправа 427 (1). – С. 184.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Види синонімів – абсолютні (слова, тотожні за значенням і стилістичним забарвленням: *закінчення – флексія, шофер – водій*); ідеографічні (стилістично нейтральні слова, які означають те саме поняття, але відрізняються відтінками значення: *інтересний, прекрасний; вражати, дивувати, приголомшувати, потрясати*); контекстуальні (слова, що стають синонімами лише в певному контексті: *тиша мертва, повна, гнітюча, абсолютна*); семантико-стилістичні (відрізняються семантичними відтінками і стилістичним забарвленням: *іти, крокувати, дибати, тягнутися, чимчикувати*).

Стилістичні функції синонімів: офіційно-діловий стиль використовує синоніми обмежено й навіть уникає їх; науковий стиль послуговується синонімами як засобом контекстуального уточнення й паралеллю до термінів іншомовного походження (*біографія – життєпис, евфонія – милозвучність*); у публіцистичному стилі використовуються для урізноманітнення викладу, експресії, уникнення монотонності й повторів, наявні контекстуальні синоніми й перифрази; художній стиль – сприяють відтворенню почувань і станів персонажів; передають багатство явища, інтенсивність прояву дії, різноманітність ознак, відтінків категоричності, вагання, невпевненості, недовіри, допущовості, подеколи іронічного заперечення; унаочнюють описувані реалії, виступають із уточнювально-підсилювальною метою; опоетизовують зображуване і т.ін.; у роз-

мовному стилі синоніми є емоційно-експресивними заміниками нейтральних слів, їх використання залежить від індивідуальних особливостей мовця.

Стилістичні функції антонімів: створюють контрастну характеристику образів, понять, предметів, явищ; сприяють підсиленню, увиразненню певного поняття. Антонімічні відношення пов'язуються зі стилістичними функціями, що їх виконують слова-антоніми в певному контексті: функція протиставлення полягає у вживанні антонімів для розмежування понять і реалій за семантичними ознаками; функція зіставлення – слова, що перебувають в антонімічних стосунках, допомагають порівнювати різні реалії та поняття; функція антонімічної градації базується на відокремленні понять, виражених антонімами, на розмежуванні їх одне від одного в часі й просторі.

Стилістично нейтральна лексика (міжстильова) – загальноповжиті слова, що називають звичні, поширені поняття, предмети, ознаки, дії тощо і не мають зв'язку з певним стилем чи сферою вживання, а також не позначені експресивним забарвленням.

Стилістично забарвлена лексика – слова, що мають відбиток різних функціональних та експресивних стилів.

Перифраза – описовий зворот, за допомогою якого явище, предмет, особа або реалія називається не прямо, а описово, через прикметні ознаки (касир → *соратник бухгалтера по дебету й кредиту*; *мужчина* → *психологічний штамп*). Види: загальномовні, які функціонують у різних стилях та їх авторство втратилося (*солodka смерть, чорне золото*) та індивідуально-авторські (*груди* → *крила голубів, що пориваються злетіти з землі, та ніяк не зважаться*).

Евфемізм – слово або словосполучення, що відтворює зміст у пом'якшеній формі (*вмерти* → *спочити, брехати* → *говорити неправду*). Евфемізми заступають назви предметів або явищ, які з погляду суспільної моралі вважаються непристойними, сприймаються негативними.

Антитеза – стилістична фігура, побудована на підкресленому протиставленні протилежних явищ, понять, думок, почуттів, образів. В основі антитези – антонімічна пара. Антитези увиразнюють контраст, надають стрункості й легкості думці, служать композиційним прийомом, створюють ліричний настрій, творять образи, виділяють

контрастні ознаки, збільшують напруженість тексту, гіперболізують повідомлюване.

Приєм антонімічної іронії полягає в тому, що слово сприймається не в прямому, а в протилежному розумінні, тобто стає самоантонімом: *Така гарна, що як подивиться в дзеркало, то потім люди те дзеркало три дні обходять.*

Епітет-оксиморон – мовна фігура, в якій поєднуються два протилежних за змістом слова, що в сукупності дають нове поняття (*щасливе нещастя*).

Заняття № 5

Тема: **СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ОМОНІМІВ І ПАРОНІМІВ**

Мета: Навчити визначати стилістичні функції омонімів і паронімів у контексті, ознайомити студентів із особливостями вивчення стилістичних функцій омонімів і паронімів у загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. Стилiстичнi можливостi омонiмiв. Види омонiмiв.
2. Омонiми як матерiал для версифiкацiй i каламбурiв.
3. Паронiмiя як стилiстичний засiб i як вада тексту.
4. Парономазiя (або паронiмiчна атракцiя).
5. Вивчення стилiстичних функцiй омонiмiв i паронiмiв у загальноосвітнiх навчальних закладах.

Попередня пiдготовка

1. Опрацювати лiтературу:

а) основну:

- Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 60-62.
- Дудик П.С. Стилiстика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 160-166.
- Капелюшний А.О. Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 56-76.

- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 31-37.
- *Мацько Л.І.* Стилiстика української мови / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 35-38; 376.
- *Пономарів О.Д.* Стилiстика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либiдь, 1993. – С. 48-56.
- *Сучасна українська літературна мова.* Стилiстика / за заг. ред. І.К.Білодiда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 107-115.
- *Чередниченко І.Г.* Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 116-118.

б) допоміжну:

- *Блізніченко О.* Усунення лексичних помилок у вживанні паронімів. Урок української мови. 10 клас / Ольга Блізніченко // Укр. мова й літ. в сучасній школі. – 2012. – № 4. – С. 36-39.
- *Босак Н.Ф.* Функціонування мовної гри у творчості Юрія Андруховича / Н.Ф.Босак // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – 2009. – Вип. 20. – С. 67-69.
- *Пентиліюк М.І.* Культура мови і стилістика : пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю / М.І.Пентиліюк. – К. : Вежа, 1994. – С. 170-174.
- *Сюта Г. М.* Паронімічна атракція як норма текстотворення у поезії нью-йоркської групи / Г.М.Сюта // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – 2009. – Вип. 20. – С. 649-653.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за кількома підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профiл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 169-173; 182-183.
- *Глазова О.П.* Рідна мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.П.Глазова, Ю.Б.Кузнецов; наук. ред. І.Вихованець. – К. : Зодіак-ЕКО, 2010. – С. 187-188.

3. Виконати практичні завдання:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 64 (6 речень). – С. 85.
- *Миронюк Н.П.* Лінгвістичний аналіз художнього тексту : збірник вправ і завдань / Н.П.Миронюк. – К. : Вища школа, 1993. – Вправа 39. – С. 52.

- Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – Вправа 432. – С. 185-186.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Види омонімів – повні або абсолютні (слова, звуковий склад яких збігається в усіх граматичних формах) та неповні (слова, що збігаються звуковим складом лише в окремих граматичних формах).

Омофони – слова, що збігаються в звучанні, але мають різне значення й написання: *швед і Швед, Юнітер і юнітер, незабаром і не за баром*.

Омографи – різні за значенням та вимовою слова, що мають однакове написання: *во'ди – води', о'бід – обі'д*.

Омоформи – слова, що мають однаковий звуковий склад тільки в певній граматичній формі: *віз* (іменник) і *віз* (дієслово), *долі* (прислівник) і *долі* (іменник).

Стилістична роль омонімів: вони є важливим засобом словесної гри, матеріалом для створення дотепів і каламбурів; надають мовленню іронічного, гумористичного чи сатиричного забарвлення; вводяться в текст для стилістичної витонченості, образності, виразності, напруження, певного колориту. Публіцистика використовує омоніми в заголовках, гострих, полемічних, сатиричних, яскраво експресивних текстах.

Стилістичні функції паронімів: семантичне переключення (звукова близькість значеннево відмінних слів дає можливість розширити політ думки, змалювати яскравішу картину, насичену образами) і семантичне зіставлення (два близькозвучних слова дають можливість виразніше зіставити певні риси людини, рельєфніше описати події, явища). У публіцистиці паронімами послуговуються для створення іронічного, сатиричного, гумористичного колориту, у заголовках. Пароніми є матеріалом для створення каламбурів.

Парономазія (паронімічна атракція) – стилістична фігура, в якій поряд розміщуються різні за походженням і значенням, але подібні за звучанням слова для їх зіставлення. Тут можуть використовуватися не лише пароніми, а співзвучні слова, різні за предметною співвіднесеністю:

Ой дівчина-горлиця / До козака горнеться, / А козак, як орел, / Як побачив, так і вмер (Нар. тв.).

Каламбур (гра слів) – стилістична фігура, побудована на використанні багатозначності слова, випадковому збігові звучання слів для створення гумористичного, сатиричного ефекту, для словесного дотепу: *Колись були Орфеї, а тепер корифеї* (Л.Костенко). Каламбурне вживання слова надає особливої яскравості, емоційності усьому висловленню, привертає увагу до таких зв'язків між явищами, які до цього залишались непоміченими. Каламбури створюють несподіванку, викликають сміх. Водночас можуть загострювати авторську думку, виконувати ситуативно-сюжетні, описові, характеризувальні функції.

Заняття № 6

Тема: **СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ (I)**

Мета: Навчити визначати стилістичні функції лексичних засобів (іншомовізмів, неологізмів, застарілої лексики); ознайомити студентів із особливостями вивчення стилістичних функцій цих лексичних засобів у загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. Лексика іншомовного походження зі стилістичного погляду (інтернаціоналізми, запозичення, старослов'янізми). Екзотизми, етнографізми, варваризми.
2. Номінативні та стилістичні функції неологізмів.
3. Застаріла лексика зі стилістичного погляду. Анахронізми.
4. Вивчення стилістичних функцій цих лексичних засобів у загальноосвітніх навчальних закладах.

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

а) основну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 52-66.

- *Дудик П.С.* Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 150-154; 171-175.
- *Капелюшний А.О.* Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 92-126.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 54-73.
- *Мацько Л.І.* Стилістика української мови / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 35-38.
- *Пономарів О.Д.* Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 72-92.
- *Сучасна українська літературна мова.* Стилістика / за заг. ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 61-67; 78-82.
- *Чередниченко І.Г.* Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 121-125.

б) допоміжну:

- *Карпіловська Є.А.* Тенденції розвитку сучасного українського лексикону: чинники стабілізації інновацій / Є.А.Карпіловська // Українська мова. – 2007. – № 3-4. – С. 3-14.
- *Мозолюк О.М.* Старослов'янізми в історичній епопеї «Наш бій за Державність» Івана Огієнка / О.М.Мозолюк // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : науковий збірник : серія історична та філологічна [редкол.: О.М.Завальнюк (гол. ред.), Є.І.Сохацька (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2013. – Вип. X. – С. 80-85.
- *Мозолюк О.М.* Старослов'янізми в поетичному мовленні Тараса Шевченка / О.М.Мозолюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – Вип. 28. – С. 308-311.
- *Пентилюк М.І.* Культура мови і стилістика : пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю / М.І.Пентилюк. – К. : Вежа, 1994. – С. 170-180.
- *Процик Л.Г.* Запозичені слова, їх стилістичні функції / Л.Г.Процик // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2013. – № 13. – С. 16-19.
- *Яценко Н.* Історизми в романі П.Куліша «Чорна рада» / Ніна Яценко // Дивослово. – 1998. – № 5. – С. 15-17.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільними підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Ти-

хоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 194-204; 207-217; 220.

- Глазова О.П. Рідна мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.П.Глазова, Ю.Б.Кузнецов ; наук. ред. І.Вихованець. – К. : Зодіак-ЕКО, 2010. – С. 139-151.
- Заболотний О.В. Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту / О.В.Заболотний, В.В.Заболотний. – К. : Генеза, 2010. – С. 89-94.

3. Виконати практичні завдання:

- Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 40 (5 речень). – С. 72; завдання 42 (5 речень). – С. 73; завдання 50. – С. 77.
- Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – Вправа 490. – С. 216.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Функціонально-стилістичні типи лексики: загально-вживана лексика, розмовно-побутова, просторічна лексика, діалектизми, жаргонізми, арготизми, спеціальна лексика (терміни, професіоналізми), громадсько-політична лексика.

Стилістичні функції іншомовізмів: у офіційно-діловому, науковому і публіцистичному стилях виконують номінативну функцію, є термінами або складниками термінологічних словосполучень. Вони мають колорит книжності, сухості й офіційності. Зауважимо, що невмотивоване вживання іншомовних відповідників до українських слів вважається невідповідним і недоречним. У публіцистичному та художньому стилях вживаються і в переносному значенні, служать засобом створення образності, контрасту, гумористичних, іронічних та інших ефектів.

Стилістичне навантаження старослов'янізмів: деякі вживаються в номінативній функції, але більшість використовуються як стилістичний засіб – для надання мовленню урочистого, піднесеного забарвлення. Подеколи сприяють створенню іронічного, сатиричного та гумористичного звучання.

Екзотизми – слова, запозичені українською мовою з інших мов для позначення реалій життя іншого народу або країни: *полісмен, леді, аул, кишлак, чайхана*.

Використовуються зі стилістичною метою при описі якогось народу чи групи споріднених народів у різних стилях, найчастіше в публіцистичному і художньому.

Етнографізми – слова, які позначають назви предметів, понять, характерних для побуту, господарювання представників певної етнічної групи чи культурно-етнографічного регіону (*полонина, паляниця, кутя, трембіта*). У мові художніх творів є засобом номінації відповідних реалій та мовленнєвої характеристики персонажів, відтворення локального колориту. Етнографізми – важливе джерело інформації про історію матеріальної й духовної культури народу, його контактів з іншими народами.

Барваризм – іншомовне або створене за іншомовним зразком слово чи зворот, що зберігає структурні ознаки чужих мов (*леді, хені енд, alma mater, тет-а-тет*). Вводяться в український текст для надання колориту зображуваного середовища або підвищення експресії. Використовуються при передаванні мовлення персонажа-іноземця. Часто служать засобом створення комічного ефекту, висміювання зловживань іншомовними словами (макаронічна мова).

Види неологізмів: загальномовні (номінативні), які називають нове поняття, тобто виконують номінативну функцію, отже, є нейтральними; індивідуальні (авторські) неологізми можна вважати стилістичними, оскільки вони покликані до життя прагненням дати нову назву не новому поняттю, а такому, що вже має словесне позначення в мові.

Оказіоналізм – незвичне, здебільшого експресивно-забарвлене слово, утворене на основі наявного в мові слова або словосполучення, іноді з порушенням законів словотворення чи мовної норми, що існує лише в певному контексті, в якому воно виникло. Розрізняють авторські оказіоналізми та розмовні, що побутують в усному мовленні («*пішкарус*» замість «Ікарус», *їхати пішкарусом*).

Стилістичні функції неологізмів. Загальномовні неологізми утворюються і вживаються насамперед в офіційно-діловому, науковому та публіцистичному стилях. Художній стиль використовує загальномовні неологізми для відтворення мовного колориту певного періоду в розвитку суспільства. Авторські неологізми передають певну експресію, виступають засобом надання текстові урочистого, піднесеного, небуденного звучання, надають викладові невимушен-

ності, розмовного забарвлення, створюють гумористичні, іронічні, сатиричні ефекти, опоетизовано зображають картини природи й відтворюють почуття людини і т. ін.

Архаїзми – застарілі для певної епохи назви предметів та явищ, звороти, форми слів, афікси, що вийшли з активного вжитку або витіснені сучасними відповідниками (*рать* – *військо*, *перст* – *палець*, *ніім* – *поет*). У науковому стилі вживаються для наближення розповіді до описуваної епохи, для створення колориту доби. Найбільш поширений цей вид лексики в художньо-белетристичному та публіцистичному стилях. Архаїзми можуть бути засобом створення колориту минулих епох, відтворення тогочасних мовних особливостей. Значний стилістичний ефект досягається поєднанням у текстовому фрагменті архаїчних та сучасних слів. Для досягнення ефекту урочистості й небуденності архаїзми потребують відповідного лексичного оточення. Поставлені в невідповідний контекст, архаїзми набувають іронічного, сатиричного, гумористичного звучання.

Історизми – слова або їх окремі значення, що вийшли з ужитку через зникнення тих реалій, які вони називали, і не мають у сучасній мові синонімічних заміників (*віче*, *земство*, *кошовий*). Історизми використовують для характеристики минулих епох, назв реалій старини, подій, що відбулися колись. Широко ними послуговуються в науково-популярних, науково-навчальних та інших роботах в номінативній функції. У номінативній функції історизми використовуються у художньо-белетристичних творах, зокрема для правдивої характеристики суспільства певного історичного періоду, відтворення колориту доби, надання викладові урочистості, піднесеності, зображення подвигів сучасників, небуденних подій у житті народу. У публіцистиці (полемічних творах) історизми використовуються для зіставлення фактів сучасності з подіями, що відбувалися в минулому. Публіцистичне й художнє мовлення вживають історизми як опорні слова перифраз (*нащадки славних запорожців*, *нащадки Хмельницького*).

Анахронізми – культурно-історичні, хронологічні та інші невідповідності у художньому творі, зумисне чи мимовільне привнесення в літературний текст невластивих певній добі застарілих поглядів, звичаїв, суджень, лексики.

Заняття № 7

Тема: **СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ (II)**

Мета: Навчити визначати стилістичні функції лексичних засобів (спеціальної, розмовної та просторічної лексики, діалектизмів); акцентувати увагу на вивченні стилістичних функцій цих лексичних засобів у загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Стилістичні функції термінів. Номенклатурні назви.*
2. *Стилістичне навантаження професіоналізмів, жаргонізмів і арготизмів.*
3. *Стилістичний аспект розмовної та просторічної лексики.*
4. *Використання діалектизмів у стилістичному аспекті.*
5. *Вивчення стилістичних функцій цих лексичних засобів у загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. *Опрацювати літературу:*

а) основну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 52-66.
- *Дудик П.С.* Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 144-149.
- *Капелюшний А.О.* Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 92-144.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 73-90; 96-102.
- *Мацько Л.І.* Стилістика української мови / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 35-38.
- *Пономарів О.Д.* Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 92-112.
- *Сучасна українська літературна мова.* Стилістика / за заг. ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 71-78.
- *Чередниченко І.Г.* Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 86-93.

б) допоміжну:

- *Бігусяк М. В.* Стилістичні функції діалектизмів у мові місцевої преси / М.В.Бігусяк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2013. – Вип. 34. – С. 35-39.
- *Єрмоленко С.* Вивчення жаргонізмів / Світлана Єрмоленко // Укр. мова та літ. – 2004. – № 38. – С. 11-13.
- *Коваленко Б.О.* Розмовна лексика на позначення руху у романі А.Свидницького «Люборацькі» / Б.О. Коваленко // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – 2009. – Вип. 20. – С. 266-269.
- *Коваленко Б.О.* Стилістично знижена лексика в мові сучасної української публіцистики : монографія / Б.О.Коваленко. – Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2010. – 160 с.
- *Лавренюк В.* Точність терміновживання в офіційно-діловому та науковому стилях мовлення / Віолетта Лавренюк // Дивослово. – 2016. – № 10. – С. 29-35.
- *Матвіяс І.* Діалектизми в мові творів Михайла Яцкова / Іван Матвіяс // Українська мова. – 2013. – № 1. – С. 20-24.
- *Медвідь Н.* Народнорозмовна лексика в мові українських ділових документів XVII–XVIII століть / Наталія Медвідь // Дивослово. – 2015. – № 9. – С. 42-45.
- *Мосенкіс Ю.* Український молодіжний сленг. Стан і перспективи досліджень / Юрій Мосенкіс // Дивослово. – 2007. – № 12. – С. 32-35.
- *Овчаренко Н.* Терміни в художньому тексті (На матеріалі роману Марини Гримич «Егоїст») / Наталія Овчаренко // Дивослово. – 2014. – № 12. – С. 28-30.
- *Пентиліук М.І.* Культура мови і стилістика : пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю / М.І.Пентиліук. – К. : Вежа, 1994. – С. 170-180.
- *Пилипенко Є.* Діалектне джерело мови прозових творів Івана Нечуя-Левицького / Євген Пилипенко // Дивослово. – 2013. – № 11. – С. 46-51.
- *Ставицька Л.* Арго, жаргон, сленг : Соціальна диференціація української мови : монографія / Леся Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 464 с.
- *Федькова І.А.* Антонімічні відношення у терміносистемі танцю / І.А.Федькова // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – Вип. 31. – С. 166-168.
- *Федькова І.А.* Професіоналізми у складі української хореографічної лексики // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2014. – Вип. 12. – Т.3. – С. 53-54.

- Шульжук Н.В. Сленг як нелітературний пласт сучасної української лексики [Електронний ресурс] / Н.В.Шульжук // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія «Філологічна». – 2011. – Вип. 21. – С. 102-112. – Режим доступу: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Администратор/Мои%20документы/Downloads/Nznuoaf_2011_21_14.pdf
- Яценко Н.О. Формування назв військового одягу в українській мові : монографія [Електронний ресурс] / Н.О.Яценко. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – 179 с. – Режим доступу: <http://www1.nas.gov.ua/institutes/iium/e-library/Documents/yatsenko.pdf>

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільними підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 214-217.
- *Глазова О.П.* Рідна мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.П.Глазова, Ю.Б.Кузнецов; наук. ред. І.Вихованець. – К. : Зодіак-ЕКО, 2010. – С. 110-139.
- *Заболотний О.В.* Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту / О.В.Заболотний, В.В.Заболотний. – К. : Генеза, 2010. – С. 95-101.

3. Виконати практичні завдання:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 45 (І). – С. 75; завдання 37 (30 слів). – С. 70.
- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – Вправа 494. – С. 217.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичні функції термінів. Основна сфера застосування термінологічної (термінної) лексики – офіційно-діловий та науковий стилі. Наявність термінів у публіцистичному стилі не повинна ускладнювати сприймання тексту, адже захоплення термінами призводить до незрозумілості та недохідливості викладу. У публіцистичному стилі терміни можуть вживатися не тільки в прямому значенні, а й як виразний зображальний засіб : поставлений у невід-

повідний контекст термін створює комічний, жартівливий чи іронічний ефект. У художньому стилі терміни виконують зображально-описову функцію, естетизують зміст оповіді, створюють потрібний авторові колорит зображуваної епохи, описів, почасти пейзажів і портретів. Можуть використовуватися як засіб гумору. У поетичних творах терміни є поштовхом до створення образів, водночас зловживання ними може ускладнювати образну систему, утруднювати сприймання, руйнувати поетичність тексту.

Стилістичне навантаження професіоналізмів. В усному неофіційному мовленні людей певної професії професіоналізми виконують важливу номінативно-комунікативну функцію. У писемній формі професіоналізми вживаються у виданнях, призначених для фахівців, наприклад, у буклетах, інструкціях, порадах тощо. В нехудожніх стилях професіоналізми виконують номінативну функцію або дають об'єктові певну характеристику. У публіцистичному стилі вживаються як засіб іронії чи сатири. У художньому стилі (крім цієї функції) вони допомагають створювати яскраві конкретно-предметні описи, увиразнюють мовну характеристику дійових осіб, пожвавляють репліки в діалогах та полілогах, створюють враження реальної атмосфери, в якій відбуваються описувані події.

Жаргон – один із різновидів соціальних діалектів, що відрізняється від загальноновживаної мови використанням специфічної експресивно забарвленої лексики, синонімічної до слів загального вжитку, фразеології, іноді й особливостями вимови. На відміну від арго жаргон є відкритим і виникає звичайно з-поміж порівняно широких, переважно молодіжних груп носіїв мови, об'єднаних спільністю інтересів (насамперед професійних), однаковими захопленнями чи вподобаннями, тривалим перебуванням у певному середовищі. Жаргонізмами не варто користуватися беззастережно, тому що вживані без потреби вони засмічують літературне мовлення, порушують засади нормативності літературної мови, мовної культури.

Сленг – 1) термін, що донедавна в українському мовознавстві зрідка вживався в тому самому значенні, що й жаргон; 2) інтержаргонне явище, не маючи чітко окреслених меж, він уживається в значенні особливостей мовлення чималих верств носіїв мови, пов'язаних не лише груповою, корпоративною спільністю, а й просторовою,

наближаючись до просторіччя, хоча сленг використовується не лише людьми, недостатньо обізнаними з нормами літературної мови, а й особами, які ними володіють, – для посилення експресивності висловлювання (наприклад, молодіжний сленг). Сленг запозичує одиниці арго і жаргонів, переосмислюючи і розширюючи їх значення.

Арго – один із різновидів соціальних діалектів, штучно створювана умовна говірка якої-небудь вузької замкненої соціальної або професійної групи, незрозуміла для сторонніх. Іноді вживається в тому ж значенні, що й жаргон. У вузькому розумінні арго – мова декласованих та антисоціальних елементів. Слова і вислови з арго, уживані в загальнонародній мові, називають **арготизмами**. За незначними винятками, вони перебувають поза межами літературного вжитку і можуть бути виправдані лише в мові персонажів художнього твору, якщо це зумовлюється його темою й стилістичними настановами.

Стилістична роль жаргонізмів, сленгізмів і арготизмів. У художньому стилі функціонують як важливий засіб творення образу персонажа й уявлення про певне середовище, яке є об'єктом зображення, а також застосовуються для гумористичного, комічного чи сатиричного віддзеркалення життєвих явищ. Часто ці категорії лексики вживаються й у мові автора, коли це зумовлене темою та стилістичними настановами твору. У мові засобів масової інформації ними послуговуються для створення соціально-оцінних характеристик, зокрема відтворення осуду, презирства, зневаги тощо. У розмовному мовленні жаргонізми – один із засобів вияву експресії. Некритичне ставлення до жаргонізмів, перенасичення ними усного мовлення може призвести до втрати чуття краси, образності, багатства мови.

Загальноновживана лексика – лексика, яку використовують усі мовці незалежно від професії, спеціальності, освіти, місця проживання тощо (*вогонь, мати, сидіти, ми, чотириста, чорний*). Переважно належить до стилістично нейтральної, міжстильової лексики, але не тотожна їй, її складником є певна частина вільно вживаних емоційно експресивних слів (*матінка, дурний, обмізкувати, бодай*). Включає лексику питома українську і загальновідому запозичену.

Розмовно-побутова лексика – слова і вирази, що вживаються у сфері невимушеного розмовно-побутового

спілкування і своїм емоційно-оцінним, стилістичним забарвленням протиставляються нейтральним лексичним засобам. Ця лексика відповідає літературній нормі в її стилістичному вияві. Використовується для відтворення живо-мовних структур у художніх текстах, індивідуалізації мови персонажів, в описах побутових ситуацій, у діалогах, монологіях. Здебільшого ці слова емоційні, оцінні, експресивні. У художніх текстах розмовна лексика створює колорит легкої іронії, свідомого зниження пафосу, вводить в атмосферу довірливої розмови, за її допомогою автор висловлює співчутливе ставлення до своїх героїв тощо.

Просторічна лексика – слова, що вживаються здебільшого в розмовній побутовій розмові, а також у художній творчості як стилістичний засіб надання грубуватої, зневажливої характеристики зображуваному: *варнякати, дрихнути, шишк, мармиза, манаття*.

Просторіччя – один зі структурно-функціональних не-кодифікованих різновидів загальнонародної мови, який, не маючи територіальних або вузько соціальних обмежень, разом з діалектами та жаргонізмами протистоїть літературній мові, її розмовному стилю. Основна форма функціонування – усно-розмовна мова осіб, не ознайомих у потрібному обсязі з літературними нормами внаслідок недостатньої освіченості (*бухвет, тухлі, інтелегент, вермишель, хвигура, магазин, кава, драстуй, луччий, тудю*). Через просторіччя в загальнонародну мову потрапляють жаргонізми і професіоналізми. Прикметна особливість сучасного українського просторіччя – наявність росіянізмів. У художньому стилі використовуються як засіб соціально-мовної характеристики персонажа, іронічно-жартівливого забарвлення, для сатиричних, комічних та гумористичних ефектів, для цитації мови малоосвічених людей. За допомогою просторічної лексики висловлюється ставлення до предмета розмови, почасти за її допомогою підкреслюється недостатня повага, навіть зневага. Зрідка елементи просторічної лексики в публіцистиці та красному письменстві застосовуються як експресивний засіб позитивного спрямування.

Стилістичне навантаження діалектизмів: у художньому стилі використовуються для максимального наближення до дійсності, опису життя з усіма його подробицями, відтворення місцевого колориту, побуту, звичаїв, типізації характерів представників різних місцевостей.

Найбільше діалектизмів використовується в мові персонажів. У поетичних творах діалектизми відтворюють розмовно-інтимний колорит, подеколи передають іронічну розповідь. Діалектизми в газетних текстах виступають експресивними синонімами до слів літературної мови – як засіб створення місцевого колориту, при побудові діалогів, для мовної характеристики героїв тощо.

Заняття № 8

Тема: **ТРОПИ (I)**

Мета: навчити студентів знаходити тропи в контексті; визначати їх різновиди та стилістичні функції.

План

1. Вчення про тропи. Системний характер тропіки.
2. Природа тропів та сфери їх творення.
3. *Метафора. Механізм метафоризації. Граматичне вираження метафор.*
4. Види метафор (метонімія, синекдоха, персоніфікація).

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

а) основну:

- Дудик П.С. Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С.157-160.
- Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 22-24, 26-29.
- Мацько Л.І. Стилістика української мови / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 319-337.
- Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 41-42, 44-46.
- Сучасна українська літературна мова. Стилістика / за заг. ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 137-143.
- Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 120-121.

б) допоміжну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 63-64.
- *Вознюк Т.* Граматичні групи авторських метафор. На прикладі поезій Володимира Базилевського та Петра Перебийноса / Тетяна Вознюк // Дивослово. – 2010. – № 9. – С. 47-50.
- *Єрмоленко С.Я.* Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С.Я.Єрмоленко, С.П.Бибик, О.Г.Тодор ; за ред. С.Я.Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
- *Ковалів Ю.* У лабіринтах метафори Емми Андієвської (50–80-і роки) / Ю.Ковалів // Слово і час. – 2010. – № 9. – С. 23-30.
- *Кравець Л.* Життя і смерть у метафорах української поезії ХХ століття / Лариса Кравець // Дивослово. – 2015. – № 11. – С. 35-40.
- *Кравець Л.В.* Лінгвокогнітивна інтерпретація метафори / Л.В.Кравець // Дивослово. – 2014. – № 1. – С. 29-33.
- *Кравець Л.* «Сонце ясне, ти святе, ти прекрасне» (Метафори сонця в мові української поезії ХХ століття) / Лариса Кравець // Дивослово. – 2016. – № 6. – С. 35-41.
- *Кравець Л.* Метафора як лінгвоментальний феномен / Лариса Кравець // Українська мова і література в школі. – 2014. – № 1. – С. 39-43
- *Кравець Л.* Соціокультурні детермінанти динаміки метафори в мові української поезії ХХ ст. / Лариса Кравець // Українська мова. – 2012. – № 3. – С. 48-56.
- *Кравцова Ю.В.* Семантико-когнітивне моделювання метафоризації / Ю.В.Кравцова // Мовознавство. – 2011. – № 1. – С. 43-54.
- *Марчук Л.М.* Дієслівна метафора як ядро концепту «місто» в антології «Дванадцятка» / Л.М.Марчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2014. – Вип. 37. – С. 171-175.
- *Основні лінгвостилістичні поняття і категорії* (словник-довідник філолога) [Електронний ресурс] / укладач І.І.Коломієць. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. – 202 с. – Режим доступу: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/3335/1/Slovnnyk-dovidnyk_zi_stylistyky.pdf
- *Пентилюк М.І.* Культура мови і стилістика : пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю / М.І.Пентилюк. – К. : Вежа, 1994. – С. 170-174.
- *Пустова Ф.* Різновиди тропів та їхні естетичні можливості / Феня Пустова // Укр. мова та літ. – 1999. – № 18. – С. 4-6.
- *Словник тропів і стилістичних фігур* / автор-укладач В.Ф.Святовець. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 176 с.

- *Соснова М.* Метафора як складник відображення дійсності в романі Ліни Костенко «Записки українського самашедшого» / Мирослава Соснова // *Дивослово*. – 2015. – № 6. – С. 39-40.
- *Федорова Л.* Семантика і структура прикметникових метафор у текстах газетно-журнальної періодики / Людмила Федорова // *Українська мова*. – 2013. – № 4. – С. 114-124.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільними підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 165-169.
- *Глазова О.П.* Рідна мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.П.Глазова, Ю.Б.Кузнецов ; наук. ред. І.Вихованець. – К. : Зодіак-ЕКО, 2010. – С. 165-167; 170-176.

3. Виконати практичні завдання:

- *Миронюк Н.П.* Лінгвістичний аналіз художнього тексту : збірник вправ і завдань / Н.П.Миронюк. – К. : Вища школа, 1993. – Вправа 29 (10 речень). – С. 36-37.
- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 35 (10 речень). – С. 69.
- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – Вправа 377. – С. 168.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Троп – мовностилістичний зворот, що полягає у вживанні слова або вислову в непрямому, переносному значенні для досягнення відповідного виражально-зображального ефекту. Семантичною основою тропів є відношення різного роду суміжності й подібності або, навпаки, протилежності, що встановлюється у свідомості при відображенні дійсності. Традиційно виокремлюють такі основні види тропів: метафора, метонімія, синекдоха, уособлення, алегорія, епітет, гіпербола, порівняння, мейозис, літота, антифразис, іронія, астеїзм, евфемізм, дисфемізм, перифраз, антономазія, гра слів, катахреза.

Метафора – один з основних тропів, що полягає в перенесенні ознак з одного предмета, явища на другий на підставі подібності. Види метафор за:

- належністю до певного мовного рівня: лексичні, граматичні та інші;

- формою вираження переносної ознаки: іменникові, прикметникові, дієслівні, прислівникові (Л.І.Мацько: субстантивні, атрибутивні, дієслівні, комбіновані);

- стилістичною характеристикою: індивідуально-авторські та загальномовні (зокрема такі, образність яких відчувається мовцями і звичні або стерті, розмовні й книжні, зокрема риторично-поетичні);

- структурою: прості, розгорнені (послідовні) або метафора-словосполучення, метафора-речення, метафора-текст;

- особливостями подібності;

- тематичними моделями розвитку;

- функціональними характеристиками тощо.

Різновиди подібності:

1) зовнішня подібність різних об'єктів – за формою і виглядом (*крапля дощу і крапля надії, ніс людини і ніс судна, черевика*), місцем розташування (*голова колони*), кольором (*чорний жах, чорна година, чорна туга (доля, гризота, безнадія, невдячність і т. ін.)*), за звуками (*барабанити в двері, пускати півня – зриватися на писк*), особливостями руху й пересування (*коник – комаха, супутник – небесне тіло, черепашача швидкість*), функціями (*повітряний флот*), кількістю (*легіони школярів*);

2) подібність фізіологічних і психологічних вражень від сприйняття різних об'єктів:

- синестетичні метафори;

- переноси від сфери конкретно-фізичного світу до недоступних для безпосереднього чуттєвого сприйняття сфер психологічного та соціального життя, абстрактних відношень (*хвилювати, зважувати, іскра таланту, лисиця – хитра людина, голова – керівник, життєвий шлях, дрібний урядовець*), зокрема від простору до часу (*довгий день, відрізок часу*), на рівні прийменників (*через дорогу – через день, від дому – від страху*);

- переноси внаслідок актуалізації досить побічної, часто невиразної асоціативної ознаки, зокрема емоційно-

оцінної, майже з повною дезактуалізацією при цьому предметно-логічній основі вихідного значення: *взуття на ньому горить*, у статті багато *води*, *мати-й-мачуха*, *прірва*, у значенні «безліч»; при вираженні ознак рослин: *кінський щавель*, *собача рожа*, *вовчі ягоди*; при вираженні значеннєвої оцінки і лайки: *гибель*, *гнида*, *каторжна погода*;

3) подібність, яка не існує в реальності, а є тільки бажаною для мовця: *друг*, *друзі* (у мові лекторів, дикторів), *земляк*, *брат* (щодо незнайомих і нерідних людей).

Метонімія – вид тропа, переносна назва предмета чи явища, яка виникає на основі зовнішнього чи внутрішнього зв'язку між суміжними поняттями.

Види перенесення (суміжності):

– між назвою країни, міста, вулиці, установи, приміщення та назвами осіб у них: *Про кого найбільше повинна дбати Україна?* (тобто її громадяни); *Шумить Хрещатик туго, як прибій* (В.Сосюра); *Університет святкує своє 50-річчя*;

– між прізвиськом чи псевдонімом автора та назвою його твору: *читаю Олександра Олеся*, *слухаю Івасюка*;

– між назвою предмета та назвою того, що міститься в ньому: *випив склянку*; *танк запалили пляшкою*;

– між назвою знаряддям дії та назвою самої дії: *Перу І.К.Білодіда належать ґрунтовні праці про... мову окремих письменників* (М.Рильський), пор.: *І.К.Білодід написав...*;

– між назвою певного матеріалу та назвою виробу з нього: *Наш панич вже має собі панну: ... ходить уся в золоті* (І.Нечуй-Левицький), тобто *в прикрасах із золота*;

– між результатом, місцем дії та назвою самої дії: *Автобусна зупинка*, пор.: *Автобус зупиняється*.

– між назвою захворювання якого-небудь органа, частини тіла та назвою цього органа, частини тіла: *Дайте таблетку від голови (від горла, від серця)*, тобто *від болю в голові (горлі, серці)*;

– між назвою певної науки та назвою того об'єкта, який нею (наукою) вивчається: *Лексика – один з розділів мовознавства* (замість: *лексикологія*, бо саме вона становить вчення про лексику мови).

Синекдоха – вид тропа, переносне вживання назви частини предмета замість цілого, однини замість множини або навпаки. Синекдоху подеколи розглядають як різновид метонімії. Синекдоху називають такі мовленнєві явища:

– вживання замість назви всього предмета назви його частини (частин): іменником *літо* називають увесь рік: *Либонь, уже десяток літ, Як людям дав я «Кобзаря»* (Т.Шевченко); слова *день, борода, спідниця*, якщо вжито їх у значенні *доба, дід з бородою, жінка, молодиця, дівчина; багнет, язик, парус* у значенні *піхотинець, полонений, парусне судно* і т. ін.; *Він скрізь руку має* (І.Карпенко-Карий);

– вживання однини замість множини або множини замість однини: *Наш люд має в собі багато сили, щоб родити Шевченків, Федьковичів і Франків* (В.Стефаник), пор.: *наші люди; Шевченка* і т. ін.;

– вживання родової назви замість видової: *ягода замість вишня, суніця*.

Персоніфікація (уособлення, прозопопєя) – вид метафори, троп, побудований на перенесенні ознак і властивостей людини, істоти на неживі предмети, явища та абстрактні поняття: *у лісу добрі очі, яблуна ходила*.

Заняття № 9

Тема: **ТРОПИ (II)**

Мета: навчити знаходити тропи в контексті та визначати їх різновиди й стилістичні функції.

План

1. Епітет і порівняння.
2. Гіпербола та літота.
3. Алєгорія.
4. Іронія, пародія.

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

а) основну:

- Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 29-31.
- Мацько Л.І. Стилїстика української мови / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 337-362.

- Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 46-48.
- Сучасна українська літературна мова. Стилістика / за заг. ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 143-145.
- Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 120-121.

б) додаткову:

- Буркалець Н. Порівняння як один із прийомів вивчення творчості Григорія Косинки / Наталія Буркалець // Укр. мова та літ. в школі. – 2007. – № 3. – С. 18-22.
- Волковинський О. Поетика епітета : монографія / Олександр Волковинський. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2011. – 350 с.
- Волковинський О.С. Епітетні структури і логічні означення у заголовках як засоби актуалізації змісту в художньо-публіцистичних текстах Остапа Вишні / О.С.Волковинський // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2014. – Вип. 36. – С. 30-35.
- Горніцька-Пархонюк Л. Авторські епітети збірки «Сонячні кларнети» П.Тичини у світлі естетичної концепції І. Франка / Л.Горніцька-Пархонюк // Дивослово. – 1997. – № 2. – С.26-28.
- Деравчук С. Функціонально-семантичний статус епітетів у конфесійному стилі / Світлана Деравчук // Дивослово. – 2003. – № 1. – С. 17-20.
- Єрмоленко С.Я. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С.Я.Єрмоленко, С.П.Бибик, О.Г.Тодор ; за ред. С.Я.Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
- Єрмоленко С.Я. Епітет в індивідуальній мовній картині світу / С.Я.Єрмоленко // Незгасимий словосвіт : збірник наукових праць на пошану професора Володимира Семеновича Калашника / уклали Микола Філон, Тетяна Ларіна. – Х. : Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, 2011. – С. 365-374.
- Калита О. Іронічні тропи в текстах сучасних українських письменників / Оксана Калита // Дивослово. – 2008. – № 10. – С. 38-41.
- Коваленко Н.Д. Порівняння в національній призмі художнього мовлення Ірини Вільде / Н.Д.Коваленко // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – 2010. – Вип. 21. – С. 150-153.
- Котяш О. Функції порівняльного звороту як художнього засобу в романі Василя Барки «Жовтий князь» / Олександр Котяш // Дивослово. – 2016. – № 5. – С. 34-38.
- Кричун А.П. Місце і роль порівнянь у зображенні картин голodomору в романі В.Барки «Жовтий князь» / А.П.Кричун //

- Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2013. – Вип. 32(1). – С. 57-60.
- *Мойсієнко А.* Порівняння в системі Шевченкового вірша / Анатолій Мойсієнко // Дивослово. – 1996. – № 3. – С. 25-29.
  - *Основні лінгвостилістичні поняття і категорії (словник-довідник філолога)* [Електронний ресурс] / укладач І.І.Коломієць. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. – 202 с. – Режим доступу: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/3335/1/Slovnuk-dovidnyk_zi_stylistyky.pdf
  - *Пентиліук М.І.* Культура мови і стилістика : пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю / М.І.Пентиліук. – К. : Вежа, 1994. – С. 170-174.
  - *Попович А.С.* «Катрени від мене – то свято буденне...» (епітети-оксиморони у мовотворчості Г.Чубач і З.Кучерявої) / А.С.Попович // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – Вип. 23. – С. 185-188.
  - *Пустова Ф.* Різновиди тропів та їхні естетичні можливості / Феня Пустова // Укр. мова та літ. – 1999. – № 18. – С. 4-6.
  - *Словник тропів і стилістичних фігур* / автор-укладач В.Ф.Святовець. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 176 с.
  - *Стусенко О.* Іронія як модус метатексту / Олександр Стусенко // Дивослово. – 2007. – № 2. – С. 52-55.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільним підручником:

- *Глазова О.П.* Рідна мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.П.Глазова, Ю.Б.Кузнецов ; наук. ред. І.Вихованець. – К. : Зодіак-ЕКО, 2010. – С. 165-170; 176-178.

3. Виконати практичні завдання:

- *Миронюк Н.П.* Лінгвістичний аналіз художнього тексту : збірник вправ і завдань / Н.П.Миронюк. – К. : Вища школа, 1993. – Вправа 29 (10 речень). – С. 36-37.
- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 54. – С. 80.
- Дібрати поезію (на вибір студентів, обсяг – 5 строф і більше), визначити тропи; пояснити їх стилістичну роль.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Епітет – художнє, образне означення або обставина способу дії, які образно змальовують особу, предмет, дію чи

явище або виражають емоційне ставлення до них. Епітети підкреслюють ознаку (колір, розмір, форму, якість, властивість тощо) описуваного, найхарактернішу щодо певної життєвої ситуації або художньої мети мовця. Граматично епітети виражаються прикметниками (*карії очі, ясна далина*), прислівниками (*червоно танув сніг*), іменниками (*владарка ніч*), словосполученнями (*коханий мій краю*). Види епітетів: постійні (часто повторюються при тих самих іменниках, притаманні фольклорній мові та художнім текстам: *широкий степ, чорнобрива дівчина, сине море*) та індивідуально-авторські.

Порівняння – троп, що полягає в зображенні особи, предмета, явища чи дії через найхарактерніші ознаки, які є органічно притаманними для інших: *дівчина струнка, як тополя; волошки сині, як небо; надворі тепло, як улітку*. У порівнянні розрізняють суб'єкт порівняння (те, що порівнюють), об'єкт порівняння (те, з чим порівнюють) і ознаку, за якою предмет (суб'єкт) порівнюється з іншим (об'єктом). Ознака може визначатися кольором, формою, запахом, розміром, відчуттям, якістю, властивістю. Граматичні форми порівняння: непоширений і поширений порівняльний зворот зі сполучниками *як, мов, немов, наче* та іншими; форма орудного відмінка; підрядне речення; конструкції з формами ступенів порівняння прислівників і прикметників; описові порівняльні конструкції; речення порівняльної структури, в яких об'єкт порівняння охоплює всю предикативну частину; конструкції, побудовані за принципом образної аналогії. Види порівнянь: логічні (поняттєві) й художні (образні). З-поміж художніх виокремлюють традиційні (*дівчина як калина, поле як море*) та індивідуально-авторські, які віддзеркалюють художні смаки майстрів слова.

Гіпербола – троп, що полягає в навмисному перебільшенні кількості та розміру предметів, інтенсивності вияву ознаки та перебігу дії для надання об'єктові зображення більшої виразності, а самому зображенню – більшої переконливості (*море крові, океан сліз, сто разів тобі говорив*). Існують гіперболічні метафори, епітети й порівняння.

Літота – троп, в основі якого стилістичне применшення якої-небудь ознаки предмета, яке може полягати у використанні форми заперечення (прийом заперечення): *не*

без участі; не без цікавості; бабуся «малесенька, ледве од землі видно». Досягається через використання антонімів. Літота може будуватися за допомогою просто заперечення (*не заперечую замість погоджуюся, згоден; непоганий замість хороший*); двох заперечень, що фактично дорівнює ствердженню (*така подія не видається не можливою; не без підстав, небезуспішний*).

Алегорія – троп, один із видів образного, непрямого називання, коли абстрактне поняття або судження передається через конкретний художній образ (хитрість – лисиця, впертість – осел, підступність – змія). В основі алегорії – порівняння. В алегорії наявні образно-предметний і смисловий план.

Іронія – троп, в якому для прихованого глузування або легкого, добродушного жарту мовна одиниця з позитивно-стверджувальними значенням, конотацією або модальністю вживається з протилежними характеристиками: *від скромності не вмре; він спатки захотів; дуже ти мені потрібен*. Іронія зазвичай супроводжується відповідною інтонацією, яка на письмі може відтворюватися за допомогою лапок (поради «доброзичливців»).

Пародія – посилена іронія, яка завершується повним роз'єднанням, відокремленням форми і змісту. Певний жанр, форма або індивідуальний авторський стиль заповнюється невідповідним йому змістом, переважно – протилежним.

Заняття № 10

Тема: **ФРАЗЕОЛОГІЯ ТА ЇЇ СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ**

Мета: Ознайомити студентів із стилістичною класифікацією фразеологізмів; навчити визначати різновиди трансформацій усталених сполук і з'ясовувати стилістичну функцію фразеологічних одиниць; акцентувати на вивченні фразеологічних засобів стилістики в загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Стилістична класифікація фразеологізмів (книжні, фольклорні, розмовно-побутові, нейтральні).*
2. *Синонімія, антонімія, омонімія фразеологізмів.*
3. *Трансформація фразеологічних одиниць.*
4. *Стилістичні функції фразеологізмів.*
5. *Вивчення фразеологічних засобів стилістики в загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. *Опрацювати літературу:*

а) основну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 94-97.
- *Білоноженко В.М.* Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В.М.Білоноженко, І.С.Гнатюк. – К. : Наук. думка, 1989. – С. 83-142.
- *Дудик П.С.* Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 175-180.
- *Капелюшний А.О.* Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 144-165.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 102-119.
- *Мацько Л.І.* Стилістика української мови / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 38-40.
- *Пономарів О.Д.* Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 121-132.
- *Сучасна українська літературна мова* / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 150-211.

- *Чередниченко І.Г.* Нариси з загальної стилістики української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 94-116.

б) допоміжну:

- *Венжинович Н.Ф.* Фразеологічна картина світу у творах І.Нечуя-Левицького (на матеріалі роману «Хмари») / Н.Ф.Венжинович // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2015. – Вип. 38. – С. 94-98.
- *Маркітантов Ю.О.* Фразеологія в східнослов'янському поетичному мовленні : монографія / Ю.О.Маркітантов. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 148 с.
- *Маркітантов Ю.О.* Подвійна актуалізація фразеологізмів у східнослов'янському поетичному мовленні / Ю.О.Маркітантов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. – Вип. 40. – С. 132-135.
- *Маркітантов Ю.О.* Фразеологічні одиниці у поетичному мовленні Сергія Пантюка / Ю.О.Маркітантов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. – Вип. 32. – Т. 1. – С.62-65.
- *Маркітантов Ю.О.* Скорочення компонентного складу фразеологічних одиниць і поетичний текст / Ю.О.Маркітантов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – Вип. 29. – Ч. 1. – С. 51-54.
- *Новосьолова В.* Використання стилістичних засобів лексикології і фразеології на уроках української мови в старшій школі в умовах профільного навчання / Валентина Новосьолова // Укр. мова і літ. в школі. – 2011. – № 6. – С. 9-13.
- *Омелич І.* Подвійна актуалізація фразеологізмів у творах І.С.Нечуя-Левицького / Інна Омелич // Українська мова. – 2003. – № 2 – С. 94-102.
- *Папіш В.* Стилістичний аспект вивчення усталених виразів (на прикладах із творів І.Чендея) / Віталія Папіш // Дивослово. – 1999. – № 7. – С. 13-17.
- *Парубець А.* Роль фразеологізмів у мовленні. Стилістичні засоби фразеології. Урок-дослідження з елементами рольової гри // Укр. мова та літ. – 1999. – № 44. – С. 5-6.
- *Поліщук К.* Афористичність драматургії Івана Тобілевича (Карпенка-Карого) / Кирило Поліщук // Дивослово. – 2015. – № 12. – С. 26-29.
- *Пономарів О.Д.* Українське слово для всіх і кожного / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 2013. – С. 175-203.
- *Попович А.С.* Мовностилістичні особливості української сатирично-гумористичної прози : монографія / А.С.Попович. –

- Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2008. – С. 33-45, 89-171.
- Попович А.С. Трансформації фразеологізмів у поетичному мовленні Віталія Нечитайла / А.С.Попович // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів і аспірантів : вип. 4, у 3 т. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2005. – Т. 2. – С. 22-25.
  - Попович А.С. Фразеологізми в епістолярній спадщині Тараса Шевченка / А.С.Попович // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки : за матеріалами міжнародної конференції, присвяченої 190-й річниці з дня народження Т.Г.Шевченка (17-19 травня 2004 року). – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – Вип. 9. – С. 462-471.
  - Прадід Ю. Фразеологічні засоби вираження емоційного стану страху / Прадід Юрій // Культура слова. – 1996. – Вип. 48-49. – С. 135-142.
  - Привалов С. Фразеологізми як лексико-семантичні особливості художньої мови твору (на матеріалі кіноповісті «Україна в огні» О.Довженка) / Світлана Привалов // Укр. мова і літ. в школі. – 2006. – № 1. – С. 27-30.
  - Свердан Т. Усічені фразеологізми у трилогії Б.Лепкого «Мазепа» / Тетяна Свердан // Дивослово. – 1999. – № 1. – С. 14-17.
  - Скрипник Л.Г. Фразеологія української мови / Л.Г.Скрипник. – К. : Наук. думка, 1973. – 280 с.
  - Ткаченко В. Роль фразеологізмів у творенні образів роману «Тигролови» / В.Ткаченко, М.Самойлюк // Укр. мова та літ. – 2002. – № 14. – С. 21-24.
  - Ужченко В.Д. Фразеологія сучасної української мови / В.Д.Ужченко, Д.В.Ужченко. – К. : Знання, 2007. – 494 с.
  - Цуркан М. Загальномовна та індивідуально-авторська фразеологія у прозі Марії Матіос / Марія Цуркан // Українська мова. – 2014. – № 4. – С. 90-102.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільними підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 222-240 (вибірково).
- *Глазова О.П.* Рідна мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.П.Глазова, Ю.Б.Кузнецов ; наук. ред. І.Вихованець. – К. : Зодіак-ЕКО, 2010. – С. 191-203.

- *Заболотний О.В.* Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту / О.В.Заболотний, В.В.Заболотний. – К. : Генеза, 2010. – С. 108-110.

3. Виконати практичні завдання:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 81 (1). – С. 99; завдання 89 (5 речень – за бажанням). – С. 103.
- *Миронюк Н.П.* Лінгвістичний аналіз художнього тексту : збірник вправ і завдань / Н.П.Миронюк. – К. : Вища школа, 1993. – Вправа 78 (I). – С. 82-83.
- *Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тишоша, С.О.Караман, О.В.Караман.* – К. : Освіта, 2010. – Вправа 509. – С. 226.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Фразеологізми міжстильові (нейтральні, загально-вживані) – фразеологізми, які вживаються в усіх функціональних стилях мови і мають «нульову стилістичну характеристику»: *дотримати слова, гра слів, час від часу*.

Функціонально-стильові розряди фразеологізмів: книжні, розмовно-побутові (розмовні), просторічні, народнопоетичні (фольклорні).

Фразеологізми книжні – це фразеологічні одиниці нехудожніх стилів, їх основна ознака – наявність специфічного забарвлення книжності, урочистості, патетики, поетичності, ділової сухості та інше: *наріжний камінь, альфа і омега, камінь спотикання, притча во язицех*.

Фразеологізми розмовно-побутові (розмовні) – це стійкі сполучення слів, які переважно або винятково вживаються в побутовому невимушеному спілкуванні, у художній літературі, поживаваючи діалоги та надаючи авторській оповіді гнучкості. Характеризуються більш вузькою сферою вживання і специфічним «зниженим» емоційно-експресивним забарвленням (іронія, лайка, фамільярність, зневага, простота), майже всі фразеологічні одиниці цієї групи є образними з відтінками щирості, простоти й безпосередності. З-поміж розмовних фразеологізмів виокремлюють літературно-розмовні (*мліти душею, як холодною водою облитий, душа в душу*), ужитково-розмовні (*від рук відбитися*), фамільярно-розмовні (*зуби скалити, носа встромити, повідкидати копита*).

Фразеологізми просторічні – найбільш знижена частина всього ідіоматичного запасу (*повідкидати копита, не лізе в пельку, вивалити баньки*). Вони вживаються в усному мовленні та в художніх творах. Окремі науковці зараховують їх до розмовно-побутових.

Фразеологізми народнопоетичні (фольклорні) забарвлені емоційністю небуденності та належать за походженням і за вживанням до народнопоетичної сфери. З-поміж них виокремлюють: поетичні (вживаються в піснях як звертання) – *зіронько ясна, дівчино кохана, серденько мое, орле сизий*; ті, що вживаються в думках та історичних піснях – *наклав головою, пішла з сього світу, під меч пускав, до рук приймати*; формули заклинань і примовлянь (великі за обсягом і постійні своїм складом): «– *Господине моя молодая! Нехай же тебе Господь щастить долею й здоров'ям! Щоб була здорова, як вода, а багата, як земля, а хороша, як рожа*» (Марко Вовчок); своєрідні казкові фразеологізми – *красна дівчиця – ясна зірниця; ні в казці сказати, ні пером написати; тридев'яте царство; як одна мати породила; оце меч – а йому голова з плеч*.

Використання фразеологізмів у функціональних стилях. В офіційно-діловому стилі фразеологізми позбавлені образності та емоційного забарвлення, у них незначна смислова насиченість. Частина стійких сполучень поступово наче «застигає», стандартизується і починає вживатися як готові формули в певних документах: *згідно з наказом, з оригіналом згідно, вжити заходів, оголосити догану, порушити питання, надати слово, закликати до порядку, висловити довіру, залишити питання відкритим*. Види:

- фразеологізми, що широко вживаються в повсякденному спілкуванні (в усній і писемній формі): у документах, на зборах, засіданнях;
- фразеологізми, закріплені за певними – вузькими – галузями людської діяльності (торгівельною, фінансово-економічною, судовою тощо).

У науковому стилі використовуються загальнонаукові фразеологізми (різні наукові формулювання, узагальнені формули законів, основних наукових положень), які вживаються поза межами наукового стилю. Вони конденсують у собі складну думку, характеризуються абстрагованістю, повною відсутністю образності: *річ у собі і річ для себе, суспільне буття визначає свідомість, перехід кількісних*

змін у якісні, зробити аналіз, поставити експеримент, скласти бібліографію. Вузькотермінологічні (спеціальні) фразеологізми можуть бути метафоричними за своїм походженням, проте образність у таких виразах втрачається, значення їх перестає сприйматися як переносне: *доконалий вид, короткі прикметники, скласти технічний мінімум, шуми в серці, узяти в лапки, глухі приголосні, мічені атоми, кесарів розтин*. У науково-популярних жанрах використовуються образні фразеологізми загальнонародної мови.

Публіцистичний стиль послуговується різномірною фразеологією. Її вибір залежить від конкретних завдань, які ставляться до тексту (до його жанру, позамовного матеріалу, вияву авторського «я» та ін.). Тут наявні фразеологічні одиниці книжного походження з незначним емоційним забарвленням: *вузлові питання, розгорнути дискусію, притягти до відповідальності, знайти вихід*; газетні фразеологізми, які не втратили образності: *вогнище війни, вивести на орбіту, зірвати маску*; крилаті слова: *золоте теля, крокодильчі сльози, прокрустове ложе* й політичні фразеологізми. Газетна фразеологія характеризується загалом невисоким ступенем експресії.

Художній стиль використовує фразеологічні архаїзми як засіб відтворення колориту епохи: *христова наречена (черниця), Єлисейські поля (рай), Христа ради, царство йогому небесне*; фразеологічні історизми – для відтворення мовного колориту епохи, а також як засіб комічного: *платити подушне, жати за сніп, ваше благородіє, права дворянські*; фразеологічні неологізми: « – *Хоч ти, Євгенію, й механізатор широкого профілю, на всіх машинах богом почуваєш себе, але – шануйся: ще один лівак – і вилетиш аж за космос!*» (О.Гончар); прислів'я, приказки, крилаті вислови, афоризми, максими, сентенції, парадокси, літературні цитати, ремінісценції, етикетні формули. Фразеологізмам публіцистичного стилю притаманне явище багатозначності, переносного вживання, синонімії, антонімії, омонімії.

У розмовному стилі вживаються розмовно-побутові фразеологізми, які мають вузьку сферу використання (усне мовлення), специфічне дещо іронічно-знижене забарвлення. Тут наявні вислови з інших стилів мови, які вживаються в переносному значенні (*сісти на мілину, вимушена посадка*), ряди синонімів (*закропити душу, замо-*

рити черв'яка, кинути на жорна, уплітати на всі заставки), фразеологізми-вигуки (*от тобі і на, хай йому грець*), лайки і прокльони (*нехай їм хрін, бодай би ви поздыхали, тіпун тобі на язик*). Види фразеологізмів: професіоналізми (*сім разів одміряти, шило на швайку міняти*), діалектизми (*духопелу давати, по гамалику заробити*), просторічні вислови (*зуби скалити, повідкидати копита*).

Стилістичні функції фразеологізмів (за В.Д.Ужченком і Д.В.Ужченком): оцінювальна (схвалення, прихильність, співчуття, захоплення), емоційно-експресивна, створення гумору і сатири, передачі внутрішніх якостей персонажа, відтворення внутрішнього стану персонажа, портретної характеристики і зображення зовнішнього вигляду людини, мовної характеристики персонажа, синонімічного увиразнення експресії та створення градації, сюжетної основи, заголовна, заключного акорду, лаконізації мовлення, синонімічного підсилення чи нагнітання ознак.

Трансформація фразеологічних одиниць – стилістичний засіб, який полягає в цілеспрямованому оновленні семантики та модифікації структури традиційних фразеологізмів. Види: семантичні (зміна традиційного значення без порушення лексико-граматичного складу фразеологізму) та структурно-семантичні.

Семантичні трансформації фразеологізмів – це такі трансформації, які призводять до зміни традиційного значення, не порушуючи при цьому лексико-граматичного складу ФО. Види:

– використання ФО в незвичних контекстуальних умовах (пристосування ФО до конкретної ситуації): *Сідалковський лежав на експериментальному ліжку «третьій зайвий» місцевої фабрики «Спецматрац»...* (О.Чорногуз);

– поєднання прямого і переносного значень (подвійна актуалізація фразеологізмів, семантична двоплановість: ... *шофер виявився з тих, хто за словом, як і за задачею, в кишеню не лізе* (О.Чорногуз);

– використання на тлі фразеологізму його компонентів: *Кожен дивиться на мене, як на вбитого ведмедя! А ведмідь ще живий! Шкуру ділити рано!* (О.Чорногуз);

– коментування змісту фразеологізму: *Зося у відповідь клювала носом: сон звалював її з довгих ніг* (О.Чорногуз).

Структурно-семантичні трансформації фразеологізмів:

1) субституція (заміна) компонентів фразеологізму, яка полягає в цілеспрямованій заміні одного, кількох чи усіх її компонентів функціонально подібними елементами: *Ти корчиш із себе аристократа* (О.Чорногуз); *Гляньте, якого міського корчить із себе Сідалчишин син ... Тьху, аж противно!..* (О.Чорногуз); *За трьома дівчатами, як і за трьома зайцями, водночас не гонись...* (О.Чорногуз). Заміну всіх компонентів фразеологізму називають абсолютною або максимальною лексичною субституцією: *Чого ви на мене витріщилися, як п'яндига на нову вивіску: замість «Лікерогорілчаних виробів» почепили «Ноти і музика»* (О.Чорногуз);

2) поширення фразеологізмів – різновид структурно-семантичних трансформацій, що здійснюється через додавання нових компонентів до складників стійкого словосполучення: *Скільки вже можна в одній і тій же ступі воду товкти* (О.Чорногуз), *У вас ще є всі шанси десь на периферії бичкам хвосту вузликом зав'язувати* (О.Чорногуз),... *під ваші їжаки і ондатри підклали добру свиню* (О.Чорногуз);

3) додавання факультативних частин: при використанні цього прийому найбільше виявляється індивідуальність письменника і концентрується його світобачення та втілюється естетичне кредо. Додана частина стосується всього фразеологізму і є своєрідним іронічним авторським коментарем до відомого фразеологізму: ... *вийти сухим із води, не замочивши навіть ніг* (О.Чорногуз); *Кухлик готовий був провалитися крізь землю, але перон саме перед тим заасфальтували і йому це не вдалося* (О.Чорногуз);

4) скорочення компонентного складу: цьому різновиду трансформації підлягають лише загальновідомі фразеологізми. Основною умовою скорочення ФО є збереження їх семантичного стрижня, смислового центру: *Та нащо йому була потрібна чужа гречка* (Є.Гуцало), *Стратон Стратонович найбільше боявся понеділка* (О.Чорногуз);

5) фразеологічний натяк – різновид скорочення компонентного складу фразеологізму, це згадка про фразеологічну одиницю, її назва одним словом, натяк на відомий носіям мови фразеологізм: *На ось носовичок! Витрись!.. Не бійся – бери мій, він стерильний! Чистіший, ніж твої руки!* (О.Чорногуз);

6) контамінація двох фразеологізмів – це схрещування (накладання) в одному виразі двох чи кількох фразеологізмів

мів: *Та його б устами мед пити* (Є.Гуцало) (пор.: з медом на вустах, як мед пити);

7) поєднання двох або кількох фразеологізмів: *Та я тобі дам таку дулю, аж ніс задереться* (О.Чорногуз) (пор.: давати дулю і гнути носа); ... *можуть манну напустити і пришви пришити* (Є.Гуцало) (пор.: пускати ману і пришити пришву);

8) створення індивідуально-авторських фразеологізмів: *Життя треба прикрашати самому, його треба робити гарним* (О.Чорногуз), *Обличчя – не автомобіль, рихтовки не вимагає* (О.Чорногуз), *Щастя, як мода і молодість, – тимчасове. Постійним буває тільки електрострум* (О.Чорногуз).

Заняття № 11

Тема: **СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ СЛОВОТВОРЧИХ ЗАСОБІВ**

Мета: Ознайомити студентів зі стилістичними функціями словотворчих засобів та особливостями вивчення стилістичних засобів словотвору в загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Стилістичні властивості суфіксації.*
2. *Стилістичне навантаження префіксації.*
3. *Стилістичні функції основоскладання, словоскладання і подвоєння слів.*
4. *Вивчення стилістичних засобів словотвору в загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. *Опрацювати літературу:*

а) основну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С.105-112.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 119-144.

- Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 132-144.
- Стилістика української мови / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 41-42.
- Мацько Л.І. Стилістика української мови / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 41-42.
- Сучасна українська літературна мова / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 286-239.
- Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 264-284.

б) допоміжну:

- Адах Н. Словотворчість Василя Барки / Наталія Адах // Дивослово. – 2013. – № 6. – С. 38-42.
- Бойко Л.П. Стилістичні можливості суфіксів суб'єктивної оцінки в поезії Д.Павличка [Електронний ресурс] / Л.П.Бойко // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2010. – Вип. XXIII. – Ч. 3. – С. 382-387. – Режим доступу: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38314/48-Boiko.pdf?sequence=1>
- Вокальчук Г. Словопошуки М.Вінграновського [Електронний ресурс] / Г.Вокальчук // Культура слова. – 2011. – Вип. 75. – С. 20-27. – Режим доступу: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/37174/03-Vokalchuk.pdf?sequence=1>
- Дегтярєва І.О. Стилістичні засоби мовної економії у постмодерністському тексті [Електронний ресурс] / І.О.Дегтярєва // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – 2012. – Вип. 12. – С. 133-141. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dlgum_2012_12_18
- Денисенко Л.П. Стилістичний потенціал словотвору в поезії М.Зерова [Електронний ресурс] / Л.П.Денисенко // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. – 1999. – Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/1446.pdf>
- Дорошенко С.І. Граматична стилістика української мови / С.І.Дорошенко. – К. : Рад. школа, 1985. – С. 24-44 (вибірково).
- Кислюк Л. Сучасна словотвірна норма української мови : мовна практика та кодифікація / Лариса Кислюк // Українська мова. – 2012. – № 1. – С. 52-66.
- Коваленко С. У писанці життя й надія воскресає (урок у 10 класі) / Сергій Коваленко, Олена Козова, Людмила Хижкіна // Дивослово. – 2012. – № 4. – С. 7-13.
- Коць Т. Прикметниковий словотвір у мові публіцистичного стилю початку ХХ століття і тенденції граматичної норми / Тетяна Коць // Українська мова. – 2013. – № 3. – С. 57-64.

- Коць Т. Словотвірні особливості іменника в мові періодики 40–50-х років ХХ ст. на тлі тенденцій прескриптивної норми / Тетяна Коць // Українська мова. – 2015. – № 3. – С. 91-100.
- Кухарчук Г.В. Найуживаніші префіксоїди сучасної української мови: вживання та функціонування в науково-технічній термінології / Г.В.Кухарчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2009. – Вип. 20. – С. 323-327.
- Мельник С. М. Словотвірні особливості неологізмів у сучасній постмодерністській прозі / С. М. Мельник // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – Вип. 23. – С. 136–141.
- Попович А.С. Словотворення Є.Гуцала / А.С.Попович // Актуальні проблеми українського словотвору / за ред. Василя Грещука. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 597-602.
- Попович А.С. Словотворення М.Стельмаха / А.С.Попович // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2002. – Вип. 6. – С. 180-184.
- Соловей Н. Вчимося використовувати засоби словотвору в різних стилях мови (Урок 1. Урок-семінар. Урок 2. Урок-ділова гра) / Наталя Соловей // Укр. мова й літ. в сучасній школі. – 2011. – № 6. – С. 44-52.
- Федурко М. Про морфонологічну структуру деяких універбів / Марія Федурко // Укр. мова та літ. – 2003. – № 24. – С. 21-23.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за кількома підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 267-269; 278-280.
- *Глазова О.П.* Рідна мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.П.Глазова, Ю.Б.Кузнецов ; наук. ред. І.Вихованець. – К. : Зодіак-ЕКО, 2010. – С. 203-216.
- *Заболотний О.В.* Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту / О.В.Заболотний, В.В.Заболотний. – К. : Генеза, 2010. – С. 75-87.

3. Виконати практичні завдання:

- *Миронюк Н.П.* Лінгвістичний аналіз художнього тексту : збірник вправ і завдань / Н.П.Миронюк. – К. : Вища школа, 1993. – Вправи 93, 95 (І). – С. 98-99.

- Глазова О.П. Рідна мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.П.Глазова, Ю.Б.Кузнецов ; наук. ред. І.Вихованець. – К. : Зодіак-ЕКО, 2010. – Вправа 300 (6 речень). – С. 208; вправа 313 (6 речень). – С. 214.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичні властивості суфіксації:

– суфікси **-нн-, -енн-, -інн-** продуктивні в офіційно-діловому, науковому й публіцистичному стилі, що пояснюється прагненням до стислості вислову і сприяє вираженню узагальнення; у поетичному контексті утворення такими суфіксами набувають пестливо-інтимного забарвлення: *Розвійтеся з вітром, листочки зів'ялі, Розвітись, як тихе зітхання!* (І.Франко);

– греко-латинські суфікси **-ізм (-изм, -їзм)** вживаються у прямому значенні в науковому та публіцистичному стилях, зокрема це наукові терміни, слова з узагальненим значенням, назви ідеологічних та наукових напрямків: *буддизм, українізм*; приєднуючись до невідповідних основ (слів знижено-побутових), суфікси надають розмовно-іронічного забарвлення: *бабізм, наплювізм, хвостизм, бла-тотизм, словоблудизм*;

– старослов'янські за походженням суфікси **-ств- (-ств-, -цтв-)** та **-ість** мають відтінок книжності: *людство, убозтво, посередництво, дійсність*; вони притаманні всім стилям з переважанням у науковому, офіційно-діловому, публіцистичному; окремі слова з цими суфіксами мають виразно експресивне забарвлення, зумовлене семантикою основи: *крутіїство, шахраїство, дурість*; у художньому стилі суфіксальні утворення на **-ість** відтворюють сприймання світу, відображають психічний й фізичний стан людини: *Слухай, я відчуваю, що між мною та тобою є сестрість* (Л.Денисенко); *Перечитуючи писані в різні роки й зібрані під однією обкладинкою тексти, бачиш клаптиковість чи, радше, фрагментованість думок...* (Ю.Іздрік);

– суфікси здрибності додають у текст пестливі відтінки, тому використовуються в описах дітей, для відтворення дитячого мовлення, при потребі надати зображуваному довірливого й голубливого характеру: *Були собі котик*

та півник, і були вони у великій приязні. Котик, було, у скрипочку грає, а півник пісеньки співає (нар. казка); у поетичних жанрах утворення з пестливо-здрібнілими суфіксами сприяють зображенню переживань і почуттів автора; в поєднанні з основами книжних слів або слів з негативним забарвленням надають об'єктові зображення зневажливих, іронічних, сатиричних, гумористичних відтінків: *От, ти знаєш, так не люблю, коли всі читають оті дешеві детективчики, різні любовні романчики* (Л.Дереш);

– суфікси **-юх-, -л-, -ил-** надають словам експресивного забарвлення: *упертюх, вайло, тріпло, бурмило, дурило, тарганило, хамидло, свинидло: І кавла мені туди подаш, ага?* (І.Карпа); суфікси збільшеності утворюють слова на позначення великих розмірів, сили, міцності: *морозище, вітрисько, паруб'яга*; надають словам згрубіло-негативного забарвлення: *Розплющую очі, аж коло мене босовило стоїть* (А.Тесленко); у поєднанні з основами слів, які не мають негативного забарвлення, можуть надавати позитивних відтінків: *Це ж та баба Ярина, та злодюга, що сама краде, а на дівчат звертає!* (С.Васильченко);

– безсуфіксні іменники є засобом оновлення емоційної насиченості слова, використовуються здебільшого в патетичних, піднесених текстах; часто ці іменники є авторськими неологізмами: *Весінь... І небо... А внизу, під зорями...* (С.Тельнюк).

Стилістичне навантаження префіксації:

– префіксовані іменники з застарілими та рідковживаними приростками **па-, пра-, уз-** та ін. мають відтінок урочистості, піднесеності, поетичності; можуть вказувати на давність чи далекий у часі родинний зв'язок: *Римського роду прамати, утіхо людей і безсмертних, Ти, благодатна Венеро!; Останні дні дрімотно досинає Олегів мужніх пра-старє кубло* (М.Зеров);

– запозичені префікси та префіксоїди **анти-, архі-, екстра-, контр-, псевдо-, ультра-** й под. надають словам книжного відтінку; подеколи слова з префіксом **анти-** вживаються не тільки для висловлення протилежності, а й для надання додаткових відтінків: *Ви всі – Анти-Ної, лиш я Гіпер-Кайн* (Л.Дереш); публіцистика використовує утворення з такими префіксами для надання викладові гумористичного, іронічного чи сатиричного спрямування.

Стилістичні функції основоскладання та словоскладання:

– книжного (але менш інтенсивного) відтінку надають питомі компоненти **само-, мало-, багато-**: *самозречення, самоаналіз, малоземелля, багатоплановість*; слова з компонентами **-лаг, -філ, -фоб, -ман, -знавство**: *палеонтолог, палеонтологія, бібліофіл, суспільствознавство*;

– стилістичне забарвлення слів пов'язане здебільшого з новим значенням, що виникає внаслідок поєднання основ: *блакитноокий, самозабутній, широкополий, громовозвукій*. Слова набувають емоційного забарвлення та образності: *Тривога моя! Катерино! Ходім! / За вікнами в травах така дзвінколунність* (М.Вінграновський); характеризують осіб, їхню поведінку, явища навколишньої дійсності: *лицескривлена, золотовсміхнена, ласоцохлист, людиноолень*; передають жартівливо-іронічні відтінки: *грантоїд, фальшивослівник*;

– слова, утворені способом словоскладання, поширені в художньому стилі й використовуються як засіб стилізації під фольклор або для поглиблення ліричності викладу: *Там сонце, як серце, дзвенить-виграє, / Кленовий листочку, дівчатко моє!* (С.Тельнюк); для характеристики осіб за зовнішнім виглядом, поведінкою, родом діяльності: *начальник-гучномовець, офіцерик-невдаха, журналіст-пролаза, розпускник-син, татусь-турбусь, жінка-сокира*; для опису частин тіла людини: *ручки-хапужки, очі-постріли, вії-щупальця* тощо.

Заняття № 12

Тема: **СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ІМЕННИКІВ (I)**

Мета: Навчити студентів визначати стилістичні можливості категорій іменників.

План

1. *Стилістика категорії роду іменників.*
2. *Стилістичні особливості категорії числа іменника.*
3. *Стилістичні функції відмінкових форм іменника.*
4. *Стилістичне використання загальних і власних іменників.*

Попередня підготовка

1. *Опрацювати літературу:*

а) основну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 121-125.
- *Дудик П.С.* Стилістика української мови : навчальний посібник / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 180-183.
- *Капелюшний А.О.* Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 169-182.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 144-179 (*вибірково*).
- *Мацько Л.І.* Стилістика української мови : підручник / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 41-48.
- *Пономарів О.Д.* Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 144-153.
- *Сучасна українська літературна мова.* Стилістика / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 245-248; 274-278.
- *Чередниченко І.Г.* Нариси з загальної стилістики української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 284-295.

б) допоміжну:

- *Волкотруб Г.Й.* Практична стилістика сучасної української мови : Використання морфологічних засобів мови / Г.Й.Волкотруб. – К. : ТОВ «АДЛ», 1998. – С. 6-65.
- *Дорошенко С.І.* Граматична стилістика української мови / С.І.Дорошенко. – К. : Рад. школа, 1985. – С. 46-66 (*вибірково*).
- *Колібаба Л.М.* Подвійні відмінкові форми іменників у лінгвістичній концепції Івана Огієнка / Л.М.Колібаба // Іван Огієнко і

- сучасна наука та освіта : науковий збірник : серія філологічна / [редкол.: Л.М.Марчук (гол. ред.), В.П.Атаманчук (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – Вип. XII. – С. 155-162.
- Коць Т. Словотвірні особливості іменника в мові періодики 40–50-х років ХХ ст. на тлі тенденцій прескриптивної норми / Тетяна Коць // Українська мова. – 2015. – № 3. – С. 91-100.
  - Коць Т. Відмінкова парадигма іменників у мові преси початку ХХ ст. і становлення літературної норми / Тетяна Коць // Українська мова. – 2014. – № 3. – С. 44-52.
  - Мозолюк О.М. Стилістичні особливості кличного відмінка в драматичних поемах Івана Огієнка / О.М.Мозолюк // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта : науковий збірник : серія історична та філологічна [редкол.: О.М.Завальнюк (гол. ред.), Є.І.Сохацька (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – Вип. IX. – С. 112-119.
  - Омельчук С. Вивчення іменників-власних назв в основній і старшій школі на матеріалі поетичних творів Ліни Костенко. Дослідницьке опрацювання / Сергій Омельчук // Укр. мова й літ. в сучасній школі. – 2013. – № 7-8. – С. 23-27.
  - Юносова В.О. Варіантні форми знахідного відмінка іменників у мовній спадщині Івана Огієнка та сучасні тенденції їхнього вживання / В.О.Юносова // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Серія: історична та філологічна. – 2015. – Вип. 11. – С. 353-358.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільними підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 307-310.
- *Українська мова* : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – С. 97-102.
- *Заболотний О.В.* Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту / О.В.Заболотний, В.В.Заболотний. – К. : Генеза, 2010. – С. 120-124.

3. Виконати практичні завдання:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 105 (6 речень). – С. 144.

- Кочан І.М. Культура рідної мови : збірник вправ і завдань / І.М.Кочан, А.С.Токарська. – Львів : Світ, 1996. – Завдання 506 (І). – С. 142.
- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – Вправа 703. – С. 310.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістика категорії роду іменників:

– в офіційно-діловому мовленні перевага надається іменникам чоловічого роду для позначення професій, звань жінок: *М.Р.Іванчик працює вчителем біології*. Форми з -к(а) варто вживати в художньому, публіцистичному і розмовному стилях;

– у фольклорній мові спостерігаємо часто й виразне стилістичне осмислення середнього роду, що служить для висловлення то негативної, то позитивної характеристики: *Що старе, що мале, що дурне* (Н. тв.); *Старе, як гнила колода – нікому не потрібне* (Н. тв.);

– слова за родовою належністю використовуються для створення уособлень при перенесенні на граматичне поняття роду різних рис істот чоловічої та жіночої статті;

– заміна чоловічого або жіночого роду на середній може служити засобом створення пестливо-голубливого відтінку, пошани, милування або тону зневаги, ненависті та огиди або навіть сатири, сарказму.

Стилістичні особливості категорії числа іменника.

В офіційно-діловому стилі використовуються іменники, які вживаються лише в однині (*покращення, прогрес*) або лише в множині (*ресурси, фінанси*).

У публіцистичному і художньому стилі множина речовинних іменників є експресивним засобом. Художній стиль використовує множину для позначення суспільного стану, професії, при зображенні масовості, величини, неосяжності.

Однина іменників у збірному значенні надає мовленню емоційності й експресивності, отже використання таких форм повинно бути стилістично мотивованим: *Я любив ходити в поле і милуватись квітами, особливо багряно-синіми квітами будяка...* (В.Сосюра). Множина абстрактних імен-

ників може реалізовувати відтінок тривалості, інтенсивності вияву ознаки: *Над обрієм моїм повзуть ліниво спеки, мов сонні полози зелено-золоті* (В.Бобинський). Однина і множина абстрактних та речовинних іменників іноді використовуються паралельно. Множинні форми, зазвичай, містять більшу експресію і реалізують різноманітні значеннєві відтінки: *Все зраділо радістю життя, radoцями здорового погордливого дня* (І.Нечуй-Левицький). Географічним назвам у формі множини притаманне узагальнене значення, що вирізняється яскравою експресивністю.

Множина іменників може використовуватись замість однини. «Гіперболічна» множина служить для експресивної (здебільшого негативної) вказівки на одиничність предмета. Таке вживання множини обмежене розмовним і художнім мовленням: *Ти забула, що є в світі жіночі принади – Перманенти, манікюри, духи та помади* (П.Глазовий).

У художньому і розмовному мовленні трапляються випадки використання форм числа, які не відповідають сучасній мовній нормі, наприклад, утворення форм однини від множинних іменників: *Саме тоді він і одержав децю з вищезгаданої меблі як сюрприз від своїх співробітників* (М.Хвильовий).

Стилістичні функції відмінкових форм іменника. У системі іменників стилістичне значення мають паралельні взаємозамінювані відмінкові форми іменників, і різні відтінки іменників, що вживаються для відтворення одного і того ж значення. Взаємозамінюваними морфологічними одиницями є форми давального відмінка іменників чоловічого роду (*чоловіку – чоловікові*). Коли в тексті трапляються поряд кілька іменників чоловічого роду у формі давального відмінка однини, то для уникнення одноманітних відмінкових закінчень варто спочатку вживати закінчення *-ові, -еві (-еві)*, а тоді – *-у, -ю*: *Коваленкові Борису Олексійовичу*. Паралельні закінчення родового відмінка іменників *-а, -я* та *-у, -ю* пов'язуються з розрізненням смислових відтінків: *звука* (в музиці, лінгвістиці) та *звуку* (в інших значеннях).

Форма орудного відмінка втілює образну характеристику дії, вираженої присудком: *Алмазом добрим, дорогим сіяють очі молодії* (Т.Шевченко). Формою називного відмінка зі сполучниками *як, мов наче* досягається рельєфне порівняння зіставляваних предметів (*Човен, як тїнь, плинув до берега*).

У художній літературі фіксуємо відмінкові форми іменників, які не відповідають сучасним нормам української мови: *Цього питання вона остаточно розв'язати не змогла, та й рядки одноманітних цифер, які вона звиряла, чимало заважали їй* (В.Підмогильний). Стилістичне призначення неправильних форм – відтворення просторічних або діалектних особливостей мови героїв.

Стилістичне використання загальних і власних іменників. Власні іменники вживаються у множині: для позначення типу людей, схожих на якусь історичну особу або літературного героя: *Гляньте на цих Софоклів! Інтелектуали! Сократи! Ломоносови! Та якщо весь ваш інтелект разом узятий покласти на ваги, вони й не поворухнуться!* (Ю.Прокопенко); для позначення угруповань, пов'язаних родинними стосунками: *Ціле село вишло провощати Данищуків в невідому, далеку дорогу* (М.Ірчан); для створення нового, свіжого образу через відомий або, щоб викликати в уяві читача образ, позначуваний цією власною назвою.

Використання власних іменників відбиває певні реалії, факти національної або всесвітньої історії.

З позицій власне стилістичних у використанні власних імен людей повинні гармонійно узгоджуватись і традиція, і паростки нового в свідомості й почуттєвій сфері українського народу. Тільки за цієї умови є можливим дотримання належної етики й естетики слова-імені, досягнення його гармонійного співзвучності з українською мовленнєвою традицією, розумово-почуттєвими уподобаннями українців.

У художніх творах через недоречне називання виробів, установ, організацій створюється гумористичний чи іронічний ефект.

Тема: **СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ ІМЕННИКІВ (II)**

Мета: З'ясувати стилістичні можливості конкретних, абстрактних і матеріально-речовинних іменників; навчити студентів визначати типові помилки в мовностилістичному використанні іменників; ознайомити їх із особливостями вивчення стилістичних функцій іменників у загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Стилістичне навантаження конкретних, абстрактних і матеріально-речовинних іменників.*
2. *Типові помилки в мовностилістичному використанні іменників.*
3. *Вивчення стилістичних функцій іменників у загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

б) основну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / *Н.Д.Бабич.* – Львів : Світ, 2003. – С. 121-125.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / *А.П.Коваль.* – К. : Вища школа, 1987. – С. 144-179 (*вибірково*).
- *Мацько Л.І.* Стилiстика української мови : підручник / *Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько* ; за ред. *Л.І.Мацько.* – К. : Вища школа, 2003. – С. 41-48.
- *Пономарів О.Д.* Стилiстика сучасної української мови / *О.Д.Пономарів.* – К. : Либідь, 1993. – С. 144-153.
- *Сучасна українська літературна мова.* Стилiстика / за ред. *І.К.Білодіда.* – К. : Наук. думка, 1973. – С. 245-248; 274-278.
- *Чередниченко І.Г.* Нариси з загальної стилістики української мови / *І.Г.Чередниченко.* – К. : Рад. школа, 1962. – С. 284-295.
- *Антоненко-Давидович Б.Д.* Як ми говоримо / *Б.Д.Антоненко-Давидович.* – К. : Вид. дім «КМ Academia», 1994. – С. 32-73.

б) допоміжну:

- *Вихованець І.Р.* Розмовляймо українською : мовознавчі етюди / *Іван Вихованець* ; післямова *А.Загнітка.* – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2012. – 160 с.

- Зорівчак Р.П. «Боліти болем слова нашого...» : Поради мовознавця / Р.П.Зорівчак. – Тернопіль : Мандрівець, 2008. – 176 с.
- Погрібний І.І. Матеріально-речовинні іменники (лексична семантика і словозміна) : автореф. дис. ... канд. філол. : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І.І.Погрібний ; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2000. – 20 с.
- Пономарів О.Д. Українське слово для всіх і кожного / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 2013. – 360 с.
- Цепкало Т.О. Стилістичні функції абстрактних іменників у структурі поетичних текстів Б.-І.Антонича [Електронний ресурс] / Т.О.Цепкало // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : зб. наук. праць. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. – Вип. 9. – С. 279-282. – Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/876>
- Юносова В.О. Особливості вживання числових форм іменників з речовинним значенням у сучасній українській мові [Електронний ресурс] / В.О.Юносова // Функціональна лінгвістика : [зб. наук. праць] / Кримський республіканський інститут післядипломної освіти ; наук. ред. А.М.Рудяков. – 2010. – № 1. – Т. 2. – С. 366-368. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/fin/2010_2/Yunosova.pdf

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільним підручником:

- Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 307-310.

3. Ксерокопіювати й опрацювати:

- Капелюшний А.О. Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 180-182.

4. Виконати практичні завдання:

- Кочан І.М. Культура рідної мови : збірник вправ і завдань / І.М.Кочан, А.С.Токарська. – Львів : Світ, 1996. – Завдання 499, 500 (1-6 речення), завдання 533. – С. 140-141; 151.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичне навантаження конкретних, абстрактних і матеріально-речовинних іменників. Конкретні, абстрактні й матеріально-речовинні іменники розрізняються тематично, за притаманною їм семантикою і певною сукупністю своєрідних морфологічних ознак, відтак вони неоднакові й стилістично. Якщо, наприклад, іменники з кон-

кретним значенням найчастіше вживаються в розмовно-побутовому мовленні, значною мірою і в публіцистичному, то абстрактні іменники активно використовуються у мовленні суто науковому, академічному. Функціонально доцільне їх вживання впливає на загальномовну культуру кожного, хто послуговується українською мовою.

У поетичному мовленні абстрактні іменники віддзеркалюють духовний світ ліричного героя, відтворюють моральні й естетичні категорії. Ці іменники передають схвильовано-патетичне звучання.

Конкретним іменникам притаманні великі потенційні можливості створення мовленнєвої експресії в художньому стилі. За допомогою конкретних іменників створюються наочні картини, описуються художні деталі, зокрема з життя героїв, картин природи і побуту.

Типові помилки в мовностилістичному використанні іменників: невиправдане утворення форми однини від іменників, які мають тільки форму множини; стилістично невмотивоване вживання у формі множини іменників, які мають тільки форму однини; уживання іменників жіночого роду на позначення професій, посад жінок з невластивими українській літературній мові суфіксами *-и(а)*, *-их(а)*, а також уживання іменників із суфіксом *-к(а)* та ін. тоді, коли може виникнути двозначність чи небажана для книжного мовлення експресивна забарвленість; неправильне визначення роду невідмінюваних іменників іншомовного походження та однокоренових іменників, які мають родову невідповідність в українській і в російській мовах, а також абревіатур; сплутування форм знахідного та родового; вживання форми називного відмінка замість форми кличного відмінка; уживання російськомовних варіантів зменшених і пестливих імен; нанизування форм родового відмінка; відмінювання невідмінюваних та невідмінювання відмінюваних іменників – власних назв; уживання тільки форми давального відмінка іменників із закінченням *-у(ю)*, спільної з російською; неврахування особливостей відмінювання іменників твердої та м'якої групи; сплутування закінчень *(-а та -у)* родового відмінка іменників чоловічого роду II відміни; сплутування закінчень та нехтування правилами чергування звуків у формах різних відмінків тощо.

Заняття № 14

Тема: **СТИЛІСТИЧНА СПРОМОЖНІСТЬ ПРИКМЕТНИКІВ**

Мета: Визначити стилістичні можливості прикметників; навчити студентів знаходити помилки в мовностилістичному використанні прикметників та з'ясувати особливості вивчення стилістичних функцій прикметників у загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. Стилiстичне використання ступенiв порiвняння прикметника.
2. Стилiстичнi особливостi стягнених i нестягнених форм прикметникiв.
3. Типовi помилки в мовностилiстичному використаннi прикметникiв.
4. Вивчення стилiстичних функцiй прикметникiв у загальноосвітнiх навчальних закладах.

Попередня пiдготовка

1. Опрацювати лiтературу:

а) основну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 128-129.
- *Капелюшний А.О.* Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 199-204.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 144-179 (*вибірково*).
- *Мацько Л.І.* Стилiстика української мови : пiдручник / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 41-48.
- *Пономарів О.Д.* Стилiстика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либiдь, 1993. – С. 153-157.
- *Сучасна українська лiтературна мова.* Стилiстика / за ред. І.К.Білодiда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 250-255.
- *Чередниченко І.Г.* Нариси з загальної стилістики української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 303-304.
- *Антоненко-Давидович Б.Д.* Як ми говоримо / Б.Д.Антоненко-Давидович. – К. : Вид. дiм «КМ Academia», 1994. – С. 73-98.

б) допоміжну:

- *Вихованець І.Р.* Розмовляймо українською : мовознавчі етюди / Іван Вихованець; післямова А.Загнітка. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2012. – 160 с.
- *Волкотруб Г.Й.* Практична стилістика сучасної української мови : Використання морфологічних засобів мови / Г.Й.Волкотруб. – К. : ТОВ «АДЛ», 1998. – С. 65-79.
- *Дорошенко С.І.* Граматична стилістика української мови / С.І.Дорошенко. – К. : Рад. школа, 1985. – С. 66-81 (*вибірково*).
- *Зорівчак Р.П.* «Боліти болем слова нашого...» : Поради мовознавця / Р.П.Зорівчак. – Тернопіль : Мандрівець, 2008. – 176 с.
- *Пономарів О.Д.* Українське слово для всіх і кожного / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 2013. – 360 с.
- *Старинець Г.* Ступені порівняння якісних прикметників, їх творення. Повні й короткі форми повних прикметників. Стилістична роль повних і коротких прикметників. Українська мова. 10 клас / Галина Старинець // Укр. мова й літ. в школах України. – 2014. – № 1. – С. 35-39.
- *Чабайовська М.* Зауваги до нормативного вживання прикметників у мовленні / Марія Чабайовська // Укр. мова й літ. в сучасній школі. – 2012. – № 7-8. – С. 28-34.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільними підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 325-327.*
- *Українська мова : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – С. 103-112.*

3. Ксерокопіювати й опрацювати:

- *Капелюшний А.О.* Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 202-204.

4. Виконати практичні завдання:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 109 (5, 8, 9, 14, 15, 22, 23 речення). – С. 146-147.
- *Кочан І.М.* Культура рідної мови : збірник вправ і завдань / Кочан І.М., Токарська А.С. – Львів : Світ, 1996. – Завдання 542 (І). – С. 152.
- *Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Ти-*

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичне використання ступенів порівняння прикметника. Помітною є стилістична своєрідність обох форм вищого й найвищого ступенів порівняння прикметників: *сильніший і більш сильний* (форми вищого ступеня), *найсильніший і найбільш сильний* (форми найвищого ступеня). Прості однослівні (синтетичні) форми вищого і найвищого ступенів порівняння економніші, історично традиційні, давні, вони використовуються в усіх стилях мови, особливо в розмовно-побутовому і художньому. Натомість складені (двослівні, аналітичні) форми вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників хоча і побутують в усіх стилях мови, все ж природніші для книжних стилів, особливо наукового й офіційно-ділового.

Кожне висловлювання в них має бути точним, тому синтетичні форми ступенів порівняння прикметників менш нейтральні, більш емоційні, ніж паралельні їм аналітичні форми, позначені відтінком книжності.

Стилістичні особливості стягнених і нестягнених форм прикметників. Повні прикметники з неоднаковою активністю використовуються в усіх стилях мови. З-поміж них найзвичнішими і найчастотнішими є стягнені форми повних прикметників – повністю нормативні й міжстильові. Крім них, у фольклорі, в розмовно-побутовому мовленні в деяких жанрах художніх текстів широко вживаються і нестягнені форми прикметників: *зелений – зелена – зелене – зеленій*. Вживання нестягнених форм прикметників у сучасному літературному мовленні стилістично обмежене й відтворює певну українську мовленнєву мінувшину, національно забарвлену і оригінальну, самобутню: *Гори мої високії! / Простіть високії, мені! / Високії і голубії! / Найкращі в світі і найсвятії!* (Т.Шевченко).

Короткі прикметники використовуються: із синтаксично означальною функцією: *За ворітьми зелен явір, там я буду на тебе ждати* (Нар. творчість); із синтаксично предикативною функцією, коли акцентується певна означувана якість особи, предмета, явища: *Там повен двір*

любистку... (М.Рильський); *Я не годен з тобою змагатися* (Нар. творчість).

Типові помилки в мовностилістичному використанні прикметників: стилістично невмотивоване вживання нестягнених та коротких форм прикметників; помилкове утворення форм ступенів порівняння від складних прикметників, а також від тих прикметників і прислівників, які мають префікси й суфікси, що позначають високу міру вияву якості: *сильно похолодало, більш ультрочутлива*; помилки в утворенні складеної форми ступенів порівняння прикметників, зокрема використання для творення найвищого ступеня порівняння слова «самий»: *найбільш простіше*; використання за межами книжного мовлення без потреби складеної форми ступенів порівняння прикметників: *Вона була більш молодю, ніж її брат*; пропуск прийменників *від, за*, сполучника *ніж* та ін., які треба вживати з прикметниками (прислівниками) у формі вищого ступеня порівняння: *Хто на світі всіх миліший; Краще них нікого не було і не буде*; невикористання для творення ступенів порівняння суплетивних форм; творення найвищого ступеня порівняння за правилами російської мови: *Вони належали до сильніших; Це якісніший варіант*; використання разом з формою найвищого ступеня порівняння прикметника прийменників *за, від*, сполучника *ніж* тощо: *найкращий за всі тощо*.

Заняття № 15

Тема: **СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ЗАЙМЕННИКІВ І ЧИСЛІВНИКІВ**

Мета: Навчити студентів визначати стилістичні можливості займенників і числівників; віднаходити типові помилки в мовностилістичному використанні займенників і числівників. З'ясувати особливості вивчення стилістичних функцій займенників і числівників у загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Стилістичні функції займенників.*
2. *Стилістичне використання числівників.*
3. *Типові помилки в мовностилістичному використанні займенників і числівників.*
4. *Вивчення стилістичних функцій займенників і числівників у загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

а) основну:

- Капелюшний А.О. Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 211-221, 231-240.
- Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 144-179 (*вибірково*).
- Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 161-164 (*вибірково*).
- Мацько Л.І. Стилістика української мови : підручник / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С.41-48.
- Сучасна українська літературна мова. Стилістика / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 255-259.
- Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 295-316 (*вибірково*).
- Антоненко-Давидович Б.Д. Як ми говоримо / Б.Д.Антоненко-Давидович. – К. : Вид. дім «КМ Academia», 1994. – С. 151-159.

б) допоміжну:

- Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 129.

- *Вихованець І.Р.* Розмовляймо українською : мовознавчі етюди / Іван Вихованець ; післямова А.Загнітка. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2012. – 160 с.
- *Волкотруб Г.Й.* Практична стилістика сучасної української мови : Використання морфологічних засобів мови / Г.Й.Волкотруб. – К. : ТОВ «ДЛ», 1998. – С. 83-101, 104-115.
- *Гінзбург М.* Про гендерні особливості займенникових іменників кожний, усякий, жодний / Михайло Гінзбург // Українська мова. – 2014. – № 2. – С. 94-107.
- *Гопштер Є.* Функційно-стилістичний підхід до вивчення займенника / Євгенія Гопштер // Дивослово. – 2008. – № 4. – С. 2-5.
- *Дорошенко С.І.* Граматична стилістика української мови / С.І.Дорошенко. – К. : Рад. школа, 1985. – С. 81-94 (вибірково).
- *Зорівчак Р.П.* «Боліти болем слова нашого...» : Поради мовознавця / Р.П.Зорівчак. – Тернопіль : Мандрівець, 2008. – 176 с.
- *Кочан І.* Числівники в художньому тексті / Ірина Кочан // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – 2009. – Вип. 46. – Ч. 2. – С. 197-207.
- *Мозгунов В.В.* Функціональні особливості окремих займенникових лексем в українській мові / В.В.Мозгунов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2013. – Вип. 32(1). – С. 79-84.
- *Пономарів О.Д.* Українське слово для всіх і кожного / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 2013. – 360 с.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільними підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 333-336; 344-347.
- *Українська мова* : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – С.113-119.

3. Ксерокопіювати й опрацювати:

- *Капелюшний А.О.* Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 219-221, 239-240.

4. Виконати практичні завдання:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 111 (6 речень), 112 (6 речень). – С. 147-148.

- Кочан І.М. Культура рідної мови : збірник вправ і завдань / І.М.Кочан, А.С.Токарська. – Львів : Світ, 1996. – Завдання 567. – С 162.
- Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тишоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – Вправа 788. – С. 345.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичні функції займенників. Функціонально найрозрадженіші особові займенники, які в контексті вказують на певну особу (*я, ти, ви, вона, воно*) чи особи (*ми, ви, вони*). Саме ці займенники мають особливе стилістичне використання: займенник *я* використовує кожна особа для називання самої себе; форми його непрямих відмінків *мене, мені, мною* вживаються для переконання кого-небудь у чомусь; займенником *ми* найчастіше називають дві (навіть одну) чи і більше осіб разом з тим, хто говорить (*ми – нас, нам, нами...*), зокрема це також найменування осіб, які пов'язані спільним походженням, заняттями, поглядами і т. ін., для називання невизначеної, неозначеної особи. Займенник *ми* є також заміною *я* (переважно в наукових працях, під час прилюдних виступів тощо), а зрідка для підкреслення поважності власної особи. Займенник *вони* вживається для вираження пошани до однієї особи чоловічої або жіночої статі. Таке його використання було особливо типовим у колишньому селянському побуті, слугувало виявом специфічного українського національного етикету, шанобливого ставлення до рідних і старших за віком осіб.

Стилістично виразними є випадки досить частого використання множинних форм займенників *ми, ви, вони, нам, вам* замість *я, ти, ви, вона, мені, тобі*.

Займенник *воно* (*його, йому, ним* і т. д.), крім вказівки на особу чи предмет середнього роду, може також вживатися у значенні займенника *це*, займенника *він, вона* з відтінком пестливості або зневажливості, підсилювальної частки.

Займенник *воно* здебільшого має фольклорне забарвлення, *ми* в значенні *я* вживається переважно в мовленні науковому й публіцистичному і т. ін.

Стилістичне використання числівників. У нехудожніх стилях мови особливо поширені числівники, зокрема дробові, причому іменники при числових назвах в одних

текстах є обов'язковими, в інших вони, зазвичай, не вживаються. Стилістичне використання числівників буває: самотійне, суто кількісне (*До дев'яти додати п'ять*) і значеннево несамотійне (коли вони поєднуються з іменником або із субстантивованим словом): *Три обличчя здаються сіро-блідими* (В.Винниченко). Стилістично виразними є форми числівників у фольклорі: *... у тебе діток так багато: раз четвірко і раз п'ятірко, а всіх разом дев'ятірко* (Нар. творчість).

За різних мовленнєвих ситуацій, по-різному інтонуючись, числівники можуть набувати неоднакової значеннєвої (отже, і стилістичної) важливості. Лексично обмежений вияв числівників своєрідно важливий і стилістично. Наприклад, форми числівника *один* (*одна, одне, одно, одні*) мають немало лексико-семантичних значень. Цей числівник є складником багатьох сполучень слів: *не один* (декілька, багато), *ні один* (ніхто, ніщо з усіх, жоден), *один-два, один-другий* – вживаються як назви неточної, приблизної кількості, *один на один* – тобто з кимось на самоті, без свідків, віч-на-віч, сам-на-сам або без чиеї-небудь участі, допомоги чи втручання. Широко використовується числівник *один* також і в складі інших сполучень слів, серед них і фразеологізованих: *один одним, один одинцем, один-єдиний, один-однісінький, одним один, в один голос, в одну душу, в одну мить, в одну шкуру, все одно, один і той же, один і той самий, одне і те ж, одне і те саме, одним миром мазані, одна нога тут, а друга там; одним вухом чути; одним духом, одним оком подивитися, стояти однією ногою в могилі* та ін. Типовим (особливо для розмовно-побутового мовлення) є стилістичне вживання числівника *один* (*одна, одно*) у значенні слів інших частин мови: займенників (переважно вказівного, неозначеного), прислівника (*весь час, постійно, тільки*).

Типові помилки в мовнестилістичному використанні займенників: помилки, пов'язані з уживанням займенника «ви», що має форму пошанної множини (*Ви певен, що це саме так*); зайве вживання присвійних та зворотного займенників (*Кондитерська фірма подарувала свої цукерки*); уживання вказівного займенника без іменника чи прикметника, на який згаданий займенник указував би в тексті; неточність у виборі означального чи неозначеного займенника (*У деяких це були серйозні політичні переконання*); уживання стилістично невиправданих форм запе-

речних та окремих неозначених займенників з прийменниками.

Типові помилки в мовностилістичному використанні числівників: помилкове вживання ь в кінці числівників (50-80); неправильне вживання форми множини замість форми однини; надлишкова поза межами наукового стилю форма першого компонента складеного порядкового (зрідка кількісного) числівника (*Одна тисяча дев'ятсот сорок перший рік*); неправильна форма першого компонента порядкового числівника (*До тисячу дев'ятсот дев'яносто дев'ятого року*); помилки, пов'язані з незнанням особливостей відмінювання кількісних числівників, з неправильним визначенням відмінка числівника в тексті; неправильне поєднання іменників і дробових числівників; сплутування слів *півтора* та *півтори*; ненормативне поєднання іменників зі словом *пара*; поєднання зі збірними числівниками *обидва*, *обидві* іменників не у формі називного відмінка множини; поєднання зі збірними числівниками іменників жіночого роду, які позначають осіб жіночої статі, та іменників середнього роду II відміни; ненормативне поєднання іменників з числівниками *два*, *три*, *чотири*; помилки у способах позначення кількісними числівниками приблизної кількості та інші.

Заняття № 16

Тема: **СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ДІЄСЛІВ**

Мета: З'ясувати стилістичні можливості категорій дієслова та особливості вивчення стилістичних функцій дієслів у загальноосвітніх навчальних закладах. Навчити студентів визначати типові помилки в мовностилістичному використанні дієслів.

План

1. Стилiстичне використання категорiї способу дiєслова.
2. Стилiстичне навантаження категорiї часу дiєслова.
3. Стилiстичнi можливостi особових форм дiєслiв.
4. Типовi помилки в мовностилiстичному використаннi дiєслiв.
5. Вивчення стилiстичних функцiй дiєслiв у загальноосвiтнiх навчальних закладах.

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

а) основну:

- *Капелюшний А.О.* Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 250-256.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 144-179 (*вибірково*).
- *Пономарів О.Д.* Стилiстика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либiдь, 1993. – С. 157-161.
- *Мацько Л.І.* Стилiстика української мови : підручник / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 42-59 (*вибірково*).
- *Сучасна українська літературна мова.* Стилiстика / за ред. І.К.Білодiда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 248-250; 278-281.
- *Чередниченко І.Г.* Нариси з загальної стилістики української мови І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 316-328.
- *Антоненко-Давидович Б.Д.* Як ми говоримо / Б.Д.Антоненко-Давидович. – К. : Вид. дiм «КМ Academia», 1994. – С. 98-151.

б) допомiжну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 129-130.
- *Вихованець І.Р.* Розмовляймо українською : мовознавчі етюди / Іван Вихованець; післямова А.Загнітка. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2012. – 160 с.
- *Волкотруб Г.Й.* Практична стилістика сучасної української мови : Використання морфологічних засобів мови / Г.Й.Волкотруб. – К. : ТОВ «АДЛ», 1998. – С. 119-140.
- *Голосовська Г.* Активні дієприкметники в українській літературній мові : уживати чи ні? / Галина Голосовська // Українська мова. – 2011. – № 4. – С. 63-72.
- *Дорошенко С.І.* Граматична стилістика української мови / С.І.Дорошенко. – К. : Рад. школа, 1985. – С. 94-111 (*вибірково*).
- *Зорівчак Р.П.* «Боліти болем слова нашого...» : Поради мовознавця / Р.П.Зорівчак. – Тернопіль : Мандрiвець, 2008. – 176 с.
- *Коць Т.* Граматична норма : дієслівна парадигма в проскрипціях і в публіцистичних текстах початку ХХ століття / Тетяна Коць // Українська мова. – 2013. – № 1. – С. 68-76.
- *Лаврінець О.* Пасивні конструкції з предикативними формами на -но, -то та предикативними пасивними дієприкметниками на -ний, -тий у сучасній українській науковій мові / Олена Лаврінець // Українська мова. – 2013. – № 1. – С. 24-39.
- *Мартiна О.В.* Інтерперсональні дієслова в мовленнєвому жанрі / О.В.Мартiна // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2009. – Вип. 20. – С. 384-387.

- Полякова Т. Дієслівна синоніміка в мовній картині світу Яра Славутича / Тетяна Полякова // Дивослово. – 2012. – № 10. – С. 29-31.
- Пономарів О.Д. Українське слово для всіх і кожного / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 2013. – 360 с.
- Сікорська З. Дієприкметникові одиниці як вада тексту / Зінаїда Сікорська // Дивослово. – 2009. – № 11. – С. 35-38.
- Сікорська З. Дієслово у сфері професійного мовлення / Зінаїда Сікорська // Дивослово. – 2011. – № 5. – С. 30-35.
- Ярова А. Дієслівна синоніміка у прозових творах Івана Багряного / Алла Ярова // Дивослово. – 2000. – № 10. – С. 16-21.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільними підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 375-377.
- *Українська мова* : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – С. 120-127.

3. Ксерокопіювати й опрацювати:

- Капелюшний А.О. Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 255-256.

4. Виконати практичні завдання:

- Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 116 (6 речень). – С. 150.
- Кочан І.М. Культура рідної мови : збірник вправ і завдань / І.М.Кочан, А.С.Токарська. – Львів : Світ, 1996. – Завдання 615. – С. 177.
- *Українська мова* : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – Вправа 188. – С. 122.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичне використання категорії способу дієслова. Форми власне наказового способу (*іди – ідїть, роби – робїть*) використовуються лише в усній формі ділового стилю; в писемній формі переважає інфінітив та описова

форма. Інфінітив, вживаний у наказах і розпорядженнях, надає висловленню категоричності. Безособові форми (*забороняється, заборонено, не дозволяється*) менш категоричні: вони стверджують факти і застосовуються в різних статутах, інструкціях, приписах та ін.

Стилістичні особливості пов'язані з взаємозаміною способів дієслова: використання дійсного способу замість наказового пом'якшує категоричність мовлення; для посилення наказу замість наказового способу вживається форма інфінітива; у поєднанні із службовою групою слів *візьми та й* форми наказового способу відтворюють раптовість дії; для вираження дії, виконуваної з примусу, а не з доброї волі, використовується наказовий спосіб замість дійсного.

Архаїчні форми дієслів використовуються для надання мовленню урочистого, небуденного характеру або для створення іронічних, сатиричних чи гумористичних ефектів. Наказова форма може означати такі семантико-стилістичні відтінки, як бажання і побажання, прохання, благання, заклик, спонукання, пораду, підбадьорювання. Для передачі несподіваності або раптовості в усному мовленні, в стилізації розповіді дійсний спосіб може бути замінений формою наказового способу.

Стилістичне навантаження категорії часу дієслова. Вживання форми одного часу замість другого, наприклад, теперішнього замість минулого, майбутнього замість минулого тощо, створює експресивний характер мовлення, живописання. Дія повільна, спокійна чи жвава, рішуча, вольова, дія можлива чи неможлива тощо – все це відтворюється відповідним вживанням часових форм у їх функціональних взаєминах. З-поміж часових форм дієслова у науковому стилі переважають форми теперішнього часу із значенням позачасовості (констатація існування якогось явища дійсності, його якостей і зв'язків).

Форми теперішнього часу із значенням позачасовості у поєднанні з дієсловами третьої особи множини в неозначено-особовій формі й створюють специфічний нейтральний колорит викладу в науковому стилі мови. Дієслово у формі теперішнього часу може означати дію, яка неодмінно буде виконана в недалекому майбутньому. Ця ознака, що виражає категоричність і неухильність, використовується найчастіше в діловій мові (розпорядження, накази, оголошення).

Серед форм майбутнього часу недоконаного виду в науковому й офіційно-діловому стилі мови переважає складена форма. За допомогою форм теперішнього часу оповідач може переноситися думками в минуле і відтворювати їх як спогади, використовуючи при цьому лексеми *було, бувало*.

Стилістичні можливості особових форм дієслів. Заміна першої особи однини теперішнього часу формою третьої особи надає вислову твердості, впевненості, урочистості. Форма другої особи абстрактніша, тому вона часто набуває узагальненості й створює атмосферу інтимної довірливості. Заміна другої особи третьою (найчастіше в діалогах) відтворює незадоволення мовця поведінкою або вчинками співрозмовника.

У газетно-інформаційних та науково-популярних текстах широко вживаються форми першої особи множини наказового способу (*згадаймо, розгляньмо*). Науковий і діловий стилі не користуються заміною особових форм, окрім заміни першої особи однини третьою в офіційних розмовах по телефону, по радіо, у звертаннях, рапортах та ін.

Інфінітив вживається для передачі імперативності (посилає наказ, розпорядження тощо), необхідності дії, неминучості, нерішучості, сумніву, вагання тощо.

Типові помилки в мовностилістичному використанні дієслів: зловживання книжною складеною формою майбутнього часу дієслова; надуживання форми «майбутнього визначень» з *буде* (*Це буде стіл*); надуживання у значенні наказового способу форми з часткою *давай* (*давайте розглянемо, давай проаналізуємо*); уживання «пасивних конструкцій»; уживання дієслова недоконаного виду замість дієслова доконаного виду; неправильне визначення дієвідміни.

Заняття № 17

Тема: **СТИЛІСТИЧНЕ ВЖИВАННЯ ПРИСЛІВНИКІВ**

Мета: З'ясувати стилістичні можливості прислівників та особливості вивчення стилістичних функцій прислівників у загальноосвітніх навчальних закладах. Навчити студентів визначати типові помилки в мовностилістичному використанні прислівників.

План

1. *Стилістичне навантаження прислівників.*
2. *Типові помилки в мовностилістичному використанні прислівників.*
3. *Вивчення стилістичних функцій прислівників у загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

а) основну:

- Дудик П.С. Стилістика української мови. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 207-210.
- Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. – К. : Вища школа, 1987. – С. 144-179 (*вибірково*).
- Сучасна українська літературна мова. Стилістика / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 259-262.
- Антоненко-Давидович Б.Д. Як ми говоримо / Б.Д.Антоненко-Давидович. – К. : Вид. дім «КМ Academia», 1994. – С. 159-166.

б) допоміжну:

- Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 130.
- Важеніна О.Г. Мотивованість прислівників префіксального творення / О.Г.Важеніна, А.О.Рибальченко // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2013. – Вип. 34. – С. 53-55.
- Висоцький А.В. Синтаксична сфера прислівника в українській літературній мові : монографія / А.В.Висоцький. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2013. – 328 с.
- Висоцький А. Функціонально-синтаксичні сфери означальних прислівників в українській літературній мові / Анатолій Висоцький // Українська мова. – 2013. – № 2. – С. 29-37.

- *Вихованець І.Р.* Розмовляймо українською : мовознавчі етюди / Іван Вихованець ; післямова А.Загнітка. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2012. – 160 с.
- *Гримашевич Г.* Транспозиція адвербіативів у поетичних творах Т.Шевченка [Електронний ресурс] / Галина Гримашевич. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/11372/1/Гримашевич1.pdf>
- *Довідник з культури мови* / С.Я.Єрмоленко, С.П.Бибик, Н.М.Сологуб та ін. ; за ред. С.Я.Єрмоленко. – К. : Вища школа, 2005. – 399 с.
- *Зорівчак Р.П.* «Боліти болем слова нашого...» : Поради мовознавця / Р.П.Зорівчак. – Тернопіль : Мандрівець, 2008. – 176 с.
- *Лоцинова І.С.* Оказіональні прислівники у творчості письменників Дніпропетровщини [Електронний ресурс] / І.С.Лоцинова // Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького національного університету : зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2014. – Вип. 11. – С. 240-247. – Режим доступу: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/Мои%20документи/Downloads/1361-4988-1-PB.pdf>

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільним підручником:

- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 387-390.

3. Виконати практичні завдання:

- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – Вправи 900, 901 (5-6 речень). – С. 387-390.
- *Миронюк Н.П.* Лінгвістичний аналіз художнього тексту : збірник вправ і завдань / Н.П.Миронюк. – К. : Вища школа, 1993. – Вправа 103. – С. 107-108.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичне навантаження прислівників. Стилістична функція прислівників загалом доповнювальна, бо вони тільки своєрідно розгортають семантичне значення, виражене найчастіше дієсловом. Прислівники суттєво розширюють виражальні засоби мови, додають мовленню неповторних значенневих елементів і емоційності, їм притаманна пряма і непряма, тропеїчна семантика. Синтетичні

(однослівні) прислівники активніше використовуються в художньому і розмовно-побутовому мовленні, аналітичні (складені, двослівні) переважають у мовленні науковому і офіційно-діловому.

Прислівники служать своєрідними означеннями до прикметників, дієслів та інших прислівників; підсилюють назви ознак, уточнюють, підкреслюють, перетворюють їх на експресивні факти мовлення. Виступаючи в функції означень до прикметників, прислівники підкреслюють, увиразнюють ступінь ознаки, створюють своєрідні означення епітети навколо іменників, що дає значний стилістичний ефект. Стилістично виразними виступають прислівники, створені шляхом художнього переосмислення іменників.

З-поміж прислівників є частина таких, які вживаються лише в розмовному стилі, а в офіційно-діловому й науковому стилях замінюються описовими зворотами: *відниньки – з цього часу, відтепер*.

Типові помилки в мовностилістичному використанні прислівників. Прислівник *відтак* треба використовувати тільки в значенні «потім, після того, далі»: *Ще з рік походив, а відтак оженився* (М.Коцюбинський). Цей прислівник не вживають у значенні «отже, тому».

Замість того, щоб використовувати синонімічні прислівники на позначення високої міри ознаки – *винятково, дуже, надзвичайно*, зловживають штучно створеним словом *виключно*, пор. правильні словосполучення: *винятково (дуже надзвичайно) уважний учень, винятково (дуже, надзвичайно) щастить* і неправильні: *виключно уважний учень, виключно щастить*. У ролі частки бажано замість слова *виключно* вживати звичні слова *тільки, лише*: *Уміти говорити і то не лише словами; Допомогу надаватимуть тільки тим, хто перебуває за межею бідності*.

Для російських висловів *длиной, в длину, шириной, в ширину, высотой, глубиной, величиной, толщиной, на расстоянии* маємо українські відповідники – *завдовжки, завширшки, заввишки, завглибки, завбільшки, завтовшки, завгрубки, завдальшки*, яких і варто додержуватися в писемній та усній мові: *Роги по аршину завдовжки, коли не більш* (О.Стороженко); *Сам той Ох на корх заввишки, а на сажень борода* (Леся Українка); *Яма завглибки була*

вже двадцять і два сажні (І.Франко); Так завдальшки, як до тії греблі, сиділи в очеретах дикі качки (Словник Б.Грінченка).

Не треба поряд вживати прислівники *доти й поки та доки й поти* (Слава продавця росла й ширилася доти, поки слідчий не поцікавився; Я поти ждав її, доки не прийшла аж увечері). Такі сполучення є неприродними.

Часто неправильним є вживання слова *зараз* замість прислівника *тепер*. У нашій мові прислівник *зараз* має значення, так би мовити, негайності (дії), що стосується логічно або минулого, або майбутнього: *Я попросив Марусю принести глечик води, і вона зараз задовольнила мое прохання* (А.Головко). Синонімами слова *зараз* є фразеологізм *як стій*, прислівники *одразу, негайно* та інші. Українські мовознавці Є.Чикаленко, О.Курило, В.Сімович писали про необхідність розрізняти семантику слів *зараз* і *тепер*.

Прислівник *напохваті* передає те саме поняття, що й вислів *під рукою* в переносному значенні: *Ще завидка понаготовляли кожен собі сокиру чи лома, мішки на зерно, налігачі на худобу, – держали напохваті* (А.Головко).

Не завжди слушно ми користуємося прислівником *раптом*. Прислівник *раптом*, як і *знанацька, враз, нараз*, указує на несподівану дію або появу когось чи чогось: *Раптом усе затихло* (Леся Українка); *Раїса раптом одхитнулася од приятельки й тихо скрикнула, як ранений птах* (М.Коцюбинський). А коли йдеться не стільки про несподіваність дії, скільки припускається можливість дії або появи когось, тоді краще користуватись висловами *а що як, ану (ж): Піду я до Бондаренків – ану ж Петро вже приїхав* (із живих уст); *Я можу піти туди; а що як ніхто це не повернувся й хата – замкнена?»* (з живих уст).

Прислівник *багато* вживається ширше, ніж *чимало* – і в стилістично-нейтральному, і в урочистому, публіцистичному виступі, і в побутовій розмові. Синонімічними йому є слова *немало, чимало* та інші – експресивні: *багацько, багатенько, сила, страх, до біса, до лиха* та ін. Прислівник *чимало* вживається в різних ситуаціях, означаючи поняття кількості, міри, часу: *Чимало літ перевернулось, води чимало утекло* (Т.Шевченко). Цей прислівник виявляє відтінок розмовності. В офіційно-ділових паперах як нейтральне усталилося слово *багато*, а в усному звіті,

виступі на зборах прислівник чимало доречно поживить мову доповідача.

У сучасній мовній практиці під впливом російської мови активізувався прислівник *вірно* у значенні «правильно». І тому чуємо й читаємо переважно: *вірно сказав, вірно розв'язав, вірно відповів (пояснив, зауважив і т.ін.)*. Літературна норма другої половини ХХ ст. розрізняє вживання слів *вірно* і *правильно*. Нормативна сполучуваність *вірно любити*, а в згаданих вище прикладах треба вживати прислівники *правильно, слушно, справедливо: правильно пояснив, слушно зауважив, справедливо довів, правильно розв'язав*.

Синоніми *водночас – воднораз* мають значення «у той самий час; одночасно». Прислівник *водночас* уживається переважно в книжних стилях сучасної української літературної мови *Основна функція еритроцитів полягає в перенесенні кисню від органів дихання до всіх клітин тіла. Водночас еритроцити беруть участь у видаленні з тканин вуглекислого газу (з журн.); Лексика Малишка проста і водночас романтично піднесена, як у народній пісні (з підр.)*. Сфера функціонування слова *воднораз* обмежується, зазвичай, розмовним та художнім стилями: – *А хто там? – спитав переляканим і воднораз сердитим голосом (І.Багрянний); Юркові трохи лячно й воднораз приємно (В.Козаченко)*. Значно рідше цим прислівником послуговуються в науковій літературі та пресі: *Градоносні хмари є воднораз і грозовими (з журн.); Для прогулянки і сну на повітрі у зимову пору дитину вдягають так, щоб їй було не холодно і воднораз, щоб і не перегрівалася (з журн.)*.

Прислівник *досить* часто вживається недоречно, як, скажімо, в такому тексті: *Не всі господарі приватних будинків подбали про належну підготовку опалювальних печей. І це обходиться для них досить недешево (з газ.)*. Слово *досить*, сполучаючись із прикметниками, прислівниками, має вказувати на високий ступінь, велику міру або велику кількість чого-небудь: *Не вважаючи на погляди гостей, вона так само спокійно підняла великий і досить тяжкий цебер (В.Винниченко)*. Пор. також: *досить огрядний чоловік; досить міцно стис руку; досить далеко відійшов від гурту*. Тому в наведеному вище реченні природно звучав би вислів обходитися досить дорого, бо йдеться про висо-

кий ступінь вияву ознаки. Слово *досить* властиве насамперед книжній мові, а в розмовному або публіцистичному стилях його заступає прислівник *дуже*.

Прислівники *завжди* і *завше* притаманні українській літературній мові. Мають значення «постійно, повсякчас; у будь-який час» або ж «навіки, довічно». Розрізняються стилістичним уживанням; *завжди* – стилістично нейтральне слово, а *завше* – вживається частіше в розмовному, художньому стилях. Властиве слово *завше* і народним пісням: *У мене чари завше готові – білее личко, чорнії брови...*, або таке: *В нашій світлиці, я знаю, завше неділя була*. Для одних мовців звичніше слово *завжди*, для інших – *завше*. Це залежить від мовного оточення, зокрема й діалектного, від розмовної традиції. Останнім часом слово *завше* поширилося в поетичній, публіцистичній мові. Не зовсім доречним є прислівник *завше* у книжних стилях – науковому, офіційно-діловому. Як порушення сучасної стилістичної норми сприймається його вживання в такому контексті: *Кількість елементарних частинок не завше однакова*.

Коли наголошуємо на чомусь вагомому, важливому, то кажемо: *це істотно* або *це суттєво*. Обидва прислівники-присудки походять від прикметників *істотний*, *суттєвий*. Сучасна мовна практика надає перевагу слову *істотно*, подекуди обмежуючи синонімічний вислів *суттєво*. Російський вислів *существенным образом* перекладаємо *істотно*. У повсякденному спілкуванні, в писемній практиці не варто захоплюватися тільки цими синонімами, бо існують слова з конкретнішим значенням. Наприклад: *Наука істотно [значно] розширила сферу свого впливу; Для характеристики процесу формування української народності суттєво [надзвичайно] важливі дані історії мови, зокрема мови писемних пам'яток XIV-XVI ст.*

Заняття № 18

Тема: **СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ СЛУЖБОВИХ ЧАСТИН МОВИ І ВИГУКУ**

Мета: З'ясувати стилістичні можливості службових частин мови і вигуку та особливості їх вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Стилістичне навантаження часток.*
2. *Стилістичні особливості прийменників і сполучників.*
3. *Стилістичне використання вигуків.*
4. *Вивчення стилістичних функцій службових частин мови і вигуку в загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. *Опрацювати літературу:*

а) основну:

- *Дудик П.С.* Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 211-221.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 144-179 (*вибірково*).
- *Сучасна українська літературна мова.* Стилістика / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 262-271.
- *Антоненко-Давидович Б.Д.* Як ми говоримо / Б.Д.Антоненко-Давидович. – К. : Вид. дім «КМ Academia», 1994. – С. 166-179.

б) допоміжну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 130-131.
- *Весельська Г.* Нові явища у функціонально-стилістичному вживанні протиставних сполучників в українській літературній мові кінця ХХ – початку ХХІ століть / Галина Весельська // Українська мова. – 2011. – № 1. – С. 36-44.
- *Вихованець І.Р.* Розмовляймо українською : мовознавчі етюди / Іван Вихованець ; післямова А.Загнітка. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2012. – 160 с.
- *Волкотруб Г.Й.* Практична стилістика сучасної української мови : Використання морфологічних засобів мови / Г.Й.Волкотруб. – К. : ТОВ «АДЛ», 1998. – С. 143-162.

- Грицина В. Прийменники в офіційно-діловому та науковому мовленні / Валентина Грицина // Дивослово. – 2014. – № 6. – С. 37-40.
- Зорівчак Р.П. «Боліти болем слова нашого...» : Поради мовознавця / Р.П.Зорівчак. – Тернопіль : Мандрівець, 2008. – 176 с.
- Левакіна Т. Прийменники як виразники асоціативності / Тетяна Левакіна // Дивослово. – 2012. – № 10. – С. 32-35.
- Мейзерська І. До питання про нормативне вживання складених прийменників у сучасній українській мові [Електронний ресурс] / І.Мейзерська // Культура слова. – 2010. – Вип. 73. – С. 133-137. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/37120/23-Mejzerska.pdf?sequence=1>
- Харченко С. Ретроспектива сполучних засобів що, що+проп, який, котрий у складнопідрядному реченні з підрядним присубстантивним : нормативний аспект / Світлана Харченко // Українська мова. – 2015. – № 3. – С. 59-77.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільним підручником:

- Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 404-407.

3. Виконати практичні завдання:

- Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 77 (10 речень). – С. 273.
- Кочан І.М. Культура рідної мови : збірник вправ і завдань / І.М.Кочан, А.С.Токарська. – Львів : Світ, 1996. – Завдання 731. – С. 220; завдання 687, 689. – С. 199-200.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичне навантаження часток. Кожна частка стилістично важлива, бо надає висловлюванню якогось додаткового семантико-стилістичного відтінку.

Стилістична функція частки *ж* (як і кожної іншої) посилюється за умови її подвійного чи кількарізного використання, особливо разом із повторенням повнозначного слова (слів) та надає милозвучності, змістової й мовленнєвої оригінальності. Відсутність цієї частки в тексті спричинилося б до помітної зміни його значеннєво-емоційної тональності, меншого логічного виділення слів *де* і *тії*. Частки *казна-*, *хтозна-* вживаються переважно в розмовно-побутовому мовленні. Вони

майже зовсім не притаманні мовленню офіційно-діловому. Отже, кожна стилістично використана частка комунікативно значеннева, емоційно досить виразна і привносить у висловлювання певний відтінок почуттєвості.

Стилістичне навантаження прийменників. Прийменник виражає семантичні й стилістичні відношення між повнозначними словами, семантично скріплює їх синтаксично-підрядним зв'язком. Отже, значення прийменників релятивне (відносне), його сутність полягає у вираженні прийменником певних семантичних відношень між повнозначними словами.

Прийменники, вступаючи у різні відношення, зв'язки із повнозначними словами, разом з ними виражають семантико-синтаксичні значення, стилістичні функції, використовуються багатозначно (об'єктне значення, значення місця, часу, міри і ступеня). Прийменникам притаманна значна динаміка розвитку, їх стає дедалі більше через зневиразнення й ослаблення значення деяких повнозначних слів, переважно іменників і прислівників, які все частіше використовуються із службовою функцією.

Кожен прийменник якоюсь мірою фонетично й стилістично особливий, зовсім адекватно не може бути замінений іншим. Особливо значеннєві стилістично вторинні складені прийменники, які подекуди репрезентують дещо архаїчне у мові або мають публіцистичний чи виразно книжний, нерозмовно-побутовий відтінок.

Допоміжна синтаксична функція прийменника полягає в тому, що він виражає певне відношення між повнозначними словами, своєрідно поєднуючи їх в одне семантичне ціле, хоча й словесно розчленоване. Стилістична функція прийменника особливо очевидна тоді, коли він уживається повторно, що найчастіше характеризує мовлення розмовно-побутове, особливо фольклорно-пісенне. Стилістично увиразнюється художній текст і тоді, коли повтор прийменника простежується в сполученні інших слів.

Стилістичні функції сполучника. Сполучники, на відміну від прийменників, помітно автономніші складники речення, вони нейтральніші, бо не входять до складу жодного з членів речення. Їх семантико-синтаксична функція полягає в тому, щоб сурядним чи підрядним зв'язком поєднувати в певну змістову єдність як окремі слова, члени речення, так і предикативні частини речення (сурядні чи підрядні) в одне синтаксично складне речення.

Сполучниками завжди виражається один із різновидів смислових відношень між однорідними членами речення, і це вагомо позначається на змісті всього речення, на його модальності, тобто на зв'язках, відношеннях сказаного частинами речення і всім реченням до дійсності. Те, що виражається сполучником (сполучниками) в структурі речення, специфічно доповнює висловлене всім реченням. Сурядні сполучники об'єднують строфи в одне змістове й поетичне ціле, створюють мовленнєву образність висловлювання. Виразний стилістичний ефект має кількаразове повторення підрядного сполучника.

Стилістичне використання вигуків. Вигуки виражають почуття, емоції, волевиявлення людини, зокрема задоволення чи невдоволення чимось, заклик тощо. Одним вигуком за різних мовленнєвих ситуацій передається неоднакове почуття, душевне переживання, емоційність людини. Вигуки можуть відтворювати почуття жалю, здивування, вдовolenня від того, що очікуване збулося, згоду з чимось, підтвердження чогось, вдовolenня чи радисть за поведінку. Вигуки об'єктивно залежні від інтонації, міміки і жестів, які водночас можуть виявлятися в них багатше й очевидніше, ніж у словах інших частин мови. Такі модальні й емоційні значення вигуків, як страх, біль, погроза, сумнів, нерішучість, вагання, недовіра, двозначний натяк, обурення, досада, докір, невдоволення, гнів, іронія, насмішка, злорадство, подив, захоплення тощо, щоразу конкретизуються обстановкою розмови, фонемним складом вигуків, міміко-жестикуляційними засобами, інтонацією.

Часто простежується подвоєння, потроєння тощо певного власне вигуку або якогось слова у вигуковій функції: *а-а-а, у-уух, о-о-о* та ін.

Отже, вигуки – це стилістично виразні, оригінальні, різнофункціональні, емоційно активні слова, які найбільше залежать від конкретних ситуацій мовлення й контексту, в межах яких вони сприймаються щоразу однозначно (майже однозначно). Це функціонально дуже розлогий клас слів, передовсім у розмовно-побутовому мовленні, зокрема в сповнених почуттєвості, емоційності контекстах. Для власне офіційних і наукових текстів вигуки не характерні, бо мовлення в цих жанрах з погляду емоційного здебільшого нейтральне (майже нейтральне), найменш почуттєве.

Заняття № 19

Тема: **СТИЛІСТИКА МОДАЛЬНИХ РІЗНОВИДІВ РЕЧЕННЯ**

Мета: З'ясувати стилістичні можливості розповідних, питальних, спонукальних і окличних речень та особливості вивчення стилістичного навантаження модальних різновидів речення в загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Стилістичні особливості розповідних речень.*
2. *Стилістика питальних, спонукальних і окличних речень.*
3. *Модальні різновиди речень у функціональних стилях.*
4. *Вивчення виражальних можливостей різних видів речення за метою висловлювання у загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

а) основну:

- Дудик П.С. Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 226-233.
- Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 179-197.
- Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 167-168.
- Мацько Л.І. Стилістика української мови : підручник / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 59-61.
- Сучасна українська літературна мова. Стилістика / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 369-374.
- Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 331-364; 372-380.

б) допоміжну:

- Бондаренко Н. Лінгвістичні засади роботи над стилістичним синтаксисом рідної мови в 11 класі профільної школи (академічний рівень) / Нелі Бондаренко // Укр. мова і літ. в школі. – 2009. – № 8. – С. 16-19.

- *Галів У.* Семантико-стилістична структура запитальних речень у поетичному мовленні Ліни Костенко [Електронний ресурс] / Уляна Галів // Проблеми гуманітарних наук. – Дрогобич, 2013. – Вип. 32. Філологія. – С. 135-143. – Режим доступу: http://ddpu.drohobych.net/filol_gum/wp-content/uploads/2016/04/2013_12.pdf
- *Дорошенко С.І.* Граматична стилістика української мови / С.І.Дорошенко. – К. : Рад. школа, 1985. – С. 129-133 (*вибірково*).
- *Ладиняк Н.Б.* Естетична функція синтаксису прози Івана Багряного : монографія / Н.Б.Ладиняк. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. – 168 с.
- *Навчук Г.В.* Формально-синтаксичні та функціонально-семантичні особливості окличних речень : монографія / Г.В.Навчук, В.Д.Шинкарук. – Тернопіль : Астон, 2007. – 200 с.
- *Пентиліук М.І.* Робота із стилістики в 8-9 класах / М.І.Пентиліук. – К. : Рад. школа, 1989. – С. 26-40 (*вибірково*).
- *Сухолитка О.* Структура і стилістичні функції простого речення в прозі Валерія Шевчука / Оксана Сухолитка // Урок української. – 2001. – № 2. – С. 25-26.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільним підручником:

- *Українська мова* : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – С. 155-159.

3. Виконати практичні завдання:

- *Миронюк Н.П.* Лінгвістичний аналіз художнього тексту : збірник вправ і завдань / Н.П.Миронюк. – К. : Вища школа, 1993. – Вправа 109 (II). – С. 109.
- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 129. – С. 313.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичні особливості розповідних речень. Розповідні речення становлять найуживаніший комунікативний, або функціональний, різновид речень, які найчастіше емоційно найбільш нейтральні. Ці речення містять інформацію, повідомлення про кого-небудь, про певні події, факти, явища. Стилістична своєрідність цих речень найбільше залежить від їх модальності – стверджувальної або заперечної (стверджувальні й заперечні розповідні речення).

Стверджувальними і заперечними реченнями здебільшого констатується наявність чи відсутність реальних (ір-

реальних) явищ або виражається застереження щодо їх можливості (неможливості).

Для стилістики розповідних речень багато важить типова для них розповідна інтонація, яка має замкнену структуру: початок, розгортання, завершення. Тон підвищується на одному з членів речення, який внаслідок цього логічно, семантично виділяється, позначаючи найголовніше в повідомленні, й знижується наприкінці речення.

Кожен член речення (навіть кожне слово) в розповідних (як і в питальних, спонукальних) реченнях може бути виділений *логічним наголосом*, яким акцентується увага мовців на тому слові в реченні, що семантично й стилістично найважливіше за кожної окремої мовленнєвої ситуації. Відтак витворюються різні функціонально-стилістичні варіанти речень.

Стилістика питальних речень. Питальні речення з різноманітними інтонаційними нашаруваннями становлять складний комплекс стилістично осмислених побудов. У художньому стилі вони виражають численні факти чуттєвого стану людини, її інтереси, виступають формою передачі тонких емоційно-експресивних відтінків, сумніву, безпорадного стану людини, розпачу, хвилювання, невпевненості у своїх силах. За допомогою питальних конструкцій автор передає острах і стан тривоги, здивування, вразливість, прагнення до чогось.

Стилістичне навантаження спонукальних речень. Спонукальними реченнями виражаються такі волевиявлення людини, які можна об'єднати поняттям-назвою «спонукання». Це вербальний (словесний) процес, яким хто-небудь когось спонукає до певної дії, вчинку, стану душі тощо. Різновиди і вияви спонукання такі: наказ, вимога, заклик, побажання, просьба, запрошення, заборона, застереження, порада, умовляння, благання та ін. Найпоширенішими зі спонукальних речень наказові (імперативні) речення і такі, що виражають прохання, заклик, побажання, благання, пораду та ін. (назви «прохальні», «закличні», «побажальні» речення видаються стилістично незграбними, хоч подекуди – і не без підстав – уживаються, особливо в усному мовленні). Загальним же, родовим для всіх цих термінів слугує термін-назва *спонукальні речення*, яким позначають будь-яке словесно реалізоване спонукання: наказ, прохання, побажання тощо.

Окремий різновид спонукальних речень становлять *бажальні речення* – синтаксичні структури, якими мовець виражає своє бажання що-небудь зробити, сказати, написати, досягнути. Сказане в бажальних реченнях стосується особи мовця. Це типово розмовні синтаксичні конструкції, якими мовець виражає бажання, задоволення чи незадоволення, що для нього є важливим, актуальним.

Стилістичне навантаження окличних речень: виражають численні художньо стилістичні факти мовлення; передають психологічний стан людини, її волевиявлення, реакцію на навколишню дійсність, наказово-вольові імпульси; відтворюють якісні оцінки предметів і явищ, заперечення й, різні види експресії, від урочисто-пафосної до зниженої, зневажальної та ін.; виражають прохання і спонукання до дії; пересторогу, загрозу, гнів, докір; виражають привітання, прохання, побажання, подяку, доброзичливість. У своєрідній інтонації окличного типу знаходиться свій вираз відтінок улесливого, запобігливого, підлабузницького змісту речення.

Звичайні розповідні, констатаційні висловлювання набувають особливого підсилення, виступаючи з окличною інтонацією.

У публіцистичних текстах різноманітні інтонаційні елементи окличного типу вживаються або як внутрішні вкраплення, або як початкові чи кінцеві довершення. Проте вони й тут досить органічно зростаються зі стилістично спрямованим текстом.

Модальні різновиди речень у функціональних стилях. Модальність простого речення наукового стилю визначається так: абсолютна перевага розповідної модальності, абстрактно-узагальнювальний характер умовної та незначна кількість речень з питальною модальністю (переважно це питання і відповіді).

Розповідна модальність має два основні вияви: як активна і як пасивна конструкція. Пасивні конструкції тут посідають досить помітне місце саме через те, що вони можуть подавати процес як готовий факт, тоді як активні конструкції – перебіг створення діячем певного факту.

Ділові папери мають, зазвичай, розповідну модальність; інші типи модальності тут трапляються рідше.

В основі публіцистичного стилю синтаксичні норми книжної, писемної мови, хоча останнім часом широко

проявляється тенденція до використання ознак розмовного синтаксису в окремих жанрах публіцистичного стилю. Залежно від жанру публіцистичного твору тут можуть переважати або синтаксичні засоби наукового і ділового стилів, або синтаксичні конструкції й стилістичні фігури, притаманні розмовній і художній мові, – з настановою на емоційне виділення компонентів публіцистичного тексту.

Розповідна модальність є найбільш поширеною в усіх стилях мови. Проте, коли в науковому, діловому і публіцистичному стилях вона переважає, то в художньому стилі розповідні речення виступають з-поміж усіх інших типів речення – питальних, спонукальних і окличних. При цьому однаково широко всі типи речення вживаються не тільки в діалогічній мові, але й у авторській, монологічній мові (і в прозі, і в поезії).

У мові поезії окличні й питальні конструкції часто переважають. Вони вносять у твір схвильованість, піднесеність, багатство інтонацій емоційно-експресивного мовлення.

Заняття № 20

Тема: **СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ДВОСКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ**

Мета: З'ясувати стилістичні функції головних і другорядних членів двоскладного речення; навчитися визначати їх у художніх текстах; ознайомити студентів із завданнями вивчення стилістичних можливостей двоскладних речень у загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Стилістичні особливості головних членів речення. Типові помилки в координації підмета і присудка.*
2. *Стилістичні функції другорядних членів речення.*
3. *Стилістичні властивості порядку слів у простому реченні. Типові помилки в стилістичному використанні порядку слів.*
4. *Вивчення виражальних можливостей простого двоскладного речення в загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

а) основну:

- Дудик П.С. Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 233-238.
- Капелюшний А.О. Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 264-332 (вибірково).
- Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 179-188; 190-191.
- Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 164-169.
- Сучасна українська літературна мова. Стилістика / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 340-345; 425-465.
- Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 448-485.

б) допоміжну:

- Ващенко В.С. Стилістичні явища в українській мові / В.С.Ващенко. – Х. : Вид-во. Харк. держ. ун-ту ім. О.М.Горького, 1958. – С. 162-188; 219-224.
- Дорошенко С.І. Граматична стилістика української мови / С.І.Дорошенко. – К. : Рад. школа, 1985. – С. 148-172 (вибірково).
- Заболотний О. Деякі спостереження над узгодженням присудка в числі з однорідними підметами / О.Заболотний // Укр. мова і літ. в школі. – 2002. – № 6. – С. 14-17.
- Завальнюк І. Функціонально-стилістичні вияви іменного складеного присудка в мові української періодики початку ХХІ ст. / Інна Завальнюк // Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка : збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С.Я.Єрмоленко / відп. ред. академік НАН України В.Г.Скляренко. – К., 2007. – С. 334-341.
- Ковальська А. Як зрозуміти стилістичні можливості синтаксису (один із підходів до вивчення теми «Присудок» у старшій школі на основі тексту новели «Intermezzo» Михайла Коцюбинського / Алла Ковальська, Лариса Слободянок // Укр. мова й літ. в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2010. – № 9. – С. 101-110.
- Ладиняк Н.Б. Естетична функція синтаксису прози Івана Багряного : монографія / Н.Б.Ладиняк. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. – 168 с.
- Омельчук С.А. Технологія дослідницького навчання синтаксису і стилістики рідної мови в 11 класі / С.А.Омельчук // Бібліотечка «Дивослова». – 2005. – № 3.
- Пентиліук М.І. Робота із стилістики в 8-9 класах / М.І.Пентиліук. – К. : Рад. школа, 1989. – С. 24-40 (вибірково).

- Соловей Н. «Слово до слова – мова...» (Урок 1. Стилiстичнi можливостi простого речення. «Як гул столiть, як шум вiкiв...»). Урок 2. Порядок слiв у реченнi. Стилiстичнi особливостi односкладних речень) / Наталя Соловей // Укр. мова й лiт. в сучаснiй школi. – 2011. – № 9. – С. 25-32.
- Сулима О. Складений iменний присудок у науковому стилi / Олеся Сулима // Українська мова. – 2010. – № 4. – С. 22-30.

2. Проаналiзувати теоретичний матерiал i систему вправ iз визначеної теми за шкiльним пiдручником:

- Українська мова : пiдруч. для 11 кл. загальноосвiт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рiвень, профiл. рiвень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освiта, 2011. – С. 164-176.

3. Ксерокопiювати та опрацювати:

- Капелюшний А.О. Практична стилiстика української мови / А.О.Капелюшний. – Львiв : ПАiС, 2007. – С. 269-270, 284-285, 310-311.

4. Виконати практичнi завдання:

- Бабич Н.Д. Практична стилiстика i культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львiв : Свiт, 2003. – Завдання 123 (1-5 речення), 124 (1-5 речення), 126 (1-5 речення). – С. 156-159.
- Кочан I.М. Культура рiдної мови : збiрник вправ i завдань / I.М.Кочан, А.С.Токарська. – Львiв : Свiт, 1996. – Завдання 640. – С. 183-184.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилiстичнi особливостi головних членiв речення.

Важливу стилiстичну функцiю виконують члени речення. Найбiльш формально й стилiстично розлогим головним членом двоскладного речення є присудок. Він повнiше, нiж пiдмет, поширюється другорядними членами, кожен з яких також завжди стилiстично вагомий. Пiдметом виражається предмет думки, присудком – його ознака, тому за змiстом обидва члени речення здебiльшого становлять не тiльки синтаксичний, а й логiко-семантичний центр висловлювання або ж усе висловлювання. Стилiстична iндивiдуальнiсть пiдмета й присудка визначається їх семантикою, структурою i мiсцем у реченнi.

Способи вираження пiдмета i присудка мають певну закрiпленiсть за функцiональними стилями. Складений

підмет, виражений сполученням іменника в називному відмінку й іменника в орудному відмінку з прийменником, – типовий для розмовного, художнього мовлення, деяких газетних жанрів: *Межи втікачами були й Остап з Соломією* (М.Коцюбинський). У науковому й офіційно-діловому стилях назване сполучення не використовується. Складені підмети, що означають приблизну кількість, є приналежністю розмовного і художнього мовлення: *Було їх там чоловіка з тридцять* (М.Коцюбинський).

Відтінок розмовності мають деякі способи вираження присудка, зокрема випадки передачі присудка дієслівним вигуком і зкуконаслідувальними словами. Уживання складеного присудка не має стилістичних обмежень. Проте в різних стилях трапляються неоднотипні конструкції зі складеним присудком: зв'язка *є* при іменній частині складеного присудка притаманна для наукового й офіційно-ділового стилів. У розмовному й художньому стилях ця зв'язка опускається. У художньому стилі подибуємо зв'язку *єсть*, яка вживається у текстах урочистих і піднесених.

Зв'язку *є* не варто плутати з формою теперішнього часу дієслова *бути*, що виступає самостійним присудком. Як повнозначний присудок використовується також і давня форма *єсть*.

Формою вираження присудка науковий стиль помітно відрізняється від інших стилів мови. Простий дієслівний присудок у науковому стилі виражений переважно дієсловом теперішнього часу (у художньому широко вживаний і минулий час); змінна частина складеного присудка також звичайно ставиться у теперішньому часі. Крім того, у дієслівному складеному присудку наукового стилю мови змінна його частина переважно має модальне значення (у художньому стилі дієслова-зв'язки звичайно позначають початок, продовження чи завершення дії).

Типові помилки в координації підмета і присудка: координація присудка не з підметом, вираженим загальним іменником, при якому є географічна чи умовна назва, а з цією назвою (*Місто Львів прикрасився до свята*); поєднання присудка з підметом, вираженим невідмінюваним іменником іншомовного походження, без урахування особливостей визначення роду й числа іменника (*Журі визначили переможців конкурсу*); неправильна координація присудка з підметом-аббревіатурою; координація з підметом,

вираженим займенником *хто* або *що*, присудка-дієслова не у формі третьої особи однини теперішнього часу (*Багато хто із знайомих обминають його, цураються*); порушення норм координації присудка-дієслова в минулому часі з підметами-займенниками *хто, що* (*Що і хто уповноважило керівництво Львівської залізниці вирішувати замість Кабінету Міністрів та всіх міністрів-силовиків, яка саме допомога потрібна?*); координація присудка не з простим підметом, а з відокремленим членом речення, який ужито при ньому (*Початок зустрічі, точніше, перші три хвилини гри, були за господарями*); уживання присудка у формі множини при підметі – особовому займенникові *я, ти, він* (*Я з гуртом ентузіастів зібрали гроші й купили першу любительську відеокамеру*); уживання присудка у формі множини при підметі-числівникові, який указує на приблизну кількість (*Сьогодні містом їздять понад двісті маршруток, завдяки чому отримали роботу півтори тисячі чоловік*); уживання присудка у формі множини при підметі, числа частина якого виражена іменником *ряд, низка, частина, більшість, меншість* тощо (*Більшість підприємств простоюють*); форма однини присудка при підметах, у яких друга частина багатоелементна, або при однорідних підметах, або тоді, коли присудок віддалений від підмета, чи тоді, коли присудки однорідні (*Незважаючи на досягнутий раніше компроміс, частина депутатів від опозиційної Соціал-демократичної партії Німеччини, а також деякі представники Вільної демократичної партії Німеччини, які входять до правлячої коаліції, виступила проти закону про електронне прослуховування*); форма множини присудка за наявності між однорідними підметами розділових сполучників (*Іноді чиясь думка або жарт дарують новий погляд на проблеми*).

Стилістичні функції другорядних членів речення.

Другорядні члени речення – досить логізовані синтаксичні одиниці. Вони мало сприяють стилістичній диференціації мовлення. Численні з них цілком нейтральні зі стилістичного погляду. За допомогою другорядних членів речення виражаються стилістичні властивості речення, часто досить тонкі та оригінальні. Другорядні члени речення характеризують підмет і присудок з різних боків, за різними ознаками. Означення, додатки й обставини почасти добираються залежно від стилістичних вимог мовлення, що найбільш яскраво виявляється в мові художньої літератури.

Стилістично увиразнене мовлення широко використовує спосіб заміщення другорядних членів речення, сутність якого полягає в заміні узвичаєної форми одного члена речення формою іншого члена, а також у метафоризації слів, що творять цю форму. Особливо часто виступає цей засіб в усному мовленні, надаючи йому експресивних якостей.

Додатки, виражені іменниками, займенниками, переважно є стилістично нейтральними, загальноживаними. Додатки, виражені прикметниками, дієприкметниками та іншими субстантивованими словами або словосполученнями (*одного з вас, нам з матір'ю*) часто набувають розмовного забарвлення, що притаманне експресивному мовленню. Прямі й непрямі додатки в художньому і публіцистичному стилях відіграють особливу стилістичну функцію: вони часто виконують естетично-образну функцію.

З-поміж другорядних членів речення стилістично найвиразнішими є означення, які в художньому стилі надають образіві поетичної своєрідності та бувають емоційно насиченими. У науковому стилі означення виконують функцію повідомлення, вони вказують на різні якості, ознаки, властивості предметів, явищ і подій і не мають емоційного забарвлення. З такими функціями використовуються означення в офіційно-діловому стилі.

Прикладки, поширені в офіційно-діловому й науковому стилях, увиразнюють мовлення, надаючи йому відтінку компактності й лаконізму. Тут використовуються прикладки – родові поняття. Прикладки, що означають позитивні чи негативні якості, вживаються в розмовному, художньому і публіцистичному стилях.

Обставини в художньому і публіцистичному стилях служать не тільки для уточнення, конкретизації дій, але виконують і образну функцію, особливо ті з них, що виражені словами з різним стилістичним забарвленням. У науковому й офіційно-діловому стилях обставини служать тільки для уточнення.

Стилістичні властивості порядку слів у простому реченні. Неоднакова стилістика речень суттєво визначається таким синтаксичним засобом, як порядок слів – *прямий, непрямий і вільний*.

Порядок слів виконує такі функції: синтаксичну (або граматичну), змістову (або комунікативну чи семантичну), стилістичну. Найчастотнішою є стилістична.

Прямий порядок слів (підмет перед присудком, узгоджене означення перед означуваним словом, додаток після слова, до якого відноситься; обставини можуть займати різні позиції – залежно від значення і способу вираження) є звичайним для наукового і офіційно-ділового стилю.

Прямий порядок слів забезпечує передачу загального змісту речення без спеціального акцентування логічних чи стилістичних елементів висловлювання. З погляду стилістичного такий порядок, оскільки ним не передбачається вираження певних додаткових відтінків, можна назвати стилістично-нейтральним розташуванням членів речення. Для наукового стилю важливою є препозиція підмета – організувального центра речення.

Прямий порядок слів у офіційно-діловому стилі передає загальний зміст речення без спеціального наголошення окремих його компонентів. Використання непрямого порядку виправдане лише тоді, коли логічний наголос падає на присудок. Присудок ставиться переважно у формі теперішнього часу зі значенням позачасовості й постійності. Синтаксис ділової документації характеризується наявністю узвичаєно вживаних інфінітивних конструкцій у реченнях резолютивного змісту (у розпорядчій документації рекомендується вживати інфінітивні форми: *затвердити, зобов'язати, відзначити, попередити* та ін.). Наказові форми (*наказую, пропоную*) застосовуються лише в першій особі однини – в тих документах, які відображають принцип єдиноначальності.

Є випадки, коли підмет стоїть після присудка й це не є інверсією, зокрема в авторських словах у середині або після прямої мови та в реченнях, у яких підмет означає відтинок часу або явище природи, процес діяльності, а присудок є дієсловом буття, наявності, виникнення, становлення, перебігу дії тощо.

Неузгоджене означення ставлять після означуваного слова, крім узвичаєних зворотів, у яких неузгоджене означення завжди стоїть перед означуваним словом. Додаток звичайно розташований після слова, яке ним керує. Якщо є кілька додатків, то прямий передує іншим. Непрямий додаток особи в давальному відмінку здебільшого стоїть одразу після слова, яке ним керує, тобто передує навіть прямому додаткові. Обставини способу дії, виражені якісними прислівниками, здебільшого передують присудкові.

Ці обставини, виражені іменниками, за прямого порядку слів стоять після присудка. Інші обставини можуть розташовуватися перед присудком і після нього. Вставні слова вільно розміщують у реченні, але відтінок висловлювання змінюється залежно від місця вставного слова (якщо воно стоїть на початку речення, то стосується цілого речення). Звертання може займати будь-яке місце в реченні, проте в питальному воно стоїть здебільшого в кінці. Частки також можуть займати будь-яке місце в реченні, але від їх місця залежить зміст висловлювання. Є препозитивні (*чи, аби, де, що за*) і постпозитивні (*ж, то, бо, но, небудь*) частки.

Інверсія – як стилістична фігура – це порушення чи зміна звичного прямого порядку слів для посилення виразності. Спеціальна зміна порядку слів перерозподіляє смислове навантаження членів речення і переводить висловлення з нейтрального плану в план емоційно-експресивний. У художніх творах інверсія – засіб увиразнення викладу і підвищення емоційної насиченості тексту. Зокрема, постпозитивні означення створюють особливу ритмомелодику, наспівність речення, задушевність.

В українській мові є т. зв. вільний порядок слів, тобто всі члени речення можуть змінювати своє місце. Зміна в реченні порядку слів почасти неможлива, бо призводить до зміни семантики висловлюваного.

Типові помилки в стилістичному використанні порядку слів: неврахування того, що з переставлянням окремих слів виникають небажані відтінки в значенні та в стилістичному забарвленні висловлювання; невиправдана інверсія, яка призводить до спотворення змісту та двозначності; використання інверсії в реченнях, у яких форми підмета й прямого додатка збігаються; неврахування того, що від місця вставних слів, часток у реченні залежить зміст, стилістичне забарвлення висловлювання.

Заняття № 21

Тема: **СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ОДНОСКЛАДНИХ ТА НЕПОВНИХ РЕЧЕНЬ**

Мета: Навчити студентів визначати стилістичні особливості односкладних і неповних речень; ознайомити їх із завданнями вивчення стилістичних можливостей односкладних та неповних речень у загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Стилістичні можливості означено-особових, неозначено-особових і узагальнено-особових речень.*
2. *Стилістика безособових та інфінітивних речень.*
3. *Стилістичні функції номінативних речень.*
4. *Стилістичні особливості неповних речень.*
5. *Вивчення виражальних можливостей односкладних і неповних речень у загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. *Опрацювати літературу:*

а) основну:

- *Дудик П.С.* Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 238-249; 259-264.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 197-213.
- *Пономарів О.Д.* Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 164-178.
- *Сучасна українська літературна мова.* Стилістика / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 347-356.
- *Чередниченко І.Г.* Нариси з загальної стилістики української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 389-392.

б) допоміжну:

- *Дзюбак Н.М.* Неповне речення (комунікативний, семантичний і формально-синтаксичний аспекти) : монографія / Н.М.Дзюбак. – Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д.Г., 2011. – 184 с.
- *Дорошенко С.І.* Граматична стилістика української мови / С.І.Дорошенко. – К. : Рад. школа, 1985. – С. 135-148 (*вибірково*).
- *Заболотний О.* Формування пошуково-дослідницьких здібностей учнів на уроках української мови / Олександр Заболотний // Укр. мова і літ. в школі. – 2003. – № 2. – С. 28-30.

- *Козак Р.В.* Структурно-семантичний та функціональний аспект інфінітивних речень із значенням бажаності у сучасній українській мові / Р.В.Козак, А.С.Попович // Збірник наукових праць викладачів Кам'янець-Подільського державного педагогічного факультету. Серія педагогічна. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, 1997. – Вип. II. – С. 40-46.
- *Ладиняк Н.Б.* Естетична функція синтаксису прози Івана Багряного : монографія / Н.Б.Ладиняк. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. – 168 с.
- *Кухарева В.* Комунікативний потенціал односкладних речень у науковому тексті. 8 клас / Віталіна Кухарева // Укр. мова та літ. – 2002. – № 47. – С. 12-16.
- *Пентиліук М.І.* Робота із стилістики в 8-9 класах / М.І.Пентиліук. – К. : Рад. школа, 1989. – С. 40-53 (*вибірково*).
- *Ходикіна І.І.* Порівняльна характеристика номінативних речень у творах О.Гончара та О.Вишні з урахуванням індивідуальної манери цих письменників [Електронний ресурс] / І.І.Ходикіна // Актуальні проблеми слов'янської філології. Лінгвістика і літературознавство. – 2009. – Вип. XX. – С. 1-8. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16608/65-Nodikina.pdf?sequence=1>

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільними підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова* : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – С. 200-214.
- *Заболотний О.В.* Українська мова : підручник для 11-го кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту / О.В.Заболотний, В.В.Заболотний. – К. : Генеза, 2012. – С. 43-45.

3. Виконати практичні завдання:

- *Кочан І.М.* Культура рідної мови : збірник вправ і завдань / І.М.Кочан, А.С.Токарська. – Львів : Світ, 1996. – Завдання 705 і 706 (І). – С. 209.
- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 137 (1-10 речень). – С. 166-167.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичні можливості означено-особових речень. До цих речень у мовленні здебільшого вдаються тоді, коли немає потреби в логічному виділенні особи (осіб) у

таких займенникових формах, як форми 1-ї або 2-ї особи однини чи множини. Своєрідність їх стилістики полягає передусім в економній, але дуже характерній формі вираження певної думки.

Синтаксично повні односкладні означено-особові речення майже з однаковою активністю використовуються в усіх стилях мови. Вони характеризуються перенесенням акценту з діяча на дію, нагнітанням дії (особливо тоді, коли дієслово стоїть у наказовій формі). Тому ці конструкції пов'язуються з мовою емоційною – насамперед розмовною, а відтак – її відтворенням у художніх текстах. Значно рідше вживаються означено-особові речення в наукових текстах, що зумовлено специфікою конструкцій цього типу, а також особливостями наукових текстів. Призначення їх у цих текстах – передавати категоричне підкреслення, ствердження. Ширше, ніж у науковому стилі, ці конструкції представлені в публіцистиці, у тих її жанрах, де застосовуються діалоги, посилюється експресія викладу.

Стилістична спроможність неозначено-особових речень. Односкладні неозначено-особові речення є загалом інтерстильовими (міжстильовими) конструкціями, бо майже з однаковою частотністю і стилістичною функцією вживаються в усіх стилях і жанрах мови. Вони сприймаються на тлі особових як такі, що позначають дію, суб'єкт якої відомий співрозмовникам із загального змісту або з позамовних обставин, але – з певних міркувань – він не називається (це може бути другорядний факт, який у розмовній мові обминається як несуттєвий). Вживаються неозначено-особові речення в розмовній мові ще й тоді, коли на перше місце висувається дія або результат її, а діяч спеціально затушовується. Ці властивості неозначено-особових речень використовуються і в художніх текстах. Вони доречні в публіцистичному тексті тоді, коли основним завданням його є повідомлення про дію, прагнення звернути увагу на неї, а діяч або взагалі невідомий авторові або може бути встановлений із загального контексту. У нехудожніх текстах неозначено-особові речення характеризуються великою неозначеністю (нечіткістю, невиразністю), близькою до безособовості.

Стилістичні функції узагальнено-особових речень. Односкладні узагальнено-особові речення найчастіше вживають у розмовно-побутовому, художньому і, менше в публіцистичному стилях мови. Вони не притаманні офіційно-діловому стилю в його писемному вияві.

Стилістична своєрідність узагальнено-особових речень полягає в тому, що вони, зазвичай, виступають структурами мовлення афористичного, тобто мовлення узагальненого і водночас образного. Семантико-синтаксична і стилістична своєрідність односкладних узагальнено-особових речень виразно своєрідна й неповторна за виконуваною комунікативною функцією. Це переважно конструкції емоційні, образні, основне місце їх застосування – розмовна мова, художні тексти, фольклор.

Стилістика безособових речень. Безособові речення широко використовуються в усіх стилях мови, а надто в розмовно-побутовому і художньому. Ці речення:

– передають відтінок пасивності, інертності (*я хочу – мені хочеться*), стихійності дії (*мороз побив – морозом побило*), невідомості причин виникнення, іноді загадковості, таємничості;

– в авторській мові, зокрема в пейзажних описах, служать засобом створення таких картин, які особливо близькі кожній людині, бо викликають емоції співпереживання, співзвучності за настроєм;

– доцільні й тоді, коли треба уникнути зайвого уособлення;

– передають зміст знеособлено, тому широко використовується у публіцистичному стилі, адже є зручною формою для приховування авторської думки та уникнення зайвої категоричності;

– підкреслюють результативність, наявність певних наслідків у момент мовлення.

У науковому стилі безособові речення виступають у ролі головних речень у складнопідрядних конструкціях. Пояснюється це тим, що тут здогади й твердження даються не прямо, а з певною обережністю, так, щоб авторська позиція не наголошувалась.

Стилістичне навантаження інфінітивних речень. За синтаксичним оформленням головного члена, а на цій структурній основі також і за стилістичною функцією, інфінітивні речення поділяють на дві групи: без частки *би* (*б*) і з часткою *би* (*б*). Інфінітивні речення без частки *би* (*б*) найбільш частотні й стилістично різноманітні: мають значення необхідності дії-стану, її неминучості, невідворотності, неможливості; виражають наказ, прохання, пораду, побажання або заклик що-

небудь зробити чи не робити; передають недоцільність дії, її зайвість, недоречність; виражають сумнів у доцільності дії, нерішучість, непевність, вагання. Інфінітивними реченнями з часткою *би* (*б*) виражається дія бажана чи небажана; побоювання або застереження щодо здійснення чи нездійснення певної дії; оцінка певних дій співрозмовника; схильність особи (осіб) до певної дії або вчинку.

Стилістика інфінітивних речень досить розгалужена. Моделі інфінітивних речень нерідко використовуються з навчально-виховною метою або в державно-управлінській сфері.

Стилістичні функції номінативних речень. Кожен із різновидів номінативних речень неоднаково виявляє свої функції. Буттєві номінативні речення можуть передавати динаміку вражень, думок, що прискорено з'являються і прискорено зникають, як і реалії з поля зору мовця (наприклад, у швидкісному поїзді пасажир не має часу зосередитись і все повно сприйняти, докладно проаналізувати й оцінити спостережуване). За наявності едального сполучника між номінативними реченнями в складносурядній конструкції втрачається деяка енергійність їх функції, уповільнюється темп вимови, помітнішим стає відтінок переліку відповідних об'єктів.

Номінативні речення слугують засобом створення наочно-образних картин життя, особливо в художньому тексті різних жанрів. Вони відразу й легко вводять мовця (читача) в певну конкретну обстановку мовлення. У драматичних творах синтаксичні номінативи функціонують як ремарки, у художніх текстах вони простежуються на початку їх частин, глав, абзаців, газетних кореспонденцій, наявні в описах явищ, процесів, станів природи, пейзажів, житла, предметів побуту.

Більшість структурних різновидів номінативних речень з неоднаковою активністю використовується в таких стилях мови, як публіцистичний, розмовно-побутовий і художній; також слугують назвами документів; найменш характерні номінативні речення для мовлення наукового, передусім суворо академічного. У науковому і публіцистичному стилі ними послуговуються, коли треба перелічити моменти, на яких ми зупиняємо свою увагу, – при формулюванні теми, у конспектах, планах-перспектах тощо – ми надаємо перевагу саме номінативним реченням. Опис

фактів у наукових і публіцистичних творах також може здійснюватись із застосуванням називних речень.

У гостро полемічних своїм спрямуванням публіцистичних та літературно-критичних творах називні речення добре відтворюють іронічний, сатиричний або саркастичний тон загальної розповіді.

Стилістичні особливості неповних речень. Сфера вживання неповних речень – це розмовний стиль, де пропуск члена речення підказується ситуацією. Таким реченням переважно притаманна розмовна експресія. У книжних стилях такі речення вживаються в середині абзацу для уникнення зайвого повторення. У художніх текстах неповнота речень стилістично вмотивована: неповне речення стисло передає думку і надає їй більшої виразності. Неповні речення типові для діалогічного мовлення. Їх використання ефективне, коли необхідно передати наказ, спонукування або напярмок руху.

У газетних жанрах слугують засобом відтворення динаміки, виразності. Вони відповідають вимозі – передавати інформацію без зайвих слів.

Заняття № 22

Тема: **СТИЛІСТИКА РЕЧЕНЬ З ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ**

Мета: Аналізувати виражальні можливості речень з однорідними членами; ознайомити студентів із завданнями вивчення стилістичних особливостей речень з однорідними членами в загальноосвітніх навчальних закладах. Звернути увагу на типові помилки в стилістичному використанні однорідних членів речення.

План

1. *Стилістичні особливості речень з однорідними членами.*
2. *Типові помилки в стилістичному використанні однорідних членів речення.*
3. *Вивчення виражальних можливостей речень з однорідними членами в загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

а) основну:

- *Дудик П.С.* Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 251-256.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 221-237.
- *Пономарів О.Д.* Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 188-197.
- *Сучасна українська літературна мова. Стилістика* / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 374-377.

б) допоміжну:

- *Волкотруб Г.Й.* Стилістика ділової мови / Г.Й.Волкотруб. – К. : МАУП, 2002. – С. 140-143.
- *Дорошенко С.І.* Граматична стилістика української мови / С.І.Дорошенко. – К. : Рад. школа, 1985. – С. 172-176 (*вибірково*).
- *Козак Р.В.* Синтаксичний концепт ускладненого речення сучасної української мови // Р.В.Козак // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. – Вип. 40. – С. 118-122.
- *Ладиняк Н.Б.* Естетична функція синтаксису прози Івана Багряного: монографія / Н.Б.Ладиняк. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. – 168 с.
- *Пентилюк М.І.* Робота із стилістики в 8-9 класах / М.І.Пентилюк. – К. : Рад. школа, 1989. – С. 53-61 (*вибірково*).

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільним підручником:

- *Українська мова* : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – С. 216-222.

3. Ксерокопіювати та опрацювати:

- *Капелюшний А.О.* Практична стилістика української мови : навч. посіб. / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 339-341.

4. Виконати практичні завдання:

- *Кочан І.М.* Культура рідної мови : збірник вправ і завдань / І.М.Кочан, А.С.Токарська. – Львів : Світ, 1996. – Завдання 696 (1-10 речення). – С. 204-205.

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 127. – С. 158-159.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичні особливості речень з однорідними членами. Однорідні члени речення надають мовленню виразності, підкреслюють ознаки, дії та означувані чи діючі предмети. Поєднання різних однорідних рядів, різних форм їх вираження, різних однорідних комплексів ускладнює спосіб вираженого вислову.

У художньому стилі та окремих жанрах публіцистичного стилю однорідні члени речення використовуються як засіб стилізації; відбивають прагнення показати дійсність у динаміці, у русі, у всьому багатстві мінливості й повторюваності; посилюють комізм; вносять відтінок зіставлення через контрастність і приховане протиставлення; збагачують фразу інтонаційно, роблять її гнучкішою, збільшують експресію; створюють яскраві описові полотна.

Розмовна мова використовує найчастіше однорідні ряди невеликого обсягу, не обтяжені розгорненими групами пояснювальних слів. Тут часто вживаються еліптичні конструкції, які від пропуску одного з присудків набувають більшої експресії, відтіняючи енергійність вислову, раптовість, несподіваність дії тощо.

У нехудожніх функціональних стилях однорідні члени речення відтворюють не емоційний, а логічний перебіг думки, її послідовне розгортання або уточнення одних понять іншими, більш конкретними; виступають як логіко-граматичний чинник, що об'єднує окремі синтаксичні одиниці в більш складний синтаксичний комплекс; використовуються переважно для створення різноманітних класифікаційних систем.

Типові помилки в стилістичному використанні однорідних членів речення:

1) поєднання як однорідних членів речення слів, що називають неоднорідні поняття (*Дуже полюбляє ходити у всякі походи з наметом або на велосипеді*), іменників одиничних і збірних або родових і видових понять (*Хочеться побачити Азію, Індію, екзотичні країни*), понять, що схрещуються, частково збігаються за своїм обсягом (*Це наркомани, алкоголіки, діти з бідних сімей*);

2) лексична (або й граматична) непоєднаність одного з однорідних членів з тим словом, з яким зв'язані однорідні члени (*Дозвольте нам самим ставити оцінки та критерії*);

3) уживання конструкцій, у яких однорідні члени як керовані слова помилково зв'язані з одним словом (*Чи використовуєте і ви комп'ютер для підсилення гри та підготовки?*);

4) розбіжність у відмінкових формах однорідних членів і узагальнювального слова (*На сцені зграйки хлопів у жіночих пачках, пуантах із іншим балеринним причандаллям: макіяж, фризурі тощо*);

5) різні способи вираження однорідних членів (*З усіх позитивних емоцій найсильнішими є віра та кохання, а ще сексуальні*);

6) поєднання як однорідних різних синтаксичних елементів (*Вчу моделей правильно ходити, як самій заповнити порожнечу подіуму*), конкретних і абстрактних іменників, інфінітивів та іменників (*Крем від зморщок рекламує дівчина з бездоганною зовнішністю і гладенькою шкірою*);

7) уживання повторюваних або парних сполучників, які поєднують не однорідні, а різні члени речення (*Щоправда, не довелося плисти ані морями, ані летіти літаком через океани*);

8) неповторення прийменника при поширених однорідних членах речення (*У сірій міліцейській куртіці і кашкеті з кокардою іду коридорами редакції*), пропускання прийменника при однорідних членах, коли його відсутність може спричинити двозначність (*У канадському місті Ледюс відбувся чемпіонат світу з жиму лежачи серед чоловіків і жінок*), коли при них є розділові чи протиставні сполучники (*Буду зустрічати його в яскраво-жовтому платті або жовтих джинсах*), коли вони поєднані повторюваними або парними сполучниками (*Отож нам доведеться вибрати не лише з-посеред конкретних політиків, але й партій та виборчих блоків*), коли прийменники різні (*Потім наша сім'я проживала на Заході України, Львові, Івано-Франківську*).

Заняття № 23

Тема: **СТИЛІСТИКА РЕЧЕНЬ ІЗ ВІДОКРЕМЛЕНИМИ ЧЛЕНАМИ**

Мета: Навчити студентів аналізувати стилістичні можливості речень з відокремленими членами та віднаходити типові помилки в стилістичному використанні відокремлених членів речення. Ознайомити студентів із завданнями вивчення стилістичних особливостей речень із відокремленими членами в загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Стилістичне вживання речень з відокремленими членами.*
2. *Типові помилки в стилістичному використанні відокремлених членів речення.*
3. *Вивчення виражальних можливостей речень з відокремленими членами в загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. *Опрацювати літературу:*

а) основну:

- *Дудик П.С.* Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 256-259.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 237-250.
- *Пономарів О.Д.* Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 197-203.
- *Сучасна українська літературна мова.* Стилістика / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 377-379.

б) допоміжну:

- *Горголюк Н.Г.* Особливості функціонування категорії прикладки в логіко-семантичному аспекті / Н.Г.Горголюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – 2009. – Вип. 20. – С. 123-126
- *Дорошенко С.І.* Граматична стилістика української мови / С.І.Дорошенко. – К. : Рад. школа, 1985. – С. 158-164 (*вибірково*).
- *Ладиняк Н.Б.* Естетична функція синтаксису прози Івана Багряного : монографія / Н.Б.Ладиняк. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. – 168 с.

- *Ладиняк Н.Б.* Стилістичні функції відокремлених означень у художньому тексті (на матеріалі роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?») / Н.Б.Ладиняк // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : збірник за підсумками звітної конференції викладачів і аспірантів : вип. 3, у 3 т. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2004. – Т. 2. – С. 36-39.
- *Ладиняк Н.Б.* Ускладнене речення в сучасній українській мові (на матеріалі повісті І.Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я») / Н.Б.Ладиняк // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету : збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів і аспірантів : вип. 2, у 2 т. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет : інформаційно-видавничий відділ, 2003. – Т. 1. – С. 148-150.
- *Пентиліук М.І.* Робота із стилістики в 8-9 класах / М.І.Пентиліук. – К. : Рад. школа, 1989. – С. 68-77 (*вибірково*).
- *Яцук О.В.* Лінгвістичні парадигми прочитання відокремлених компонентів структури речення / О.В.Яцук // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2015. – Вип. 38. – С. 382-386.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільним підручником:

- *Українська мова* : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – С. 224-230.

3. Виконати практичні завдання:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 129 (5 речень). – С. 160-161.
- *Українська мова* : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – Вправи 367, 369. – С. 227-228.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичне вживання речень із відокремленими членами. Яскраво характеризують предмет відокремлені означення, які перетворюються в епітети. Навіть однослівне відокремлене означення виступає виразним художнім засобом. Відокремлені означення можуть ампліфікуватись, домінуючи в певному синтаксичному цілому над іншими

стилістично виражальними засобами. Так творяться особливі відокремлено-означальні описи, що характеризують художнє мовлення. Відокремлені означення, виражені дієприкметниковими зворотами, у художньому тексті організують розповідь, виокремлюючи в описах окремі штрихи. У публіцистичному стилі такі конструкції ще й увиразнюють виділену думку, привертають до неї увагу.

Відокремлені обставини не лише уточнюють місце, час, спосіб дії тощо, а більш виразно, ніж звичайні обставини, привертають увагу до якогось об'єкту, увиразнюють його. Дієприслівниковий зворот – книжна конструкція, переваги якої – стислість, компактність. У художньому стилі дієприслівниковий зворот вживається тоді, коли виникає потреба набрати значного темпу в розповіді, відтворити різноманітні події.

Різні види відокремлення, сплітаючись між собою, можуть виступати своєрідними центрами стилістичного наснаження тексту.

У науковому та діловому стилях переважна більшість відокремлень виступає як уточнювальна, пояснювальна чи обмежувальна деталь повідомлення, включена (саме як підпорядкована загальному змісту речення) до його складу. Відокремлені обставини тут переважно передають лише незначну частину інформації, звичайно меншу за ту, що наявна в усьому реченні.

Відокремлення у розмовній мові найчастіше проявляється в описах, коли окремі риси, деталі чогось з'являються в пам'яті поступово і приєднуються до вже сформульованої думки про описуване явище в цілому. У розмовному стилі вагомими є прислівникові відокремлені звороти, адже це пояснюється тим, що в живій діалогічній мові є можливість конкретизації висловлення (ситуація, жести та ін.), тут просторова характеристика в прислівниковому оформленні має більшу конкретність, ніж у художньому стилі, і не утруднює спілкування.

Художній стиль зближується з розмовним у сфері використання емоційно забарвлених відокремлень, а також тоді, коли художня мова має на меті відтворити ознаки розмовного мовлення.

Типові помилки в стилістичному використанні відокремлених членів речення. Треба розрізняти випадки неправильного відокремлення, що є порушенням сучас-

них норм літературної мови. Зокрема, це конструкції в яких формальних підстав для вживання дієприслівникового звороту (обов'язкова наявність підмета і присудка; другорядна дія, названа дієприслівником, приписується тому ж діячеві, що й головна) немає: *Засміявсь та й сів коло мене. З ним гомонячи і час було не змигнеться* (Марко Вовчок). Випадки таких порушень норми і відступів від неї у розмовній мові численні й багатоманітні. Ось ще приклад порушення узгодження в часі: *У таких добрих думках прийшов я додому. Мати, дорікавши мене, на руки схопила та, сварившись, добре нагодувала. Потім, поплакавши, обоє, узляла мене за руку й повела за собою до пана Лукаша* (Марко Вовчок).

Для наукових та ділових текстів зовсім нетипова така структура речення (притаманна художньому стилю), при якій основна частина інформації, її суть, міститься у відокремленій частині речення. Невластиві науковим і діловим текстам і такі конструкції, в яких відокремлена обставина – комунікативний центр повідомлення – композиційно об'єднує два окремих речення.

Заняття № 24

Тема: **СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЧЕНЬ ІЗ ВСТАВНИМИ ТА ВСТАВЛЕНИМИ КОНСТРУКЦІЯМИ І ЗВЕРТАННЯМИ**

Мета: Навчити студентів з'ясувати виражальні можливості речень із вставними і вставленими конструкціями та звертаннями; визначати їх стилістичні функції; ознайомити їх із завданнями вивчення стилістичних особливостей речень із вставними і вставленими конструкціями та звертаннями в загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Стилістичне вживання речень із вставними і вставленими словами, словосполученнями, реченнями.*
2. *Стилістика речень з непоширеними і поширеними звертаннями.*
3. *Вивчення виражальних можливостей речень із вставними і вставленими конструкціями і звертаннями в загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

а) основну:

- Дудик П.С. Стилїстика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 264-273.
- Коваль А.П. Практична стилїстика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 250-267.
- Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 203-209.
- Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 379-384.

б) допоміжну:

- Альбрехт А. Використання речень із звертанням у мовленні (урок української мови у 8 класі) / Андріана Альбрехт // Укр. мова і літ. в школі. – 2005. – № 1. – С. 35-37.
- Ващенко В.С. Стилістичні явища в українській мові / В.С.Ващенко. – Х. : Вид-во. Харк. держ. ун-ту ім. О.М.Горького, 1958. – С. 197-212.
- Грицина В. Особливості функціонування вставлених конструкцій в офіційно-діловому стилі / Валентина Грицина // Дивослово. – 2015. – № 5-6. – С. 35-36.
- Завальнюк І. Комунікативно-прагматичні функції та стилістичні вияви вставних одиниць у сучасному українському газетному мовленні / Інна Завальнюк // Українська мова. – 2009. – № 1. – С. 15-33.
- Карпалюк В.С. Вставні і вставлені компоненти в семантико-синтаксичній структурі речення / В.С.Карпалюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2009. – Вип. 20. – С. 251-254.
- Козак Р.В. Синтаксичний концепт ускладненого речення сучасної української мови / Р.В.Козак // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. – Вип. 40. – С. 118-122.
- Лабенська Г. Використання звертань для передачі ставлення до адресата (культура мовлення) / Галина Лабенська // Укр. мова та літ. – 2001. – № 14. – С. 14-15.
- Литвин Л. Вивчаємо звертання на матеріалі творів Т.Г.Шевченка / Любов Литвин // Укр. мова й літ. в школах України. – 2014. – № 9. – С. 17-22.
- Пентиліук М.І. Робота із стилістики в 8-9 класах / М.І.Пентиліук. – К. : Рад. школа, 1989. – С. 61-68 (вибірково).

- Семчук Д. Актуалізація опорних знань про звертання (на основі ліричних творів українського бароко) / Д.Семчук // Укр. мова і літ. в школі. – 2002. – № 4.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільним підручником:

- *Українська мова* : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – С. 222-224; 232-237.

3. Виконати практичні завдання:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 133 (1-5). – С.162-163; завдання 135 (1-6 речення); завдання 136 (1-10 речення). – С. 164-165.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичне вживання речень із вставними і вставленими словами, словосполученнями, реченнями. Вставні слова й словосполучення привертають увагу до таких стилістичних деталей, як оцінка висловленого в реченні, запевнення, підтвердження або заперечення його, різноманітні припущення, сумніви або здогадки. Вони можуть доповнювати або поширювати характеристику висловленого в реченні тощо.

У художньому мовленні вставні слова й словосполучення іноді мають форму стилістично забарвлених. Вони надають висловленню іронічного, ліричного та інших відтінків, увиразнюють його. Експресивно напружені вставні елементи стають навіть художніми домінантами речень, вони яскраво виражають почуття мовця, часто досить інтимні.

Вставні слова й словосполучення є показником усно-розмовного стилю, за їх допомогою вдало оформлюються звернення до слухача при розповідях та інші посилання й зауваження. Вдало відтворюється своєрідними вставними елементами діалогізація усно-розмовної мови, надто при бесідах.

Вставні слова й словосполучення у стилях нехудожніх виконують такі функції: побіжного зауваження, підтвердження висловленого, заперечення, припущення, сумніву, оцінки тощо.

Стилістика речень із непоширеними і поширеними звертаннями. За допомогою звертань визначається ставлення мовця до співрозмовника чи якоїсь іншої особи, що про неї йде мова. Звертання виражають ласку, докір, зневагу, стають емоційними центрами речення; різні його форми та умови їх вживання створюють відтінки певної урочистості, ліричності, інтимності, голубливості й т.ін.

У художньому стилі як стилістичний прийом поширене звертання до неживого об'єкта. При цьому виникає явище персоніфікації, і контекст набуває емоційного забарвлення. Особливо експресивністю й образністю позначені звертання, виражені субстантивованими прикметниками типу сивий, вороний, миленький, безталанна, кохана, чорнобриві і под. Змістом таких звертань є називання властивостей, ознак певних об'єктів, їх оцінка, емоційна характеристика.

У нехудожніх текстах і в розмовно-побутовому мовленні вживаються здебільшого власне звертання. Вони можуть мати стилістичне забарвлення офіційності або передавати відтінки піднесеного, урочистого мовлення залежно від контекстуального оточення і від семантики слів, що виступають у ролі звертання. Це, зокрема, слова – офіційні назви, назви людей за спорідненістю, за їх соціальним станом, професією, національністю, за віком, статтю і т. ін.

Риторичні звертання здебільшого стосуються різних неживих предметів (назв явищ природи, географічних назв, абстрактних іменників, слів із переносним значенням). Стилістична виразність риторичних поетичних звертань виявляється, зокрема, тоді, коли звертання співвідносяться із структурами називного уявлення. Епітетні звертання пояснюють, виділяють, підкреслюють певні ознаки особи чи предмета або характеризують, зображають його.

Своєрідне стилістичне забарвлення мають речення із займенниковими звертаннями, які можуть набувати відтінку або зневажливого, лайливого, презирливого, або пестливого, голубливого.

Заняття № 25

Тема: **СТИЛІСТИЧНЕ ВИКОРИСТАННЯ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ**

Мета: Навчити студентів визначати виражальні можливості складних речень і з'ясувати їх стилістичні функції. Ознайомитися із завданнями вивчення стилістичних особливостей складних речень у загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Стилістичні особливості складносурядних і складнопідрядних речень.*
2. *Стилістичні можливості безсполучникового складного речення.*
3. *Вивчення виражальних можливостей складних речень у загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

а) основну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 131-136.
- *Дудик П.С.* Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 273-278.
- *Капелюшний А.О.* Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 355-363.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 213-221.
- *Пономарів О.Д.* Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 178-188.
- *Сучасна українська літературна мова.* Стилістика / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 355-356; 384-388.
- *Чередниченко І.Г.* Нариси з загальної стилістики української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 410-427.

б) допоміжну:

- *Волкотруб Г.Й.* Стилістика ділової мови / Г.Й.Волкотруб. – К. : МАУП, 2002. – С. 145-148.
- *Дзюбак Н.М.* Складні сполучниково-безсполучникові багатокомпонентні речення із сурядністю, підрядністю і безспо-

- лучниковістю / Н.М.Дзюбак // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. – Вип. 32. – С. 39-42.
- *Дорошенко С.І.* Граматична стилістика української мови / С.І.Дорошенко. – К. : Рад. школа, 1985. – С.176-189 (*вибірково*).
  - *Омельчук С.* Безсполучникове складне речення: формування стилістичних умінь і навичок / Сергій Омельчук // Дивослово. – 2000. – № 11. – С. 27-30.
  - *Омельчук С.* Реалізація дослідницького методу в процесі формування мовленнєво-комунікативних умінь учнів (на матеріалі вивчення складнопідрядних речень з кількома підрядними) / Сергій Омельчук // Укр. мова і літ. в школі. – 2003. – № 3. – С. 35-36.
  - *Пентиліук М.І.* Робота із стилістики в 8-9 класах / М.І.Пентиліук. – К. : Рад. школа, 1989. – С. 86-113 (*вибірково*).
  - *Пилипенко О.* Мовнестилістичні вправи для учнів старших класів / О.Пилипенко // Укр. мова та літ. – 1997. – № 35.
  - *Ричагівська Ю.* «... І в тому одчайдушному розгоні» (Про функції складнопідрядних речень у поезії І.Драча) / Юлія Ричагівська // Урок української. – 2001. – № 1. – С. 27-29.
  - *Рогальська Т.* Розвиваючи культуру мовлення та мислення. Система уроків з теми «Складносурядне речення» у 9 класі / Тетяна Рогальська // Укр. мова і літ. в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2007. – № 8. – С. 32-41.
  - *Христіанінова Р.* Комунікативно орієнтовані категорії складнопідрядного речення / Раїса Христіанінова // Дивослово. – 2009. – № 10. – С. 54-56.
  - *Христіанінова Р.* Відображення та вербалізація об'єктивних змістів у складнопідрядних реченнях / Раїса Христіанінова // Українська мова. – 2014. – № 3. – С. 31-44.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за кількома підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова* : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – С. 238-255.
- *Заболотний О.В.* Українська мова : підручник для 11-го кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту / О.В.Заболотний, В.В.Заболотний. – К. : Генеза, 2012. – С. 52-60.

3. Ксерокопіювати та опрацювати:

- *Капелюшний А.О.* Практична стилістика української мови / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – С. 362-363.

4. Виконати практичні завдання:

- Кочан І.М. Культура рідної мови : збірник вправ і завдань / І.М.Кочан, А.С.Токарська. – Львів : Світ, 1996. – Завдання 713. – С. 212-213; завдання 719, 720 (1-5 речення). – С. 215-216; завдання 731. – С. 220; завдання 737. – С. 223.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичні особливості складносурядних речень.

Складносурядні структури дають можливість зобразити складні, тематично поєднані явища. Вони характеризують їх у сукупності з різних боків та розширюють описи. Ритмічність і плавність складносурядних речень застосовуються в художньому й публіцистичному стилях для надання описам легкості та витонченості.

Складносурядні речення характеризуються тим, що дають змогу зображувати всю багатоманітність явищ дійсності, їх комплексний характер і взаємопов'язаність, виражаючи водночас цілу гаму модальних відтінків.

У науковому та офіційно-діловому стилях ці речення використовуються найчастіше тоді, коли є необхідність передати повідомлення, частини якого знаходяться в тій самій смисловій площині.

Стилістичне використання складнопідрядних речень. Підрядні конструкції, що є складниками розгалуженої системи складнопідрядних речень, чітко розмежовують, диференціюють висловлені ними думки, систематизують, упорядковують їх взаємозалежність.

Проте складнопідрядні речення не позбавлені й художньо-виражальних функцій. Деякі підрядні речення, особливо зі сполучним словом *який*, можуть бути особливо виразними, підкреслювати ознаки пояснюваних ними слів або самі пояснювані слова. У такому разі складнопідрядні структури характеризуються значною семантичною місткістю, переплетенням в єдиному комплексі емоційних і логічних якостей.

Особливості сполучниковості в складнопідрядному реченні має значну вагу у створенні його стилістичного забарвлення: особливості сполучних елементів, їх кількість, розміщення, позиції в реченні та відношення можуть мати різне стилістичне осмислення. Стилістичну вагу має розташування компонентів складнопідрядного речення. Сти-

лістично позначеним здебільшого є винесення підрядної конструкції на початок речення або вклинення її в середину складнопідрядної сполуки.

В офіційно-діловому й науковому стилях ці речення дозволяють уникати двозначності й неточності, забезпечують високу культуру вислову.

Переважання в науковому мовленні складнопідрядних речень пояснюється тим, що підрядні конструкції виражають складні причинові, часові, умовні, наслідкові, допустові й інші стосунки.

Стилістичні можливості безсполучникового складного речення. Сфера застосування безсполучникових складних речень у художніх текстах – це, переважно, авторські описи, розповіді, характеристики, тобто зовнішній план зображення. Значно рідше безсполучникові речення використовуються у віддзеркаленні внутрішнього стану (думок, переживань, здогадів героїв), тому що безсполучниковість – це ознака розмовного синтаксису.

Своєрідно використовуються безсполучникові речення в поетичних творах. Нанизування таких речень надає відтінку розмовності, який контрастує з витонченим змістовим наповненням. Це сприяє актуалізації емоційно-експресивного впливу на читача.

Ознакою експресивності безсполучникових складних речень є стислість, динамізм, пов'язані із особливою ритмомелодикою та еліптичністю конструкції, неповнотою, порівняно з її сполучниковим варіантом.

Отже, ознакою експресивності безсполучникових складних речень є динамізм, пов'язаний із особливою ритмомелодикою та еліптичністю конструкції, її неповнотою, порівняно зі сполучниковою.

**Тема: СТИЛІСТИЧНІ ОЗНАКИ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ
УСКЛАДНЕНИХ СИНТАКСИЧНИХ СТРУКТУР. ПЕРІОД**

Мета: Навчити студентів визначати виражальні можливості багатокомпонентних ускладнених синтаксичних структур і періоду. Ознайомити їх із завданнями вивчення стилістичних особливостей складних синтаксичних цілих у загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Стилістичне вживання багатокомпонентних ускладнених синтаксичних структур.*
2. *Період як синтаксичне явище. Різновиди періодів.*
3. *Використання періоду в функціональних стилях.*
4. *Вивчення виражальних можливостей складних синтаксичних конструкцій у загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

а) основну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 137-142.
- *Дудик П.С.* Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 277-278.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 267-280.
- *Мацько Л.І.* Стилістика української мови / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 362-367.
- *Пономарів О.Д.* Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 228-235.
- *Сучасна українська літературна мова.* Стилістика / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 393-414.
- *Чередниченко І.Г.* Нариси з загальної стилістики української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 428-447.

б) допоміжну:

- *Гапоненко Н.* Складні синтаксичні конструкції в романі Павла Загребельного «Диво» / Наталя Гапоненко // Укр. мова та літ. – 2004. – № 33. – С. 3-10.

- *Дорошенко С.І.* Граматична стилістика української мови / С.І.Дорошенко. – К. : Рад. школа, 1985. – С. 195-197 (*вибірково*).
- *Марчук Л.М.* Роль складних багатокомпонентних речень в організації текстів сучасної української художньої прози / Л.М.Марчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2010. – Вип. 23. – С. 117-120.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільними підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 130-134.
- *Українська мова* : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – С. 256-258; 275-280.
- *Заболотний О.В.* Українська мова : підручник для 11-го кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту / О.В.Заболотний, В.В.Заболотний. – К. : Генеза, 2012. – С. 91-97.

3. Виконати практичні завдання:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 143 (1-5), 144 (1, 3, 5, 6). – С. 170-172; завдання 147 (II, усно). – С. 178-179.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичне вживання багатокомпонентних ускладнених синтаксичних структур. Надфразна єдність (складне синтаксичне ціле) – відрізок мовлення, що складається з двох і більше речень, об'єднаних спільністю теми в композиційно-синтаксичну конструкцію. Такій конструкції притаманна певна змістова завершеність і структурна єдність, яка досягається лексичними, граматичними та інтонаційними засобами. Надфразні єдності функціонують в усіх виявах мовлення: усному і писемному, діалогічному і монологічному, художньому і науковому тощо. Нерідко надфразна єдність збігається з абзацом, але може бути також меншою або більшою від абзацу. У межах надфразної єдності найповніше виявляється зміст речення, його прагматичні аспекти, особливості актуального членування речення. Композиційно-змістові поєднання речень дають змогу конденсувати висловлення, опускаючи надлишкові елементи і надаючи

синтаксичним конструкціям стилістичної довершеності. Дослідники розглядають надфразну єдність як мовленнєву одиницю, що формується з кількох речень, або як фрагмент тексту, його членування на цілісні змістові одиниці, вищі за речення. Зв'язок між реченнями надфразні єдності реалізують передусім змістові чинники, а також темо-ремна організація висловлень, лексичні повтори, перифрази, інтонаційне оформлення, порядок слів, займенники, співвідносне вживання часових і видових форм дієслів-присудків. Крім засобів зв'язку між компонентами надфразних єдностей існують ще загальні принципи об'єднання речень, якими є паралельний і ланцюговий (послідовний) зв'язки.

Комунікативне завдання надфразних єдностей у всіх стилях однакове – забезпечувати повноту і широту інформації способом конденсованого відтворення багатопланового, багатоманітного, об'ємного змісту в єдиній композиційно-синтаксичній структурі.

Надфразна єдність у науковому й офіційно-діловому стилях повинна забезпечити точність, ясність, недвозначність, логічну стрункість у формулюванні складних понять, визначень, дефініцій тощо. В логіко-інтелектуальних особливостях наукового і ділового висловлювання полягає стилістика надфразних єдностей і цим визначається чіткість у розгортанні, послідовності поєднання речень.

У художньому стилі надфразні єдності вживаються як засоби виразу психологічного стану, асоціативного мислення, роздуму, емоційного комплексу, досягнення гумористично-сатиричного ефекту.

Надфразні єдності в усіх стилях служать не лише засобом відтворення пафосу, величавості змісту, а використовуються для передачі змісту – психологічного, наукового, асоціативного, інтимного, буденно-побутового, рефлексійного, афективного, філософського, бентежно-почуттєвого, виразу багатогранності й багатоманітності думки і почуття – в єдності, в одному диханні, багатокартинності – в єдиному сприйнятті.

Період як синтаксичне явище. Різновиди періодів. Період – розгорнута, багатоконпонентна, гармонійно організована синтаксична побудова, що характеризується цілісністю теми, повнотою і динамізмом змісту (нерідко з елементами образності й широких асоціативних зв'язків). Період – категорія стилістичного синтаксису. Він не стано-

вить окремого структурного типу речення і в кожному разі формується як стилістично актуалізований варіант просто-го або складного речення. Найтипівішою моделлю періоду є розгорнута структура, яка поділяється на дві частини: перша, основна, становить низку констатацій, аргументів, які мають підвести слухача (читача) до певного висновку або узагальнення; друга – сам висновок або узагальнення. Перша частина періоду структурно є низкою розміщених у певній логічно вмотивованій послідовності однотипних синтаксичних складників (члени періоду), друга – менш розгалужений, структурно компактніший фрагмент розгорнутої синтаксичної одиниці. Перша частина характеризується поступовим інтонаційним підвищенням, яке досягає максимуму в кінці її, а друга – значним пониженням після паузи (пауза між підвищенням і зниженням на письмі, зазвичай, передається комою або комою і тире). Це класичний період. Що більше структурно однотипних синтаксичних складників у першій частині, що напруженіше чекання другої висновкової (узагальнювальної) частини, тим виразніший, рельєфніший композиційний контур періоду. На відміну від інших синтаксичних конструкцій період є тематично, структурно та інтонаційно відносно замкненою побудовою, своєрідним мікротвором.

Незамкнений (обернений) період починається з висновкової частини, а паралельно-членна конструкція розташована після паузи. Обірваний період будується як класичний, але висновку немає зовсім або він замінюється вигуком чи синтаксичною конструкцією, що заперечує можливість здійснення того, про що йшлося в засновковій частині. Подеколи висновок не впливає логічно з першої частини, а є її іронічним коментарем. Обірваний період притаманний переважно художньому стилеві.

Обрамлений період має однаковий початок засновку й висновку. Вживається в усному розмовному мовленні, де треба нагадати про те, про що йшлося раніше.

Відповідно до структурного типу синтаксичної одиниці, яка в основі періоду, він може бути простим, складно-сурядним, складнопідрядним (найчастіше) та безсполучниковим складним реченням.

Використання періоду в функціональних стилях.

Як спосіб організації речення період використовується в різних функціональних стилях усної та писемної літератур-

ної мови. Більш поширений він у текстах, функціональною сутністю яких є активний словесний вплив або образне відтворення дійсності: в публіцистиці, зокрема науковій, в ораторській мові, в художніх творах – поетичних, прозових, рідше – в драматургії (наприклад, у монологах). Період використовується з конкретними художньо-естетичними настановами в художньому і публіцистичному стилях.

З найдавніших часів період був суттєвою ознакою ораторського стилю мови, проте вживається він не тільки в художній літературі та публіцистиці, а й у науковій, і навіть розмовній мові. У науковому стилі мови період вживається, коли є потреба при викладі думки зберегти єдність її, не поступаючись складністю, тобто подати описуване явище в усій багатоманітності зв'язків і залежностей між компонентами його, зберігши відчуття внутрішньої цілісності. Періодична мова позбавляє науковий текст холодної, «безликої» об'єктивності, надаючи йому публіцистичної пристрасності й емоційної сили. Тому основна кількість текстів, на які припадає широке використання періодів, належить до науково-публіцистичних і науково-популярних. У науково-популярних текстах періоди допомагають доносити думку об'ємно, детально, у всій її повноті і складності зв'язків між компонентами.

У науково-публіцистичних текстах, як і в наукових, період використовується насамперед як чітка містка форма для відтворення складної, розгалуженої, добре аргументованої думки.

Що ближчим є науковий текст до публіцистичного, що яскравішими в ньому елементи ораторського, пристрасного тону, то чіткіше в періодах проглядає їх емоційна, експресивна сутність. У публіцистичному стилі періоди вживаються для підкреслення протиставлюваного, для розмежування зіставляваних понять, для посилення контрасту. Період служить не лише чіткою формою вираження складної думки, а й засобом емоційного впливу на читача. Використання періодів у публіцистиці зближує її з художніми текстами, ріднить їх саме у сфері емоційного – у сфері впливу на чуття читача або слухача.

У художньому стилі мови періоди – особлива форма живописання дійсності. У великому прозовому творі періоди можуть виступати також як зв'язки – містки між двома діями. Перша частина таких періодів пов'язується змістом з попереднім викладом, друга – вказує на нову дію, яка розвиватиметься після періоду. Завдяки здатності виражати

емоційно-експресивний стан людини період використовується в кульмінації епізоду, розділу, а часом і цілого твору. У поетичних творах основна стилістична функція періоду – виявлення єдності в багатоманітності – часом ускладнюється додатковим нашаруванням. Так, при відповідному лексико-семантичному доборі період може передавати урочистий настрій, високі переживання, тобто набувати патетичного звучання. Ця патетика органічно впливає з самої граматичної форми періоду: інтонація його з характерним тональним піднесенням у першій частині вносить урочистий декламаційний ритм навіть у прозу.

За допомогою періоду можна передавати гумористичний або сатиричний зміст. Комізм досягається замиканням групи засновкових елементів цілком несподіваним висновком. Це також викликає сміх, особливо тоді, коли «епічний» зачин раптом обривається якоюсь наївною фразою. Комічний ефект досягається також різким протиставленням логічного розвитку першої частини і нелогічного висновку. У жанрі сатири період характеризується тим, що в ньому зіставляються логічно несумісні поняття, як в епітеті-оксимороні.

Заняття № 27

Тема: **СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПРЯМОЇ, НЕВЛАСНЕ ПРЯМОЇ МОВИ, АВТОРСЬКОГО ВВЕДЕННЯ**

Мета: З'ясувати стилістичні особливості прямої, невластне прямої мови, авторського введення; ознайомити студентів із завданнями вивчення стилістичних можливостей прямої та невластне прямої мови у загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. Пряма, непряма та невластне пряма мова в різних функціональних стилях.
2. Використання цитування як виражального засобу мовлення.
3. Вивчення виражальних можливостей речень з прямою і непрямою мовою в загальноосвітніх навчальних закладах.

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

а) основну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 131-136.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 280-290.
- *Пономарів О.Д.* Стилiстика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либiдь, 1993. – С. 209-220.
- *Сучасна українська лiтературна мова.* Стилiстика / за ред. I.К.Бiлодiда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 388-393.
- *Чередниченко I.Г.* Нариси з загальної стилістики української мови / I.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – С. 392-410.

б) допоміжну:

- *Дорошенко С.І.* Граматична стилістика української мови / С.І.Дорошенко. – К. : Рад. школа, 1985. – С. 189-195 (*вибірково*).
- *Меркотан Л.Й.* Структурні типи цитат у дискурсі сучасної української прози / Л.Й.Меркотан // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2015. – Вип. 38. – С. 229-233.
- *Сюта Г.* Іншомовна цитата в українському поетичному тексті / Сюта Галина // Мовознавство. – 2016. – № 1. – С. 77-88.
- *Сюта Г.* Лінгвокогнітивні механізми цитації в сучасному поетичному тексті / Сюта Галина // Українська мова. – 2014. – № 1. – С. 9-23.
- *Сюта Г.* Функції цитати в поетичному тексті : теоретичні та практичні аспекти (I) / Сюта Галина // Українська мова. – 2014. – № 3. – С. 21-31.
- *Сюта Г.* Функції цитати в поетичному тексті : теоретичні та практичні аспекти (II) / Сюта Галина // Українська мова. – 2015. – № 3. – С. 100-113.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільними підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша.* – К. : Освіта, 2011. – С. 262-271.
- *Заболотний О.В.* Українська мова : підручник для 11-го кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту / О.В.Заболотний, В.В.Заболотний. – К. : Генеза, 2012. – С. 71-84.

3. Виконати практичні завдання:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – Завдання 138 (I, II, III). – С. 167-168.
- *Українська мова* : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – Вправа 438. – С. 265.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Конструкції з чужою мовою реалізуються прямою мовою, непрямою мовою, невласне прямою мовою.

Пряма мова в різних функціональних стилях. Пряма мова – дослівно відтворене мовлення самого автора або іншої особи. Різновид чужої мови, переданої від тієї особи, якій вона належить. Нерідко є імітацією чужих слів. Здебільшого вводиться у текст словами автора, в яких він зазначає її авторство. Слова автора, що вводять пряму мову, містять лексико-семантичну групу слів на означення процесу мовлення, думки, відчуття, слуху, бажання, волевиявлення тощо.

Прямій мові властиві конструкції, притаманні розмовній мові: неповні речення, формули ввічливості, словаречення, емоційно-експресивні частки та вигуки. Окремою формою передачі прямої мови є діалог або полілог.

Основним завданням прямої мови в художніх текстах є збереження і якнайповніше відтворення особливостей мови персонажів, їх індивідуальних ознак (не фотографування, не етнографічний запис, а творча інтерпретація). Пряма мова зі стилістичного боку є засобом індивідуалізації персонажів, передання специфічної лексики та граматичних і синтаксичних форм живої усно-розмовної мови.

Стилістичні особливості непрямої мови. Непряма мова – введена в авторський текст чужа мова як мова автора. Автор лише зазначає, що чужа мова належить іншій особі. Для передачі непрямої мови вживаються переважно лексико-стилістичні засоби авторської мови, через що вона не має виразних ознак розмовної мови. Непряма мова передається у формі складнопідрядного речення зі сполучниками *що, щоб, чи, який*. Непряма мова є стилістично нейтральною.

Користуючись здатністю непрямої мови скорочено переказувати чийсь мову, автор так викладає вже відомі читачеві слова персонажів, а також несуттєві висловлення, малоцікаві, другорядні деталі. Використовується непряма мова й тоді, коли немає потреби передавати індивідуальні ознаки чиеїсь мови. Подеколи автор, користуючись формою непрямої мови, переказує думки персонажа у стислій, високопоетичній манері, на яку його герой просто нездатний.

Стилістичне використання невласне прямої мови.

Невласне пряма мова – введена в авторський текст чужа мова, яка зберігає особливості живої мови персонажа, але без цитування і специфічної пунктуації. Невласне пряма мова нерідко становить значний за обсягом монолог (роздум), оповідь особи, про яку мовиться, де широко використовуються питальні, окличні, неповні, еліптичні, незавершені речення, емоційно-експресивні конструкції.

Автор ніби безпосередньо виражає думки й почуття свого героя, мовить його словами. Постає двоплановість викладу: відтворюється «внутрішнє мовлення» персонажа, але виступає за нього автор. Невласне пряма мова характерна лише для художнього стилю.

Невласне пряма мова є продуктом книжно-поетичного мовлення, яке вона збагачує новими тонкими емоційно-експресивними засобами. За допомогою невласне прямої мови досягається органічне злиття авторської мови і мови персонажів. Вона використовується як для відтворення безпосередніх висловлювань персонажів, так і для розкриття їх невисловлених ще думок, переживань і прагнень.

Невласне пряма мова допомагає зближенню авторського описового викладу з розмовною мовою персонажів і призводить до взаємопроникнення двох мовних стихій – описової та розмовної, збагачуючи описову розмовними конструкціями і експресивними нюансами вигуківих та питальних інтонувань. Вона служить засобом уникнення одноманітності синтаксичного вираження, створюваної довгими, однотипно збудованими діалогами.

Для розмовного мовлення характерні й такі форми, як здогадна пряма мова та напівпряма мова. Здогадна пряма мова – це не висловлена якоюсь особою мова, а приписувана їй на основі вдачі, поглядів, поведінки. Відтінок здогаду про висловлення певної думки створюється введене-

ням у текст частки *мовляє* (застарілий варіант *мов*): «*Він з усмішечкою витягнув з кишені перев'язану мотузочком пачку грошей, підкинув її вгору, зловив і на митах показав: бери, мовляє*» (М.Стельмах). Напівпряма мова (підрядно-підпорядкована пряма мова) – дослівний переказ чужого висловлювання, але із застосуванням сполучного слова *що*. Уживаються такі конструкції в усному спілкуванні, можуть бути використані й у художніх текстах для надання викладові невимушеності й створення колориту розмовності.

Використання цитування як виражального засобу мовлення. Цитата – дослівно наведений у мовленні уривок якогось тексту чи точно відтворений вислів якоїсь особи. Цитату включають як в усний, так і в писемний словесний масив; цитувати можна й усну, і писемну мову. Цитату вводять в текст: а) для підтвердження думки автора свідченням авторитетного джерела; б) для критичної оцінки процитованого положення і розгортання полеміки; в) для побудови системи наукових доказів із залученням загальноновизнаних, аксіоматичних тверджень; г) для ілюстрування текстовими зразками типологічних ознак певних різновидів мовлення (в лінгвістичних дослідженнях) та ін.

У науковому стилі вимагається, щоб цитата не змінювала думок тексту, з якого її взято, поглядів автора, його настанов, стилю, манери написання. Необхідно стежити за тим, чи не зміниться зміст речення, коли його взято окремо від контексту, якщо є така небезпека, варто розширити цитований текст або дати до нього пояснення (перед цитатою, після неї, всередині цитати в дужках або у примітці). Обов'язковим є дотримання правил оформлення цитат: вживання лапок, збереження пунктуації цитованого тексту, вказівки на пропуск у тексті, коментарі до шрифту (зазначення того, кому належать виділення в тексті), точне покликання на джерело та ін. Обсяг цитати зумовлюється потребами викладу – вона може бути велика й мала. Основне, щоб не було перекручено думок цитованого автора. Цитування другого типу характерніше для публіцистики.

Заняття № 28

Тема: **СТИЛІСТИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ МОНОЛОГІЧНОГО, ДІАЛОГІЧНОГО І ПОЛІЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ**

Мета: З'ясувати стилістичні можливості монологічного, діалогічного і полілогічного мовлення; ознайомити студентів із особливостями вивчення стилістики монологічного, діалогічного і полілогічного мовлення в загальноосвітніх навчальних закладах.

План

1. *Стилістичні особливості монологічного мовлення. Різновиди монологічного мовлення.*
2. *Використання діалогів зі стилістичною метою.*
3. *Стилістичне навантаження полілогічного мовлення.*
4. *Вивчення виражальних можливостей монологічного, діалогічного і полілогічного мовлення в загальноосвітніх навчальних закладах.*

Попередня підготовка

1. Опрацювати літературу:

а) основну:

- *Дудик П.С.* Стилістика української мови / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – С. 109-121.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 290-301.
- *Пономарів О.Д.* Стилістика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 220-227.
- *Сучасна українська літературна мова. Стилістика* / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 503-583.

б) допоміжну:

- *Ємельянова Т.С.* Модальна характеристика діалогічного мовлення (на прикладі п'єси «Наталка Полтавка» І.П.Котляревського) / Т.С.Ємельянова // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2009. – Вип. 20. – С. 179-182.
- *Сухова О.І.* Вияви семантики впевненості в монологічному тексті (на матеріалі роману В.Підмогильного «Місто») / О.І.Сухова // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного

університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2013. – Вип. 34. – С. 284-288.

- Філінюк Ю.А. Фоностилістичне дослідження емоцій у діалогах художнього тексту / Ю.А.Філінюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2010. – Вип. 21. – С. 186-190.

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільними підручниками (на вибір студентів):

- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 61-65.
- *Українська мова* : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – С. 381-387.

3. Виконати практичні завдання:

- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – Вправи 127, 133. – С. 62-65.
- *Українська мова* : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : академ. рівень, профіл. рівень / С.О.Караман, О.В.Караман, М.Я.Плющ, В.І.Тихоша. – К. : Освіта, 2011. – Вправа 443. – С. 267.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичні особливості монологічного мовлення.

Різновиди монологічного мовлення. Монолог – усне або писемне розгорнуте мовлення однієї особи, яке не розраховане на безпосередню словесну реакцію слухача й адресується або самому собі, або іншим особам. Монолог – це індивідуальна мовленнєва діяльність, своєрідна творчість. Монолог як форма цілеспрямованого тривалого словесного акту характеризується більш розгорнутими і складнішими, ніж у діалозі, синтаксичними побудовами, загальною структурною цілісністю і композиційною завершеністю. За комунікативними ознаками виокремлюють такі типи монологу:

1) монолог як факт реального, адресованого конкретній аудиторії чи окремій особі, одностороннє мовлення. Основні різновиди такого монологу: розповідь, міркування, роздум, сповідь тощо. До категорії монологу в широкому

му, загальнолінгвістичному розумінні належать також усні публічні виступи наукового, навчального, інформативного та ін. змісту, аналогічні авторські текстові форми (монографічні наукові праці, статті, газетні повідомлення і т. ін.);

2) монолог як категорія художньо-літературного тексту. Існує в кількох функціональних формах:

а) монолог – характеристична ознака самостійного літературного жанру: оповідь, поема – ліричний монолог, літературний текст, що є основою т. зв. театру одного актора і под.;

б) монолог драматичний – розгорнуте мовлення персонажа, звернене до учасників сценічної дії, до глядачів, або розмова з самим собою. Є одним із засобів самохарактеристики персонажа і розвитку драматичної дії;

в) монолог авторський – частина тексту літературного твору, що подається від автора (текстовий масив за винятком діалогів дійових осіб). Є основним засобом змалювання подій, розвитку сюжету і характеристики персонажів у прозовому і поетичному творі та допоміжним (у вигляді ремарок) – у драмі. Мовна структура авторського монологу як конструктивної основи літературного твору має у порівнянні з монологом у вузькому розумінні свої особливості та визначається законами літературно-художньої творчості.

Окреме місце посідає т. зв. внутрішній монолог – не об'єктивовані послідовно в реальній, звуковій матерії роздуми, міркування, мовлення «про себе». Різні форми внутрішнього монологу знаходять місце в художній прозі як засіб відтворення психічного стану персонажа, спосіб імітації його розумової та емоційної діяльності (використовуються, як правило, фігури невластиві прямої мови).

Багатоманітність сучасних функціональних ситуативних форм усного монологічного мовлення можна об'єднати в дві великі групи:

1. Безпосередньо-контактне, або аудиторне, монологічне мовлення (мовець і слухач перебувають у прямому контакті, бачать і чують один одного). Це найбільш природна і функціонально досить розгалужена ситуативна форма монологу, вона має звичайні для конкретно адресованого монологічного мовлення структурно-граматичні характеристики, зумовлені, зокрема, і можливостями використання миміко-жестових засобів, предметного ряду, ситуативного контексту.

2. Посередньо-контактне, або мікрофонне, монологічне мовлення. Це все випадки одностороннього усного мовлення, що здійснюється через технічні засоби масової комунікації – телебачення і радіо. Відсутність прямого контакту, а отже, і зворотного зв'язку зі слухачем (глядачем) відповідно впливає на мовну структуру виступу. Мікрофонний монолог порівняно з аудиторним емоційно рівніший, його синтаксична структура зазнає деякого впливу синтаксису писемної мови.

Різновидами усного монологічного мовлення є такі монологи: публіцистичний, науковий, інструктивний, інформаційний.

Публіцистичний різновид охоплює промови на важливі суспільно-політичні теми, виголошені на конгресах, вічах, мітингах та інших зібраннях. Основне завдання таких монологів, як і публіцистичного стилю взагалі – формування громадської думки. Стислість, лапідарність – важливі позитивні риси писемної мови – в усному повідомленні можуть бути вадою, бо позбавляють його сили впливу на слухачів. У такому монолозі повинні бути місця, де промовець начебто зупиняється у викладі, даючи можливість слухачеві відновити в пам'яті прослухане (або навіть просто відпочити).

Функціональними варіантами усного публіцистичного мовлення є судовий, дискусійно-діловий, церемоніальний, інструктивний монологи, суть призначення яких відбита в назвах.

У науковому різновиді реалізується монологічне мовлення пізнавального призначення. Тут виділяються монологи: власне науковий (доповіді й повідомлення на наукових конференціях, симпозіумах, засіданнях колективів дослідних установ, лабораторій, кафедр), навчальний (лекції в вищих та середніх навчальних закладах, уроки та бесіди вчителів у школах тощо), популяризаційний (виступи й доповіді на наукові теми перед широкою аудиторією).

Монологічне мовлення інформаційного плану використовується в повідомленнях про події господарського, політичного, культурного життя, у звітах про діяльність установ та організацій, у висвітленні роботи конференцій, нарад, комісій і под. Засоби організації мовного матеріалу спільні з засобами офіційно-ділового стилю.

Ознакою монологічного розмовного синтаксису є поправки в процесі мовлення, які часом дають дуже багато в розкритті суті того, про що говориться.

Монолог у художньому творі, зазвичай, виконує певні композиційні та архітектонічні завдання, характеризуючи персонажі й ставлення автора до них, та ін.

Використання діалогів зі стилістичною метою.

Діалог – ситуативно-композиційна форма мовлення, коли мовець і слухач перебувають у безпосередньому словесному контакті, а комунікативний процес становить активну мовленнєву взаємодію: висловлення (репліки) одного змінюються висловленнями (репліками) другого, мовець і слухач весь час міняються ролями. Діалогічне мовлення характеризується широким і відносно компактним використанням речень різної модалності (розповідних, питальних, спонукальних, окличних), різноаспектними усно-мовними реалізаціями синтаксичної модалності. Діалогу притаманна менша граматична складність речення, неповні синтаксичні структури, речення недоказані та перервані, деякі різновиди односкладних синтаксичних конструкцій, специфічно живомовні структури – еквіваленти речень, звертання. За функціональними ознаками, роллю в розвитку теми репліки діалогу можуть бути об'єднані в певні групи: репліка-запитання, репліка-відповідь, репліка-ствердження або заперечення, репліка-оцінка, репліка-імператив, репліка, що вносить аспект розвитку теми, репліка, що переводить діалог в іншу тематичну площину, репліка-привітання або відповідь на привітання та ін.

Діалогам притаманна тематична (сміслова), матеріальна (лексична) і структурна (синтаксична) взаємозумовленість реплік, яка, з одного боку, об'єднує діалогічний ряд у єдине текстове ціле, і з другого, – забезпечує розвиток теми, рухає словесну дію. Особливе значення в умовах діалогу має інтонація. Природною сферою функціонування діалогу є усна розмовна мова. Однак діалог як композиційна форма мовлення може включатися у систему літературно-естетичних категорій і бути способом художнього відтворення дійсності. Діалог є основним способом зображення характерів і розвитку дії в драматичному творі, він становить складову частину прозового, а іноді й поетичного тексту. У літературному творі діалог зазнає певної художньо-естетичної трансформації. Це виявляється, по-перше, в належній організації реплік та їхній взаємодії, що забезпечує передбачене задумом письменника розгортання драматичного сюжету; по-друге, – в ігноруванні можливими

структурно спрощеними, ненормативними мовленнєвими формами, звичайними для спонтанного діалогу і неважливими, навіть зайвими при створенні типового літературного образу. Зовнішня форма діалогу (чергування висловлень) використовується іноді в літературних творах публіцистичного чи філософського жанру, написаних у формі бесіди. У суспільно-політичній сфері та масовій інформації словом «діалог» називають пов'язаний з конкретною подією факт контакту дипломатичного, ділового, культурного та ін. характеру між країнами, окремими виробничими, мистецькими колективами, офіційними особами.

У художніх текстах діалог служить засобом самохарактеристики і характеристики персонажів. Виконуючи це завдання, автор використовує, крім діалогів висловлених, ще й різні варіанти діалогів уявних, домислених.

Діалог відбиває процес формування думки (особливо у збудженому стані, у стані афекту глибоких переживань). Діапазон почуттів, які виражаються цими реченнями, величезний: збентеження, розгубленість, відчай, вагання, радість, захват та ін.

Обірвані й незакінчені речення виконують евфемізувальну функцію – коли треба уникнути надто прямого або грубого висловлення, а також тоді, коли якась частина думки, якась деталь добре відома співрозмовникам, але вони з певних причин уникають її називання. Часом це просто характеристика способу мовлення: повільного, невпевненого, боязкого.

Діалоги в художніх текстах можуть супроводжуватися детальними авторськими ремарками, які часом переростають у розгорнуту характеристику самого персонажа, його мови та ін. Діалоги художніх творів відбивають ту ситуацію, коли співрозмовники так і не вступають у контакт і їх репліки – це непочуті монологи.

Стилістичне навантаження полілогічного мовлення. Полілог – розмова невизначеної кількості осіб. Він не становить окремої композиційно-синтаксичної форми мови. Це лише особливий ситуативний варіант діалогічного спілкування. Від звичайного діалога він відрізняється багатоголоссям, різнобоям (тематичним та інтонаційним), лаконічністю реплік, найчастіше виразно експресивного плану.

У художніх творах полілог служить для створення загального враження масовості – це голос натовпу з його

багатоманітністю переживань і водночас спільністю настрою, що об'єднує всіх. Полілог передає багатоманітність інтонацій живого мовлення, виступає засобом соціальної характеристики, поглиблює внутрішній драматизм і є засобом сюжетної динаміки.

Заняття № 29

Тема: **ФІГУРИ СТИЛІСТИЧНОГО СИНТАКСИСУ**

Мета: Навчити студентів визначати фігури стилістичного синтаксису в художніх текстах та з'ясувати їх функції.

План

1. *Визначення фігур стилістичного синтаксису.*
2. *Використання фігур стилістичного синтаксису в стилях мовлення.*
3. *Види фігур стилістичного синтаксису:*
  - еліпс, замовчування;
  - епіфора, анафора, анепіфора, епанафора;
  - повтор, тавтологія, плеоназм, ампліфікація, градація;
  - асиндетон, полісиндетон;
  - риторичне питання;
  - парцеляція, лейтмотив, рефрен.

Попередня підготовка

1. *Опрацювати літературу:*

а) основну:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 136-142.
- *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – С. 301-323.
- *Мацько Л.І.* Стилiстика української мови / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 318-319; 369-380 (вибірково).
- *Пономарів О.Д.* Стилiстика сучасної української мови / О.Д.Пономарів. – К. : Либідь, 1993. – С. 235-244.
- *Сучасна українська літературна мова. Стилiстика* / за ред. І.К.Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – С. 356-369.

б) допоміжну:

- *Барчишина І.В.* Парцельована епітетна структура як маркер модерністського поетичного тексту / І.В.Барчишина // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2013. – Вип. 33. – С. 28-33.
- *Вільчинська Т.П.* Лексико-семантичний повтор у мемуаристичі Уласа Самчука : до питання типології / Т.П.Вільчинська // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2015. – Вип. 38. – С. 99-103.
- *Григор'єв О.* Стилістична роль риторичних запитань у структурі публіцистичного дискурсу Миколи Хвильового / Олександр Григор'єв // Українська мова і література в школах України. – 2015. – № 1-2. – С. 31-36.
- *Домбровський В.* Українська стилістика і ритміка. Українська поетика / Володимир Домбровський. – Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2008. – С. 101-152.
- *Єрмоленко С.* Нариси з української словесності : (стилістика та культура мови) / Світлана Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.
- *Козак Р.В.* Парцеляція як складник когнітивно-дискурсивного аналізу української мови / Р.В.Козак // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторів і аспірантів : вип. 14, у 3 т. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. – Т. 3. – С. 79-80.
- *Ладиняк Н.Б.* Повтор як домінуючий образний засіб орнаментальної прози Аркадія Любченка / Н.Б.Ладиняк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – Вип. 29. – Ч. 1. – С. 44-46.
- *Ладиняк Н.Б.* Особливості поетичного синтаксису П. Гірника / Н.Б.Ладиняк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2015. – Вип. 38. – С. 195-199.
- *Літературознавчий словник-довідник* / Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін. – К. : ВЦ «Академія», 1997. – 752 с.
- *Марчук Л.М.* Функціонально-семантичний аспект градації в українській мові : монографія / Л.М.Марчук. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. – 304 с.
- *Мельник Л.* Повтор як засіб зображення трагічного у збірці Василя Стуса «Палімпсести» / Любов Мельник // Дивослово. – 2010. – № 9. – С. 44-46.

- *Сидоренко Н.* Явище антонімії у творах Григорія Косинки та стилістичні фігури на їх основі / Н.Сидоренко // Укр. мова і літ. – 1999. – № 41. – С. 10.
- *Словник тропів і стилістичних фігур* / автор-укладач В.Ф.Святовець. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 176 с.
- *Данильчук Д.* Поетичний синтаксис Василя Симоненка і Василя Стуса: споріднене й відмінне / Дмитро Данильчук // Укр. мова і літ. – 2004. – № 40. – С. 17-20.
- *Попович А.С.* Тавтологія як засіб художнього вираження поетичної мови Ганни Чубач і Зої Кучерявої / А.С.Попович // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. – Вип. 15. – Т. 1. – С. 190-193.
- *Попович А.С.* Повтори в мовотворчості Ганни Чубач / А.С.Попович, В.В.Власюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів, присвяченої 90-річчю Кам'янець-Подільського національного університету : вип. 7, у 5 т. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2008. – Т. 2. – С. 53-55.
- *Попович А.С.* Повтор як стилістична фігура і вада тексту в мові газет Кам'яниччини / А.С.Попович // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький, 2008. – Вип. 17. – С. 273-274.
- *Попович А.С.* Стилістичний прийом градації в «Треносі» Мелетія Смотрицького / А.С.Попович // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – Вип. 18. – С. 68-71.
- *Козак Р.В.* Експресивність парцельованих конструкцій (на матеріалі поетичного мовлення Т.Г.Шевченка / Р.В.Козак // Тарас Шевченко і українська культура ХХІ ст. : наук. збірник за матеріалами Всеукр. симпозіуму. – Кам'янець-Подільський, 2000. – С. 177-184.
- *Козак Р.В.* Синонімічні і антонімічні повтори як різновид експресивного синтаксису (на матеріалі мовлення Б.Лепкого) / Р.В.Козак // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2001. – Вип. 5. – С. 139-147.
- *Ладияк Н.Б.* Парцельовані конструкції як засіб експресії та емоційності у художній прозі Івана Багряного / Н.Б.Ладияк // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів і аспірантів : вип. 4, у 3 т. – Кам'янець-

- Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2005. – Т. 2. – С. 25-27.
- *Ладинак Н.Б.* Стилістичні фігури синтаксису Івана Багряного і український фольклор / Н.Б.Ладинак // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. – Вип. 12. – Т. 1. – С. 118-128.
  - *Ріжко Р.А.* Повтор як семантико-стилістична домінанта в українській поезії кінця ХХ–початку ХХІ століття [Електронний ресурс] / Р.А.Ріжко // Наукові записки. Серія : філологічні науки. – 2009. – С. 219-230. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nz/Fil/2009_86/statti/35.pdf

2. Виконати практичні завдання:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 173-177. – Завдання 145 (1-5); 146 (1-10).

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Фігура мови, стилістична фігура, риторична фігура – мовностилістичний зворот, що полягає в особливій синтаксичній організації висловлення для досягнення відповідного виражально-зображального ефекту.

Стилістичні фігури поділяються:

I. За функцією, роллю в мові фігури поділяються на:

- номінативно-експресивні (виступають як засіб характеристики позначуваного поняття);
- композиційні (виступають як засіб організації тексту – анафора, епіфора, паралелізм та ін.).

II. За кількісним складом:

- фігури розгортання:
  - а) фігури додавання як приєднання до висловлення одиниць з новою інформацією – порівняння, оксиморон, антитеза, паронимазія;
  - б) фігури додавання як повторення тієї самої або подібних одиниць – повтор, ампліфікація, плеоназм, тавтологія, паралелізм, анафора, епіфора, градація;
- фігури згортання (еліпсис, полісиндетон).

Основні особливості фігур мови: служать засобом вираження художнього мовлення; відхиляються від звичайного синтаксичного типу; посилюють емоційно-

експресивні можливості тексту; використовуються як наслідок свідомого вибору, спеціального розрахунку письменника з метою вплинути на свого читача; відзначаються оригінальністю форми.

Стилістичні фігури можуть виконувати різноманітні функції: уникнення одноманітності словесно-синтаксичної форми вираження думок у повсякденному, побутовому мовленні; логічне виділення й упорядкування тексту в науковому та офіційно-діловому стилях; індивідуалізація, типізація, виділення окремих слів та частин фрази, особливо важливих у смисловому відношенні в художньому мовленні.

Еліпс (еліпсис) – пропуск одного (кількох) з компонентів синтаксичної конструкції, стійкого сполучення, слова, який легко домислюється, відновлюється у контексті або ситуації мовлення. Загальним чинником еліпса є наявність відповідного контексту або ситуації, його психологічними причинами є тенденція до економії мовних зусиль, прагнення передати ту саму інформацію меншим відрізком тексту; прагнення передати динаміку ситуації, швидкий розвиток чи зміну подій; уникнення повторень того самого слова; тенденція до експресивного оновлення формальних засобів мовлення; роздуми, розгубленість, невпевненість мовця при вираженні думки, що веде до неповноти в її мовному оформленні; евфемістичні міркування; у безособових реченнях: важливість самої дії – без суб'єкта, який може бути відомий лише в загальних рисах. Вживається для відтворення енергійності, схвильованості, розгубленості. Використовується в публіцистиці й художній літературі.

Замовчування (умовчання, апосіопеза) – стилістична фігура у формі незавершеного, обірваного висловлення, що передає емоційний стан мовця (схвильованість, подив, нерішучість тощо), його небажання або неспроможність з різних причин про щось говорити, а також використовується автором як натяк на що-небудь, залишаючи це на здогад самого читача, слухача: *А там... а там... сину, сину! Та й не доказала* (Т. Шевченко).

Епіфора – стилістична фігура, яка утворюється розташуванням повторюваних мовних елементів у кінці суміжних синтаксичних одиниць – речень, віршових рядків, контекстуальних уривків тощо. Епіфора підсилює значен-

ня повторюваного мовного елемента, сприяє появі мікрообразу підтекстових асоціацій, концентрує авторську думку і забезпечує емоційне сприйняття твору.

Анафора – єдинопочаток, одна з риторичних фігур, вживаний на початку віршованих рядків звуковий, лексичний повтор чи повторення впродовж твору або його частини.

Анафора виступає важливим засобом виразності в художньому тексті. Завдяки анафоричному повтору збільшується семантичний обсяг мовних одиниць, вносяться нові художньо-сміслові відтінки у вислів, концентрується авторська думка. Анафора служить основою різноманітних образних уявлень та підсилює емоційне сприйняття твору. Анафору також використовують як виражальний засіб у науковому і публіцистичному стилі для виділення певного слова і як засіб впливу на емоції читача.

Анепіфора (кільце, просаподосіс, епістрофа) – стилістична фігура, в якій певна синтаксична одиниця (речення, абзац, строфа) має однаковий початок і кінець.

Епанафора (композиційний стик, епаналепсис, епанастрофа, анадиплосис, стик) – інтонаційно-звукова та лексико-композиційна фігура поетичної мови, що утворюється повторенням у наступному віршовому рядку, переважно на його початку, слів, фраз або їх частин, якими закінчується попередній рядок. Епанафора формує відповідну ритмо-мелодійну експресію вірша, композиційно об'єднує строфи, підкреслює емоційне напруження у вірші та акцентує увагу на основному в творі.

Повтор – фігура мови, що полягає у дво- або кількразовому використанні в межах контексту в певній послідовності тотожних чи подібних (як у формальному, так і в семантичному аспектах) звуків, слів або їх частин, синтаксичних конструкцій, ужитих компактно або дистантно, для досягнення відповідного виражального чи виражально-зображального ефекту. Повтори поділяються:

1. Відповідно до мовного рівня: звукові, лексичні, синтаксичні (сполучникові та безсполучникові).

2. На повторення тієї самої або подібних у формально-семантичному чи тільки семантичному відношеннях одиниць на: повні і часткові повторення; подвоєння; потроєння.

3. Залежно від ролі в мові на:

а) композиційні – як засіб організації художнього тексту (наприклад, при анафорі, епіфорі, багатосполучниковості і як результат намагання мовця (при стилістично неопрацьованому усному мовленні) утримати в пам'яті слухача, так і у власній нитку розповіді;

б) номінативно-експресивні (переважно подвоєння) – як засіб характеристики позначуваного явища підсилення та увиразнення висловлюваного почуття тощо.

Використовуються для стилістично-семантичного виділення, підкреслення в тексті певного слова, обігравання певних слів або значень, передачі роздумів, сумнівів, вагань мовця, вираження інтенсивності вияву позначуваної ознаки, дії, почуття, великої кількості, великої протяжності в просторі та часі.

У різних функціональних стилях сучасної української мови повтор набув особливо великої ваги. Повтор художньо увиразнює мову, зміцнює її експресивно-зображувальні властивості, увиразнює різноманітні семантико-стилістичні відтінки художнього тексту. Повтор може реалізуватися в явищах ампліфікації, плеоназму, тавтології.

Тавтологія – стилістична фігура, що полягає в поєднання однокоренових слів для посилення експресивних відтінків позначуваних ними понять: *вітер весняний розкрилює крила. / І квіти найперші у душу цвітуть. / Не плач, моя вербо! Не плач, моя мила! / Бо сльози, як грози, на землю падають* (Г.Чубач).

Вживання тавтології – це не випадковий збіг, а цілеспрямована дія, що концентрує увагу читача на найважливіших предметах, характеристиках, ознаках, діях. Тавтологія збагачує вислів додатковими нюансами – і змістовими, і експресивними.

Тавтологія може бути виявом недостатньої культури мовлення: *моя автобіографія, народний фольклор, основний лейтмотив, перший дебют, місцеві аборигени*. Тавтологію традиційно вважають різновидом плеоназму, хоч між цими явищами відношення швидше не видо-родові, а взаємодоповнювані.

Плеоназм – фігура мови, побудована на повторі слів або афіксів з тотожними чи подібними значеннями: *живий-здоровий, море-океан, плакати-ридати, люба-*

мила, тишком-нишком. Фігура притаманна для народної творчості. Використовується як засіб стилізації під фольклор.

Ампліфікація – фігура мови, що полягає в нагромадженні синонімів і взагалі слів із близьким значенням, однотипних висловів і синтаксичних конструкцій, однорідних членів речення: *Гармидер, галас, гам у гаї* (Т.Шевченко). Ампліфікація вживається переважно в мові фольклору, публіцистиці, ораторському мистецтві. Ампліфікації сприяють висвітленню зображуваного явища чи поняття в усіх аспектах.

Градація – фігура мови, в основі якої розташування послідовно нагромаджуваних семантично близьких і/або синтаксично однотипних компонентів конструкції в напрямі поступового наростання, посилення або (значно рідше) спаду, послаблення (з відповідним наростанням або спадом інтонації) інтенсивності їх значення, а частіше – просто емоційно-експресивної характеристики всього висловлення. Виокремлюють висхідну (клімакс) і спадну (антиклімакс) градації. У фольклорі градація в основі композиції пісенних і казкових текстів. У художніх текстах градація виконує функції як логічної, так і емоційної домінанти.

Полісиндетон (багатосполучниковість) – стилістична фігура, яка полягає в нагромадженні сполучників та інших службових частин мови для логічного й емоційного виділення кожного із складників висловлювання. Багатосполучниковість уповільнює мовлення, служить для виділення значущих слів, надає мові урочистості, оскільки часто асоціюється або стилізується під багатосполучникові конструкції біблійних текстів, служить для логічного й емоційного виділення кожного зі складників висловлювання, використовується у прозових творах, надаючи їм експресивного колориту.

Асиндетон (безсполучниковість) – стилістична фігура, побудована на спеціальному пропуску сполучників між членами речення і між реченнями. Асиндетон надає висловлюванню стрімкості, кондесованості змісту. Безсполучниковий зв'язок – типове явище усної розмовної мови, проте досить широко воно вживається і в художньому стилі. Полісиндетон в поезії дає змогу досягти більшої стислості, емоційної конденсації.

Риторичне питання – це стилістична фігура у формі запитання, яке не потребує відповіді. Відзначається великим зарядом експресії, тому широко вживається в усіх стилях мовлення. Експресивна сила риторичного питання базується на властивій питальним реченням інтонації очікування відповіді, інтонації, покликаний привернути увагу слухача або читача. Риторичні питання – це властивість піднесеної, високоемоційної мови. За допомогою риторичного питання можна передати гамму тонких, напівокреслених, ледве відчутних почуттів і переживань. Діапазон вживання риторичних питань: від розмовного, побутового мовлення до публіцистичного, ораторського.

Парцеляція – спосіб мовленнєвого оформлення єдиної синтаксичної одиниці – речення кількома комунікативними одиницями – фразами. До опорного речення після розділової паузи додається одна або кілька інтонаційно-сміслових одиниць, що разом з першим передають зміст одного висловлення: *Зранку рушився вітер. Як чабан овець, гнав прудко кудись отару сірих хмар. Розпатлав верби в березі й зашелестів очеретами. Холодно було. В обід пустився дощ. Дрібний, холодний, як восени* (А.Головко). Парцеляція широко використовується у художній літературі та публіцистиці як один із засобів зображувального синтаксису.

Лейтмотив – основна, наскрізна думка тексту, що виражається різними текстовими засобами – лексичними повторами, семантичним зв'язком висловів, зокрема й синонімічних, антонімічних тощо.

Рефрен – уривок тексту, який час від часу повторюється, допомагаючи тіснішому об'єднанню його компонентів і наголошуючи на певному аспекті думки.

Заняття № 30

Тема: **СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ**

Мета: З'ясувати різновиди стилістичних прийомів; навчити визначати їх виражальні можливості в текстах різних функціональних стилів.

План

1. *Прийом стилістичної детермінації.*
2. *Інтердепенденція, констеляція, комутація.*
3. *Стилістичний прийом створення звукового фону.*
4. *Актуалізація (нетрадиційна сполучуваність, деавтома-тизація тощо).*
5. *Стилізація та її види.*

Попередня підготовка

1. *Опрацювати літературу:*

а) основну:

- *Мацько Л.І. Стилістика української мови / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – С. 380-388.*

б) додаткову:

- *Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поезика / Володимир Домбровський. – Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2008. – 488 с.*
- *Єрмоленко С. Нариси з української словесності : (стилістика та культура мови) / Світлана Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.*
- *Основні лінгвостилістичні поняття і категорії (словник-довідник філолога) [Електронний ресурс] / укладач І.І.Коломієць. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. – 202 с. – Режим доступу: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/3335/1/Slovnuk-dovidnyk_zi_stylistyky.pdf*

2. Проаналізувати теоретичний матеріал і систему вправ із визначеної теми за шкільним підручником:

- *Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тихоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – С. 71-72.*

3. Виконати практичні завдання:

- *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови / Н.Д.Бабич. – Львів : Світ, 2003. – С. 173-177. – Завдання 145 (1-5); 146 (1-10).
- *Українська мова* : підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень / М.Я.Плющ, В.І.Тишоша, С.О.Караман, О.В.Караман. – К. : Освіта, 2010. – Вправа 148. – С. 72.

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

Стилістичними прийомами називають різні способи комбінування мовних одиниць одного рівня в межах одиниць вищого рівня. Стилістичний прийом ґрунтується на синтагматичних відношеннях між стилістично маркованими і стилістично немаркованими одиницями в тексті. Отже, в основі стилістичних прийомів синтагматичні відношення, що виникають між стилістично різноякісними одиницями мови.

Прийом стилістичної детермінації. Прийом стилістичної детермінації полягає в тому, що на тлі стилістично нейтральних одиниць використовується виразний стилістично маркований елемент високого або зниженого стилістичного тону, позитивної чи негативної характеристики, але такий, що надає відповідної конотації усьому тексту або висловленню.

Інтердепенденція – використання в тексті двох чи багатьох стилістично маркованих одиниць, але одного стилістичного плану, що й надає тексту однотипної конотації. За допомогою цього прийому може досягатися розмовно-просторічна, піднесено-урочиста, опоетизована конотації.

Констеляція – це використання стилістично маркованих одиниць, що належать до різних стилістичних планів. У результаті найчастіше виникає конотація якісно нового третього стилістичного плану. Зазвичай прийомом констеляції створюються гумористичні тексти.

Комутація – стилістичний прийом і породжена ним стилістична фігура інвертування займенників або іменників, при якому відбувається заміна одних слів або форм іншими, зокрема займенник «я» вживається у значенні «ти» чи навпаки. Цей прийом часто використовується в живому мовленні, коли відбувається ніби розщеплення

особистості й перша особа може бачити себе ніби збоку й номінуватися іменником. У художніх текстах прийом комутації використовується, з одного боку, для того щоб передати ситуацію живого спілкування, а з іншого – щоб у внутрішніх монологіях і діалогах відобразити думки й переживання героїв, «оживити» їхні особистості. Прийом комутації можна розуміти як втручання мовця засобами мови у свідомість слухача, нав'язування йому своєї думки, своїх смаків і свого вибору.

Стилістичний прийом створення звукового фону – додатковий до понятійно-предметної семантики тексту засіб звукової виразності, що конкретизує для акустичного сприймання якість одне явище або його ознаку, вже описану за допомогою інших мовних одиниць, і так актуалізує її.

Актуалізація – це прийом порушення звичних семантико-синтаксичних зв'язків слова з іншими словами, в результаті чого виникають нове змістове виділення слова і несподівані асоціації. Актуалізація слова чи окремого вислову може здійснюватися за допомогою різних прийомів через: особливу увагу до звучання слова (алітерація, асонанси, звукопис, паронимазія); нетрадиційну сполучваність слова з іншими; «випадання» слова чи вислову з контексту; деавтоматизацію мовлення у спосіб невластиве прямої чи прямої мови, різних форм оповідальності, нестандартності мовлення.

Стилізація – свідоме насичення тексту ознаками певного стилю і жанру для створення відповідного стильового враження у читача. Стосовно того, яку мету переслідує автор, стилізація може бути історичною, соціальною, фольклорною, етнографічно-діалектною, поетичною.

Розрізняють стилізацію двох типів: односпрямовану і контрастну. При односпрямованій стилізації всі прийоми добору й організації мовного матеріалу суголосні стилю і жанру твору, відповідають йому і, насичуючи текст, інтенсифікують якість одне враження (піднесення, захоплення, здивування, зацікавлення тощо). При контрастній стилізації спостерігається зіткнення мовних засобів різних стилів і жанрів, різних емоційних оцінок і семантико-функціональних забарвлень. Контрастну стилізацію автори використовують переважно для того, щоб викликати в читача несподіване, сильне враження, досягти комічного ефекту, іронічної чи сатиричної конотації.

До прийомів стилізації належать наслідування, імітація, пародіювання, переспіви та переоповіді, використання мовних формул офіційно-ділового та наукового стилів у текстах художнього (транспозиція), специфічних жанрових ритмомелодійних структур (наприклад, з історичних дум, балад, казок).

Стилізація – зумисне спланована і реалізована автором побудова тексту з характерними мовними ознаками, що властиві певній історичній епосі, соціальному середовищу, літературному напрямку, стилю, жанру, школі, індивідуально-авторській манері і які стають об'єктом мовної імітації. Стилізація активізує певні мовні елементи і відповідно до цього може бути кількох видів: історичною, якщо відтворюються типові мовні риси певної історичної епохи; фольклорною, якщо використовуються фольклорні жанри і фольклоризми; народнорозмовною, якщо увиразнюються слова і вислови живої народної мови; соціальною, якщо відтворюється мова певної соціальної групи мовців; жанровою, якщо підкреслюється наслідування якогось жанру.

СХЕМИ СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ

СХЕМА ФОНЕТИКО-СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

1. Пошук явищ фоносемантики.
2. Експресивні можливості звуків. Звукопис: асонанс, алітерація, анафора, епіфора, дисонанс, парономазія, оноματοпея. Стилістичні функції.
3. Фонетичні засоби як складники тропів і стилістичних фігур.
4. Засоби милозвучності: евфонічні чергування голосних і приголосних звуків та вимовна легкість (повноголосся, подовження, спрощення).
5. Значення фонетико-стилістичних засобів для вираження основної думки твору та створення відповідного настрою.

СХЕМА ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

1. Стилістична характеристика лексики (книжна, розмовна; нейтральна, стилістично забарвлена).
2. Споконвічно українська лексика (спільноіндоевропейська, спільнослов'янська, спільносхіднослов'янська і власне українська) та запозичення. Доцільність використання саме такого співвідношення лексики за походженням.
3. Співвідношення лексики щодо її емоційності та нормативності (наявність діалектизмів, розмовно-просторічних елементів, професіоналізмів і жаргонізмів).
4. Багатозначні слова та їх функції.
5. Синоніми як основне джерело засобів словесної образності та стилістичної виразності. Перифрази і евфемізми, їх стилістичні функції.
6. Загальнономовні та контекстуальні антоніми, їх стилістичні функції. Антонімічна градація, антитеза, прийом антонімічної іронії, епітет-оксиморон.

7. Стилiстичнi можливостi омонiмiв. Види омонiмiв (омоформи, омографи, омофони).
8. Паронiмiя як стилiстичний засiб. Парономазiя (або паронiмiчна атракцiя).
9. Спiввiдношення активної i пасивної лексики (iсторизми, архаїзми i загальнономовнi та iндивiдуально-авторськi неологiзми), їх функцiї. Екзотизми, етнографiзми, варваризми, анахронiзми.
10. Рiзновиди тропiв, їх стилiстична роль, оригiнальнiсть та доцiльнiсть.
11. Лексичнi засоби як складники фiгур стилiстичного синтаксису.
12. Стилiстичне навантаження фразеологiзмiв. Види трансформацiї фразеологiчних одиниць.
13. Художньо-естетична iнтерпретацiя лексики тексту. Вплив лексико-стилiстичних засобiв на вираження iдейно-образного й естетичного змiсту твору.

СХЕМА СЛОВОТВІРНО-СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

1. Стилiстично забарвленi морфеми в тексті.
2. Iнтерпретацiя дериватiв. Словотворчi засоби, що надають семантико-стилiстичних вiдтiнкiв словам (зменшуваностi, пестливостi, згрубiлостi, урочистостi, фольклорностi, книжностi, розмовностi, емоцiйностi, iнтимностi тощо).
3. Стилiстично забарвленi морфеми як складники тропiв i фiгур стилiстичного синтаксису.
4. Контекстуальнi (iндивiдуальнi) морфемно-словотвiрнi утворення в тексті.
5. Роль морфем i словотворчих засобiв у створеннi образностi й уточненнi змiсту твору.

СХЕМА МОРФОЛОГО-СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

1. Спiввiдношення частин мови в поданому тексті.
2. Варiантнiсть морфологiчних форм.
3. Семантико-стилiстичнi функцiї самостійних, службових частин мови i вигукiв.

4. Тропи і стилістичні фігури, в основі яких виразні морфологічні засоби (слова певних частин мови, граматичні форми роду, числа, відмінка, особи, часу тощо).
5. Характеристика тексту з погляду нормативності морфологічних засобів.
6. Вплив типу мовлення, жанру, стилю, теми, основної думки на добір автором певних граматичних форм.

СХЕМА СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

1. Різновиди речень за метою висловлювання, їх роль.
2. Односкладні речення, їх різновиди. Роль односкладних речень.
3. Стилiстичні функції однорідних членів речення.
4. Вставні та вставлені конструкції, звертання та їх стилістичне навантаження.
5. Відокремлені члени речення, їх стилістична функція.
6. Синтаксичні одиниці як складники тропів і стилістичних фігур.
7. Домінування в тексті певних синтаксичних одиниць, їх смислова доцільність. Ваша думка щодо цього.
8. Синтаксичні особливості індивідуального стилю мовлення щодо використання простих речень.
9. Значення синтаксичних засобів (зокрема, простих речень) у віддзеркаленні теми та ідеї твору, в побудові об'єктивної системи тощо.

СХЕМА СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

1. Різновиди складних речень, їх стилістичні функції.
2. Стилiстичне вживання багатокomпонентних ускладнених синтаксичних структур.
3. Період як стилістичне явище, його різновиди.
4. Пряма, непряма та невластива пряма мова, стилістичне навантаження.
5. Домінування в тексті певних синтаксичних одиниць, їх смислова доцільність. Ваша думка щодо цього.
6. Фігури стилістичного синтаксису, їх функції. Синтаксичні одиниці, що стали основою стилістичних фігур.

7. Значення синтаксичних засобів (зокрема, складних речень, багатокомпонентних ускладнених синтаксичних структур, прямої, непрямої та невласне прямої мови, періоду) у віддзеркаленні теми та ідеї твору або уривку, у побудові образної системи тощо.
8. Синтаксичні особливості індивідуального стилю щодо вживання складних синтаксичних структур.

СХЕМА ПОВНОГО СТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕМУ

1. Функціональний стиль, жанр тексту, спосіб вираження змісту (проза чи поезія).
2. Тема (підтема), основна думка твору.
3. Мовні засоби (фонетичні, лексичні, фразеологічні, морфемно-словотвірні, морфологічні, синтаксичні), що мають стилістичне навантаження. Доцільність їх відбору.
4. Тропи і фігури стилістичного синтаксису, їх функції.
5. Експресивно-емоційний колорит тексту.
6. Стилiстичні прийоми: стилістична детермінація, інтер-депенденція, констеяція, комутація, створення звукового фону, актуалізація (нетрадиційна сполучуваність, деавтоматизація тощо), стилізація.
7. Індивідуально-авторські мовні засоби, які створюють особливості твору.
8. Мовна домінанта тексту. Найдоцільніші стилістичні засоби, які мають основне смислове і виразове навантаження, сприяють точній і дійовій передачі теми та ідеї твору й творенні образної системи.

ПРОГРАМА СЕМЕСТРОВОГО ІСПИТУ

1. Стилістика як лінгвістична дисципліна. Мета і завдання курсу.
2. Основні напрямки, галузі та аспекти стилістики.
3. Методологія і методи стилістичних досліджень.
4. Структура стилістики. Основні розділи стилістичної науки.
5. Основні джерела та історія розвитку стилістики.
6. Зв'язок стилістики з іншими науками.
7. Стиль як основне поняття стилістики. Критерії визначення стилю й основні ознаки.
8. Експресивні стилі. Функціональні стилі. Індивідуальні стилі.
9. Стилістична норма. Поняття «стилістична помилка».
10. Образність. Експресія як інтенсифікація виразності мовлення, позаконтекстна експресія мовних одиниць і експресія мовленнєвих одиниць.
11. Стилістичне значення. Конотація. Колорит.
12. Стилістична парадигма. Стилістема як мовна одиниця з реальними можливостями стилістичного значення і як мовленнєва одиниця з певним стилістичним значенням.
13. Стилістичний прийом як спосіб творення за допомогою стилістичних засобів стилістичного значення або його відтінку. Види прийомів.
14. Принципи і критерії класифікації стилів.
15. Характеристика офіційно-ділового стилю (сфера використання, основне призначення, підстилі, жанри, основні ознаки, основні мовні засоби).
16. Характеристика наукового стилю (сфера використання, основне призначення, підстилі, жанри, основні ознаки, основні мовні засоби).
17. Характеристика публіцистичного стилю (сфера використання, основне призначення, підстилі, жанри, основні ознаки, основні мовні засоби).
18. Характеристика художнього стилю (сфера використання, основне призначення, підстилі, жанри, основні ознаки, основні мовні засоби).

19. Характеристика офіційно-ділового стилю (сфера використання, основне призначення, підстилі, жанри, основні ознаки, основні мовні засоби).
20. Характеристика розмовного стилю (сфера використання, основне призначення, підстилі, жанри, основні ознаки, основні мовні засоби).
21. Характеристика конфесійного стилю (сфера використання, основне призначення, підстилі, жанри, основні ознаки, основні мовні засоби).
22. Характеристика епістолярного стилю (сфера використання, основне призначення, підстилі, жанри, основні ознаки, основні мовні засоби).
23. Вивчення функціональних стилів української мови в загальноосвітній школі.
24. Фоностилістика. Експресивні можливості звуків української мови.
25. Евфонія. Евфонічні чергування голосних.
26. Звукосимволізм. Оноματοпи (звуконаслідування).
27. Звукові повтори (анафора, епіфора, алітерація, асонанс) і їх стилістичне використання.
28. Вивчення стилістичних засобів фонетики в загальноосвітній школі.
29. Стилістичне навантаження слова і стилістично-функціональна диференціація лексичного складу української мови. Стилістично нейтральна і стилістично забарвлена лексика.
30. Синонімія – основне джерело засобів словесної образності та стилістичної виразності. Мовні й контекстуальні стилістичні синоніми. Внутрішньо-стильові й між-стильові синоніми.
31. Перифрази і евфемізми як компоненти синонімічного ряду. Їх стилістичні функції.
32. Загальномовні та контекстуальні антоніми. Стилістичне використання антонімів.
33. Антонімічна градація, антитеза, прийом антонімічної іронії, епітет-оксиморон.
34. Стилістичні можливості омонімів. Види омонімів. Омони́ми як матеріал для версифікацій і каламбурів.
35. Паронімія як стилістичний засіб і як вада тексту. Парономазія (або паронімічна атракція).
36. Вчення про тропи. Системний характер тропіки. Метафора. Механізм метафоризації Види метафор (метонімія, синекдоха).

37. Епітет і порівняння. Гіпербола та літота.
38. Персоніфікація. Алгоритія. Іронія, пародія.
39. Лексика іншомовного походження в стилістичному плані (інтернаціоналізми, запозичення, старослов'янізми). Екзотизми, етнографізми, варваризми.
40. Номінативні та стилістичні функції неологізмів.
41. Застаріла лексика зі стилістичного погляду. Анахронізми.
42. Стилiстичні функції термінів. Номенклатурні назви.
43. Стилiстичне навантаження професіоналізмів, жаргонізмів і арготизмів.
44. Стилiстичний аспект розмовної та просторічної лексики.
45. Використання діалектизмів у стилістичному плані.
46. Вивчення стилістичні функцій лексичних засобів у загальноосвітній школі.
47. Стилiстична класифікація фразеологізмів (книжні, фольклорні, розмовно-побутові, нейтральні).
48. Синонімія, антонімія, омонімія фразеологізмів.
49. Трансформація фразеологічних одиниць. Стилiстичні функції фразеологізмів.
50. Вивчення фразеологічних засобів стилістики в загальноосвітній школі.
51. Стилiстичні властивості суфіксації. З'ясування стилістичних властивостей префіксації.
52. Основоскладання, словоскладання і подвоєння слів та їх стилістичні функції.
53. Вивчення стилістичних засобів словотвору в загальноосвітній школі.
54. Стилiстика категорії роду іменників. Стилiстичні особливості категорії числа та відмінкових форм іменника.
55. Стилiстичне використання загальних і власних іменників. Стилiстичне навантаження конкретних, абстрактних і матеріально-речовинних іменників.
56. Типові помилки в мовностилістичному використанні іменників. Вивчення стилістичних функцій іменників у загальноосвітній школі.
57. Стилiстичне використання ступенів порівняння прикметника. Стилiстичні особливості стягнених і нестягнених форм прикметників.
58. Типові помилки в мовностилістичному використанні прикметників. Вивчення стилістичних функцій іменників у загальноосвітній школі.

59. Стилiстичнi функцiї займенникiв. Типовi помилки в мовностилистичному використаннi займенникiв. Вивчення стилiстичних функцiй займенникiв у загальноосвiтнiй школi.
60. Стилiстичне використання числiвникiв. Типовi помилки в мовностилистичному використаннi числiвникiв. Вивчення стилiстичних функцiй числiвникiв у загальноосвiтнiй школi.
61. Стилiстичне використання категорiї способу дiєслова. Стилiстичне навантаження категорiї часу дiєслова.
62. Використання зi стилiстичною метою особових форм дiєслiв. Типовi помилки в мовностилистичному використаннi дiєслiв. Вивчення стилiстичних функцiй дiєслiв у загальноосвiтнiй школi.
63. Стилiстичне навантаження прислiвникiв. Типовi помилки в мовностилистичному використаннi прислiвникiв. Вивчення стилiстичних функцiй прислiвникiв у загальноосвiтнiй школi.
64. Стилiстичне навантаження частки, прийменника, сполучника, вигука. Типовi помилки в мовностилистичному використаннi службових частин мови. Вивчення стилiстичних функцiй службових частин мови i вигуку в загальноосвiтнiй школi.
65. Стилiстичнi властивостi порядку слiв у простому реченнi. Типовi помилки в стилiстичному використаннi порядку слiв.
66. Стилiстичнi особливостi розповiдних, питальних i спонукальних речень.
67. Стилiстика стверджувальних, заперечних, окличних речень.
68. Стилiстичнi особливостi головних членiв речення. Типовi помилки в координацiї пiдмета i присудка.
69. Стилiстичнi функцiї другорядних членiв речення.
70. Стилiстичнi можливостi означено-особових, неозначено-особових i узагальнено-особових речень.
71. Стилiстика безособових та iнфiнiтивних речень. Стилiстичнi функцiї номiнатиивних речень. Стилiстичнi особливостi неповних речень.
72. Стилiстичнi особливостi речень з однорiдними i вiдокремленими членами. Типовi помилки в стилiстичному використаннi однорiдних i вiдокремлених членiв речення.

73. Стилiстичне вживання речень iз вставними i вставленими словами, словосполученнями, реченнями.
74. Стилiстика речень iз непоширеними i поширеними звертаннями.
75. Вивчення виражальних можливостей простих речень у загальноосвiтнiй школi.
76. Стилiстичнi особливостi складносурядних i складнопiдрядних речень. Стилiстичнi можливостi безсполучникового складного речення.
77. Стилiстичнi функцiї синтаксичної синонiмiї сполучникових i безсполучникових складних речень. Вивчення виражальних можливостей складних речень у загальноосвiтнiй школi.
78. Пряма та невласне пряма мова в рiзних функцiональних стилях. Використання цитування як виражального засобу мовлення.
79. Вивчення виражальних можливостей речень з прямою i непрямою мовою в загальноосвiтнiй школi.
80. Стилiстичне вживання багатокомпонентних ускладнених синтаксичних структур. Перiод як синтаксичне явище. Рiзновиди перiодiв.
81. Використання перiоду в рiзних функцiональних стилях. Вивчення виражальних можливостей складних синтаксичних конструкцiй у загальноосвiтнiй школi.
82. Визначення фiгур стилiстичного синтаксису. Використання фiгур стилiстичного синтаксису в стилях мовлення. Види фiгур стилiстичного синтаксису.
83. Елiпс, замовчування. Епiфора, анафора, анепiфора, епанафора.
84. Повтор, тавтологiя, плеоназм, амплiфiкацiя, градацiя.
85. Асиндетон, полiсиндетон. Риторичне питання. Парцеляцiя, лейтмотив, рефрен.
86. Прийом стилiстичної детермiнацiї. Интердепенденцiя, констеляцiя, комутацiя.
87. Стилiстичний прийом створення звукового фону. Актуалiзацiя (нетрадицiйна сполучуванiсть, деавтоматизацiя тощо).
88. Стилiзацiя та її види.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Бабич Н.Д.* Практична стилістика і культура української мови : навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. / Н.Д.Бабич. – Л. : Світ, 2003. – 432 с.
2. *Бадер В.І.* Стилiстика української мови : навч. посiб. для студ. вищ. навч. закл. / В.І.Бадер. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2003. – 432 с.
3. *Бадер В.І.* Стилiстика української мови : навч. посiб. для студ. вищих навч. закл. / В.І.Бадер. – Луганськ : Видавництво СНУ ім. В.Даля, 2006. – 204 с.
4. *Бибик С.П.* Усна літературна мова в українській культурі повсякдення : монографія / С.П.Бибик ; НАН України, Ін-т укр. мови. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2013. – 589 с.
5. *Бойко Н.І.* Українська експресивна лексика : семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти : монографія / Н.І.Бойко. – Ніжин : ТОВ Аспект-Поліграф, 2005. – 552 с.
6. *Бойко Н.І.* Українська експресивна лексика в словнику, мові та мовленні : навч. посібник / Н.І.Бойко. – Ніжин : Вид-во Ніжинського ун-ту, 2002. – 217 с.
7. *Бондарева Н.О.* Стилiстика української мови : навч. посiб. для студ. вищ. навч. закл. / Н.О.Бондарева ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К. : Четверта хвиля, 2010. – 248 с.
8. *Ботвина Н.В.* Ділова українська мова (офіційно-діловий та науковий стилі) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н.В.Ботвина. – К. : АртЕк, 2001. – 280 с.
9. *Ботвина Н.В.* Офіційно-діловий та науковий стилі української мови : навч. посіб. / Н.В.Ботвина. – К. : АртЕк, 1999. – 264 с.
10. *Бублейник Л.В.* Особливості художнього мовлення : навч. посіб. зі спец. курсу для студ. гуманіт. ф-тів / Л.В.Бублейник. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Л.Українки, 2000. – 177 с.
11. *Ващенко В.* Стилiстика речення в українській мові / В.Ващенко. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетр. у-ту, 1968. – 158 с.
12. *Ващенко В.С.* Стилiстична морфологія української мови / В.С.Ващенко. – Дніпропетровськ, 1970. – 87 с.
13. *Ващенко В.С.* Стилiстичні явища в українській мові : навч. посiб. / В.С.Ващенко. – Х. : Вид-во Харк. ордена Трудового червоного прапора держ. ун-ту імені О.М.Горького, 1958. – Ч. 1. – 228 с.
14. *Взаємодія усних і писемних стилів мови / за ред. М.М.Пилинського.* – К. : Наукова думка, 1982. – 180 с.

15. *Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови* / М.М.Пилинський, Н.Я.Дзюбишина-Мельник, К.В.Ленець та ін. – К. : Наук. думка, 1990. – 216 с.
16. *Вокальчук Г.М.* Словотворчість українських поетів ХХ ст. : монографія / Г.М.Вокальчук. – Острог : Національний університет «Острозька академія», 2008. – 536 с.
17. *Волковинський О.* Поетика епігета : монографія / Олександр Волковинський. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2011. – 350 с.
18. *Волкотруб Г.* Практична стилістика української мови / Галина Волкотруб. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. – 256 с.
19. *Волкотруб Г.Й.* Практична стилістика сучасної української мови. Використання морфологічних засобів мови : навч. посіб. / Г.Й.Волкотруб. – К. : АДА, 1998. – 176 с.
20. *Волкотруб Г.Й.* Стилістика ділової мови : навч. посібник / Г.Й.Волкотруб ; Міжрегіональна академія управління персоналом. – К. : МАУП, 2002. – 208 с.
21. *Гладіна Г.І.* Питання мовленнєвої культури та стилістики / Г.І.Гладіна, В.К.Сеніна. – К. : Факт, 1997. – 160 с.
22. *Голубовська І.В.* Практична стилістика української мови : навч.-метод. посіб. для самост. роботи студ. нефілол. спец. (денної та заочної форм навчання) / І.В.Голубовська. – Житомир : Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2010. – 124 с.
23. *Гуйванюк Н.В.* Слово – Речення – Текст : вибрані праці / Н.В.Гуйванюк. – Чернівці : Чернівецький нац. університет, 2009. – 664 с.
24. *Гуйванюк Н.В.* Способи реалізації іронії у структурі речення / Н.В.Гуйванюк, Ю.М.Пацаранюк. – Чернівці : Рута, 2009. – 170 с.
25. *Денисова С.П.* Стилістика газетно-журнального тексту : тексти лекцій / С.П.Денисова ; Київський міжнародний ун-т, кафедра теорії та історії журналістики. – К. : КиМУ, 2004. – 53 с.
26. *Домбровський В.* Українська стилістика і ритміка. Українська поетика / Володимир Домбровський. – Дрогобич : Видавнича фірма «Відродження», 2008. – 488 с.
27. *Дорошенко С.І.* Граматична стилістика української мови / С.І.Дорошенко. – К. : Рад. школа, 1985. – 200 с.
28. *Дроздовський В.П.* Лінгвостилістичний аналіз прозового тексту : навч. посіб. / В.П.Дроздовський ; відп. ред. С.П.Бевзенко. – Одеса : ОДУ ім. І.І.Мечникова, 1975. – 47 с.
29. *Дудик П.С.* Стилістика української мови : навч. посіб. / П.С.Дудик. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 368 с.
30. *Дятчук В.В.* Семантична структура і функціонування лексики української мови / В.В.Дятчук, А.О.Пустовіт. – К. : Наук. думка, 1983. – 156 с.

31. *Єрмоленко С.Я.* Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) / С.Я.Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.
32. *Єрмоленко С.Я.* Синтаксис і стилістична семантика / С.Я.Єрмоленко. – К. : Наук. думка, 1982. – 210 с.
33. *Єрмоленко С.Я.* Фольклор і літературна мова / С.Я.Єрмоленко. – К. : Наук. думка, 1987. – 245 с.
34. *Жанри і стилі в історії української літературної мови* / відп. ред. С.Я.Єрмоленко. – К. : Наук. думка, 1989 – 288 с.
35. *Жовтобрюх М.А.* Мова української періодичної преси (кінець XIX – поч. XX ст.) / М.А.Жовтобрюх. – К. : Наукова думка, 1970. – 304 с.
36. *Жовтобрюх М.А.* Мова української преси (до середини дев'яностих років XIX ст.) / М.А.Жовтобрюх. – К. : Видавництво Академії наук Української РСР, 1963. – 415 с.
37. *Зарицький М.С.* Стилістика сучасної української мови : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / М.С.Зарицький ; Національний технічний ун-т України (КПІ), видавничо-поліграфічний факультет, кафедра видавничої справи та редагування. – К. : Парламентське вид-во, 2001. – 156 с.
38. *Капелюшний А.О.* Практична стилістика української мови : навч. посіб. / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2007. – 400 с.
39. *Капелюшний А.О.* Стилістика й редагування : практичний словник-довідник журналіста / А.О.Капелюшний. – Львів : Паіс, 2002. – 576 с.
40. *Капелюшний А.О.* Стилістика. Редагування журналістських текстів : практичні заняття : навч. посіб. / А.О.Капелюшний. – Львів : ПАІС, 2003. – 544 с.
41. *Карпова В.Л.* Термін і художнє слово (Термінологічна лексика в мові сучасної української поезії) / В.Л.Карпова ; відп. ред. І.М.Керницький ; АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О.О.Потебні. – К. : Наук. думка, 1967. – 132 с.
42. *Качуровський І.* Основи аналізу мовних форм : (Стилістика) / Ігор Качуровський. – Мюнхен : [б.в.] ; К. : [б.в.], 1995. – 234 с.
43. *Клименко Н.Ф.* Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія / Н.Ф.Клименко, Є.А.Карпіловська, Л.П.Кислюк. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.
44. *Климова К.Я.* Практична стилістика сучасної української мови : навч. посіб. / К.Я.Климова, П.Ф.Романюк ; Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир : [б.в.], 2005. – 144 с.
45. *Коваль А.П.* Практична стилістика сучасної української мови : підручник / А.П.Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – 351 с.
46. *Коваль В.О.* Стилістика української мови : навч.-метод. посіб. для студ.-філолог. вищ. навч. закл. / В.О.Коваль, І.І.Коломієць. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – 149 с.
47. *Ковальов В.П.* Виразальні засоби українського художнього мовлення / В.П.Ковальов. – Херсон : Херсонська міська друкарня, 1991. – 126 с.

48. Кондратенко Н.В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу : монографія / Н.В.Кондратенко ; за ред. К.Г.Городенської. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 328 с.
49. Конторчук Г. Стилїстика сучасної української мови : практичний курс : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Ганна Конторчук ; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир : Рута, 2012. – 219 с.
50. Коцюбинська М.Х. Образне слово в літературі : Питання теорії художніх тропів / М.Х.Коцюбинська. – К. : Вид-во АН УРСР, 1960. – 188 с.
51. Кравець Л. Динаміка метафори в українській поезії ХХ ст. : монографія / Лариса Кравець. – К. : ВЦ «Академія», 2012. – 416 с.
52. Кравець Л.В. Стилїстика сучасної української мови (лексична й фразеологічна стилїстика) : збірник вправ / Л.В.Кравець. – К. : ЗАТ «НЕВТЕС», 2002. – 78 с.
53. Кравець Л.В. Стилїстика сучасної української мови (фоностилїстика, стилі) : збірник вправ / Л.В.Кравець. – К. : ЗАТ «НЕВТЕС», 2002. – 48 с.
54. Кравець Л.В. Стилїстика української мови : практикум : навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закладів / Л.В.Кравець ; ред. А.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2004. – 200 с.
55. Крижанівська О.І. Практична стилїстика та культура мовлення : навч.-метод. комплекс для студ. ф-ту іноз. мов (спец. «Перекладознавство») / О.І.Крижанівська, Т.В.Ісакова ; Кіровоградський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. Володимира Винниченка, 2002. – 60 с.
56. Кузнецова Г.П. Стилїстика і культура ділового українського мовлення в освітній сфері спілкування : навч. посіб. / Г.П.Кузнецова, І.О.Кухарчук ; Глух. нац. пед. ун-т ім. Олександра Довженка. – Глухів : РВВ ГНПУ ім. О.Довженка, 2013. – 216 с.
57. Культура української мови та практична стилїстика : збірник вправ / А.Г.Погиба, А.М.Голіченко, Н.В.Кавера, І.В.Житар. – К. : Кондор-Видавництво, 2015. – 202 с.
58. Ладиняк Н.Б. Естетична функція синтаксису прози Івана Багряного : монографія / Н.Б.Ладиняк. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. – 168 с.
59. Лесюк М.П. Еротизми в українському пісенному фольклорі : наукове видання / М.П.Лесюк. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. – 244 с.
60. Літературна норма і мовна практика : монографія / [С.Я.Єрмоленко, С.П.Бибик, Т.А.Коць та ін.] ; за ред. С.Я.Єрмоленко. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. – 320 с.
61. Лучаковський К. Начерк стилїстики, поетики і риторики : з додатком про красу мови і будову вірша [Електронний ресурс] / Константин Лучаковський. – Вінніпег, Ман : Українська видав-

- нича спілка, 1917. – 64 с. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/literaturoznavstvo/2534-luchakovskiy-k-nacherk-stilistiki-poetik-i-retorikii/>
62. *Марич С.М.* Емоційно-експресивний синтаксис української мови : навч. посіб. / С.М.Марич. – К. : НМКВО, 1992. – 80 с.
  63. *Маркітантов Ю.О.* Фразеологія в східнослов'янському поетичному мовленні : монографія / Ю.О.Маркітантов. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. – 148 с.
  64. *Марчук Л.М.* Функціонально-семантичний аспект градації в українській мові : монографія / Л.М.Марчук. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. – 304 с.
  65. *Масюкевич О.М.* Нариси з стилістики сучасної української літературної мови / О.М.Масюкевич. – К., 1967. – 594 с.
  66. *Мацько Л.І.* Стилістика ділової мови і редагування документів : навч. посіб. для дистанційного навчання / Л.І.Мацько, Л.В.Кравець, О.В.Содаткіна. – К. : Ун-т «Україна», 2004. – 281 с.
  67. *Мацько Л.І.* Стилістика української мови : підручник / Л.І.Мацько, О.М.Сидоренко, О.М.Мацько ; за ред. Л.І.Мацько. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.
  68. *Мацько Л.І.* Українська наукова мова (теорія і практика) / Л.І.Мацько, Г.О.Денискіна. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2011. – 272 с.
  69. *Мех Н.О.* Структура лексико-семантичного поля «мова – слово» в українській поетичній мові ХІХ – початку ХХ ст. / Н.О.Мех ; НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2001. – 182 с.
  70. *Мова і час : Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови* / В.М.Русанівський, С.Я.Єрмоленко, Г.М.Колесник, К.В.Ленець. – К. : Наук. думка, 1977. – 237 с.
  71. *Мова сучасної масово-політичної інформації : монографія* / І.К.Білодід, М.М.Пилинський, К.В.Ленець та ін. – К. : Наук. думка, 1979. – 250 с.
  72. *Мойсієнко А.* Мова як світ світів. Поетика текстових структур / А.Мойсієнко. – Умань : РВЦ «Софія», 2008. – 280 с.
  73. *Мойсієнко А.К.* Слово в апперцепційній системі поетичного тексту. Декодування Шевченкового вірша : монографія / А.К.Мойсієнко. – К. : Вид-во «Сталь», 2006. – 304 с.
  74. *Навчук Г.В.* Формально-синтаксичні та функціонально-семантичні особливості окличних речень : монографія / Г.В.Навчук, В.Д.Шинкарук. – Тернопіль : Астон, 2007. – 200 с.
  75. *Непийвода Н.* Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект) : монографія / Н.Непийвода. – К. : ТОВ «МФА», 1997. – 303 с.
  76. *Онуфрієнко Г.С.* Науковий стиль української мови : навч. посіб. з алгоритмічними приписами. – 2-е вид. перероб. та доп. / Г.С.Онуфрієнко. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.

77. *Основні лінгвостилістичні поняття і категорії* (словник-довідник філолога) [Електронний ресурс] / укладач І.І.Коломієць. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. – 202 с. – Режим доступу: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/3335/1/Slovnnyk-dovidnyk_zi_stylistyky.pdf
78. *Ощипко І.Й.* Практична стилістика сучасної української літературної мови. Синтаксис / І.Й.Ощипко. – Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1964. – 142 с.
79. *Ощипко І.Й.* Практична стилістика сучасної української літературної мови. Лексика і фразеологія : лекції і практичні завдання для студентів філологічного факультету і факультету журналістики університету / І.Й.Ощипко. – Львів : [б. в.], 1968. – 106 с.
80. *Пащенко В.М.* Слово і контекст / В.М.Пащенко, В.М.Бережняк ; Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М.В.Гоголя. – Ніжин : [б. в.], 1999. – 100 с.
81. *Пентиліюк М.І.* Ділове спілкування та культура мовлення : навч. посіб. / М.І.Пентиліюк, І.І.Маруніч, І.В.Гайдаєнко. – К. : Центр навчальної літератури, 2010. – 224 с.
82. *Пентиліюк М.І.* Культура мови і стилістика : пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю / М.І.Пентиліюк ; Мін. освіти України ; ред. Ю.Г.Попсуєнко. – К. : Вежа, 1994. – 240 с.
83. *Пецак М.М.* Комунікативний синтаксис / М.М.Пецак. – К. : Довіра, 2000. – 150 с.
84. *Пилинський М.М.* Мовна норма і стиль / М.М.Пилинський. – К. : Наук. думка, 1976. – 287 с.
85. *Побідаш І.А.* Практична стилістика української мови : зб. вправ / І.А.Побідаш ; Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». – К. : НТУУ «КПІ», 2011. – 64 с.
86. *Пономарів О.Д.* Стилiстика сучасної української мови : підручник / О.Д.Пономарів. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 248 с.
87. *Попович А.С.* Мовностилістичні особливості української сатирично-гумористичної прози : монографія / А.С.Попович. – Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2008. – 172 с.
88. *Практикум зі стилістики української мови* : науковий і офіційно-діловий стилі : навч. посіб. для вищ. навч. закл. / [Є.І.Світлична, А.А.Берестова, Ю.О.Цвяшко, Н.В.Піддубна, Л.Г.Жук]. – Х. : Вид-во НФАУ; Золоті сторінки, 2002. – 256 с.
89. *Пустовіт Л.* Словник української поезії другої половини ХХ століття: семантико-функціональний аспект : монографія / Любов Пустовіт ; упорядники В.І.Матюша, П.А.Матюша, І.Л.Михно. – К. : УНВЦ «Рідна мова», 2009. – 243 с.
90. *Рижко О.М.* Практична стилістика : навчальний посібник / О.М.Рижко. – К. : НАУ, 2010. – 320 с.

91. *Рижко О.М.* Стилістика української мови : практикум : навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. / О.М.Рижко ; Київський міжнародний ун-т. – К. : КиМУ, 2008. – 250 с.
92. *Розцвітай же, слово!* : Розвиток сучас. укр. мови / В.М.Русанівський, А.П.Грищенко, А.С.Паламарчук, М.М.Пилинський. – К. : Рад. школа, 1983. – 223 с.
93. *Руденко Л.М.* Обставинна детермінація в структурі тексту : (Семантико-синтаксичний і стилістичний аспекти) / Л.М.Руденко. – К. : Україна-Віта, 1996. – 213 с.
94. *Русанівський В.* У слові – вічність : Мова творів Т.Г.Шевченка / В.Русанівський. – К. : Наукова думка, 2002. – 239 с.
95. *Русанівський В.М.* Життя слова / В.М.Русанівський, С.Я.Єрмоленко. – К. : Вища школа, 1978. – 191 с.
96. *Семенець О.О.* Синергетика поетичного слова / О.О.Семенець. – Кіровоград : Імекс ЛТД, 2004. – 338 с.
97. *Серажим К.С.* Лексичні засоби стилістики української мови : навч.-метод. посіб. / К.С.Серажим. – Львів : УАД, 1995. – 105 с.
98. *Серажим К.С.* Морфологічні засоби стилістики : навч.-метод. посіб. з курсу «Практична стилістика сучасної української мови» : для студ.-журналістів / К.С.Серажим ; ред. О.Пономарів ; Київський ун-т ім. Т.Шевченка, Інститут журналістики, кафедра мови та стилістики. – К. : [б.в.], 1996. – 57 с.
99. *Серажим К.С.* Стилістичне використання засобів словотвору : навч.-метод. посіб. з курсу «Практична стилістика укр. мови» : для студ.-журналістів / К.С.Серажим ; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т журналістики. – К. : [б.в.], 1996. – 29 с.
100. *Серажим К.С.* Текстознавство : підручник / К.С.Серажим. – К. : Київський університет, 2008. – 527 с.
101. *Серажим К.С.* Фонетичні засоби стилістики : навч.-метод. посіб. з курсу «Практична стилістика сучасної української мови» : для студ.-журналістів / К.С.Серажим ; ред. О.Пономарів ; Київський ун-т ім. Т.Шевченка, Інститут журналістики, кафедра мови та стилістики. – К. : [б.в.], 1996. – 53 с.
102. *Серажим К.С.* Фразеологічні засоби стилістики : навч.-метод. посіб. / К.С.Серажим. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 1996. – 96 с.
103. *Сербенська О.* Мовний світ Івана Франка (Статті, роздуми, матеріали) : монографія / О.Сербенська. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 372 с.
104. *Скаб М.* Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери : монографія / М.Скаб. – Чернівці : Рута, 2008. – 560 с.
105. *Словник тропів і стилістичних фігур* / автор-укладач В.Ф.Святовець. – К. : ВЦ «Академія», 2011. – 176 с.

106. *Сологуб Н.М.* Мовний портрет Яра Славутича / Н.М.Сологуб. – К. : Дніпро ; Вінніпег : Українська Вільна Академія Наук, 1999. – 152 с.
107. *Сологуб Н.М.* Мовний світ Олеса Гончара / Н.М.Сологуб ; [відп. ред. В.М.Русанівський] ; АН України , Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні. – К. : Наук. думка, 1991. – 138 с.
108. *Сопоставительная стилистика русского и украинского языков* / отв. ред. В.И.Кононенко. – К. : Вища школа, 1980. – 207 с.
109. *Статистичні параметри стилів* / відп. ред. В.С.Перебийніс. – К. : Наук. думка, 1967. – 260 с.
110. *Стиль і час : хрестоматія* / відп. ред. М.М.Пилинський. – К. : Наук. думка, 1983. – 250 с.
111. *Стишов О.А.* Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О.А.Стишов. – К. : Пугач, 2005. – 388 с.
112. *Сучасна українська літературна мова. Стилістика* / відп. ред. Г.П.Іжакевич ; за заг. ред. І.К.Білодіда. – К. : Наукова думка, 1973. – 588 с.
113. *Тарасенко Н.Д.* Деякі питання поетики / Н.Д.Тарасенко. – К. : Рад. школа, 1959. – 196 с.
114. *Теоретичні проблеми лінгвістичної стилістики* / редкол. : С.Я.Єрмоленко, Г.П.Іжакевич, Т.К.Черторизька. – К. : Наук. думка, 1972. – 194 с.
115. *Тищенко О.М.* Метафора Євгена Маланюка (семантично-функціональний аспект) : монографія / О.М.Тищенко ; НАН України, Ін-т укр. мови НАН України. – К., 2004. – 141 с.
116. *Українська лінгвістична стилістика ХХ – початку ХХІ століття : система понять і бібліографічні джерела* / уклад. : С. П. Бибик, Т. А. Коць, С. Г. Чемеркін та ін. ; за ред. С.Я.Єрмоленко – К. : Грамота, 2007. – 146 с.
117. *Чабаненко В.А.* Основи мовної експресії / В.А.Чабаненко. – К. : Вища школа, 1984. – 167 с.
118. *Чабаненко В.А.* Стилістика експресивних засобів української мови / В.А.Чабаненко ; Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя : [б.в.], 2002. – 351 с.
119. *Чередниченко І.Г.* Нариси з загальної стилістики сучасної української мови / І.Г.Чередниченко. – К. : Рад. школа, 1962. – 495 с.
120. *Шевченко Л.* Стилістика української літературної мови : функціональна діагностика тексту : навч. посіб. / Лариса Шевченко, Лариса Шулінова. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2012. – Кн. 2. – 388 с.
121. *Шевченко Л.* Стилістика української літературної мови : тести, завдання, вправи : навч. посіб. / Лариса Шевченко, Лариса Шулінова. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2012. – 264 с.

122. *Шевченко Л.І.* Стилїстика української лїтературної мови : функціональна діагностика тексту : навч. посїб. / Л.І.Шевченко, Л.В.Шулінова ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : ВПЦ «Київський ун-т», 2004. – 350 с.
123. *Шипринкевич В.В.* Питання фоностилїстики / В.В.Шипринкевич. – К. : Вид-во Київськ. ун-ту, 1972. – 88 с.
124. *Шульжук Н.В.* Стилїстика сучасної української лїтературної мови : навч.-метод. посїб. для студ. філол. спец. ВНЗ / Н.В.Шульжук. – Рівне – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – 304 с.

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

СТИЛІСТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Навчально-методичний посібник

Упорядники:

ПОПОВИЧ Анжеліка Станіславівна,

кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

МАРЧУК Людмила Миколаївна,

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

За редакцією **А. С. ПОПОВИЧ**

Підписано до друку 23.02.2017 р. Гарнітура «Книжник».
Папір офсетний. Друк різнографічний. Формат 60x84/16.
Умовн. друк. арк. 10,0. Обл.-вид. арк. 8,8.
Тираж 100. Зам. № 763.

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру
суб'єктів видавничої справи серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.

Надруковано в Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.